Р.Т. БЕКСУЛТАНОВА,
И.С. САКТАГАНОВА

# АЗАМАТТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУДЕ НОРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Оқу құралы

Р.Т. БЕКСУЛТАНОВА, И.С. САКТАГАНОВА

# АЗАМАТТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУДЕ НОРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Оқу құралы*

«Гурон-Астанаа» университеті
КІТАПХАНА
Инв.№ 65814

ЭВЕРО
Алматы, 2022

**ӘОЖ 347.9 (075)**
**КБЖ 67.410 я 73**
**Б 39**

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Ғылыми кеңесімен ұсынылған (2018 ж. 29 қарашадағы №6 хаттамасы)*

**Рецензенттер:**
заң ғылымдарының докторы, профессор **А.М. Нурмагамбетов**
заң ғылымдарының докторы, профессор **Ж.Х. Косанов**
PhD докторы **А.А. Асылбекова**

**Бексултанова Р.Т., Сактаганова И.С.**
**Б 39 Азаматтық сот ісін жүргізудегі нормаларды қолданудың тәжірибедегі мәселелері.** Оқу құралы: Алматы: Эверо, 2022. – 132 б.

**ISBN 978-601-327-912-1**

Оқу құралда курстың маңызды мәселелерін зерттеуге, сондай-ақ осы құралда баяндалған тәжірибелік тапсырмаларды орындау үшін қажетті нормативтік материалдар мен заң әдебиеттерін іздеуге және пайдалануға көмек көрсетуге арналған.

Оқу құралында құқықтық жағдаяттар, және барлық тақырыптар бойынша практикалық тапсырмалар берілген, жоғарғы оқу орындарының заң факультетінің студенттері, магистранттары және оқытушыларына арналған.

**ӘОЖ 347.9 (075)**
**КБЖ 67.410 я 73**

**ISBN 978-601-327-912-1**

© Бексултанова Р.Т., Сактаганова И.С., 2022
© Эверо, 2022

## ПАЙДАЛАНҒАН ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ

ҚР – Қазақстан Республикасы
ҚР АҚ – Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі
ҚР АПК – Қазақстан Республикасының Азматтық процестік кодексі
ҚР НжОК – Қазақстан Республикасының Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы кодексі
ҚР ҚПК – Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі
ҚР ЕК – Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі
ҚР ӘҚтК – Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі
ҚРЗ – Қазақстан Республикасының Заңы
ҚР ЖС – Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесі
ЖК –жеке кәсіпкер
АҚ – акционерлік қоғам
ЖШС – жауапкершілігі шектелген серіктестік
тт. – тармақша
п. – пункт
б. – бөлім
бп. – бап

## МАЗМҰНЫ

ПАЙДАЛАНҒАН ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ ..... - 3 -

КІРІСПЕ ..... - 6 -

1. ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЛАРДЫ (КАЗУСТАРДЫ) ШЕШУГЕ АРНАЛҒАН ӘДІСТЕМЕЛІК НҰСҚАУЛАР ..... - 7 -

11 ПРАКТИКУМНЫҢ ТЕМАТИКАЛЫҚ МАЗМҰНЫ ..... - 9 -

Тақырып 1. АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ҚҰҚЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАҒИДАЛАРЫ ..... - 9 -

Тақырып 2. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЗАМАТТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУ ..... - 14 -

Тақырып 3. АЗАМАТТЫҚ ПРОЦЕССУАЛДЫҚ ҚҰҚЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫ ..... - 24 -

Тақырып 4. АЗАМАТТЫҚ ПРОЦЕССУАЛДЫҚ ҚҰҚЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ СУБЪЕКТІЛЕРІ. ..... - 30 -

5-тақырып. АЗАМАТТЫҚ ІСТЕРДІҢ ВЕДОМСТВОЛЫҒЫ ЖӘНЕ СОТТЫЛЫҒЫ ..... - 42 -

6 тақырып. СОТТА ДӘЛЕЛДЕУ ЖӘНЕ ДӘЛЕЛДЕМЕЛЕР ..... - 49 -

7 Тақырып. ТАЛАП ЖӘНЕ ТАЛАП ҚОЮ. ..... - 58 -

Тақырып 8. ІСТІ СОТ ТАЛҚЫЛАУЫНА ДАЙЫНДАУ. АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУДЕГІ ТАТУЛАСТЫРУ РӘСІМДЕРІ ..... - 64 -

Тақырып 9. БІРІНШІ САТЫДАҒЫ СОТТЫҢ АЗАМАТТЫҚ ІСТІ ҚАРАУЫ. ..... - 72 -

Тақырып 10. БІРІНШІ САТЫДАҒЫ СОТ АКТІЛЕРІ. ..... - 77 -

Тақырып 11. ОҢАЙЛАТЫЛҒАН ІС ЖҮРГІЗУ. ..... - 86 -

Тақырып 12. Ерекше талап қою ісін жүргізу. Ерекше іс жүргізу ..... - 94 -

Тақырып 13. СОТ АКТІЛЕРІН ҚАЙТА ҚАРАУ БОЙЫНША
ІС ЖҮРГІЗУ ..... - 104 -

Тақырыбы 14. ШЕТЕЛДІКТЕРГЕ ҚАТЫСТЫ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУ ..... - 109 -

Тақырып 15. СОТТАРДЫҢ ЖӘНЕ БАСҚА ОРГАНДАРДЫҢ АКТІЛЕРІН
ОРЫНДАУМЕН БАЙЛАНЫСТЫ АТҚАРУШЫЛЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ..... - 116 -

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ ..... - 125 -

# КІРІСПЕ

Бұл практикум "Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу құқығы" пәнін оқу кезінде практикалық дағдыларды алуға арналған.

Практикум курстың маңызды мәселелерін зерттеуге, сондай-ақ осы құралда баяндалған тәжірибелік тапсырмаларды орындау үшін қажетті нормативтік материалдар мен заң әдебиеттерін іздеуге және пайдалануға көмек көрсетуге арналған.

Осы практикумның мақсаты студенттерде азаматтық іс жүргізу құқығы ғылымының негізгі теориялық ережелері, азаматтар мен ұйымдардың субъективті құқықтары мен заңды мүдделерін, соттық қорғау механизмі, азаматтық іс жүргізу заңнамасының құрамы мен құрылымы және оны қолдану бойынша сот тәжірибесі туралы тұрақты білім жүйесін қалыптастыру болып табылады.

Пәнді оқытудың міндеттері:

- азаматтық процессуалдық құқықтық қатынастар саласындағы азаматтық процестің теориялық негіздерін және заң терминологиясын меңгеру;
- процессуалдық құқықтық қатынастарды реттейтін нормативтік-құқықтық актілермен өз бетінше жұмыс істеу кезінде талдау дағдыларын алу;
- азаматтық-құқықтық дауларды қарау кезінде даулы материалдық құқықтық қатынастарды заңдық іріктеу үшін қажетті талдау дағдыларын меңгеру;
- азаматтық-құқықтық қақтығыстар мен дауларды реттеудің баламалы тәсілдерін азаматтық сот ісін жүргізу саласына барынша енгізу қажеттілігін түсіну.

# 1. ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЛАРДЫ (КАЗУСТАРДЫ) ШЕШУГЕ АРНАЛҒАН ӘДІСТЕМЕЛІК НҰСҚАУЛАР

«Азаматтық іс жүргізу құқығы» пәні жоғары заң оқу орындарының бейіндеуші оқу пәндерінің бірі болып табылады және құқықтық білімдерінің іргелі салаларына жатады. Сондықтан бұл оқу құрал азаматтық іс жүргізу құқығы саласында заң қызметінің – заңгердің кәсіби қызметінің негізгі түріне тәжірибелік дайындыққа бағытталған. Ол барлық басқа кәсіби қызмет түрлерін анықтаушы негізгі компоненттерімен қоса цивилистиканың іргелі ережелер негізінде құрылады.

Бұл оқу құралы пәнді толық оқып, семинар сабақтарында да, өз бетінше даярлауда да практикалық дағдыларды алуға арналған.

Тәжірибелік жағдайлардың өздері заңның негізгі ережелерінің мағынасын түсінуге және нақты өмірлік жағдайларға құқық нормаларын қолдануға үйретуге арналған. Мұндай жағдайлар арнайы оқу мақсаттарында (казустарда) баяндалады, оларды шешу студенттердің (өркениет-) заңгер қызметіне барынша жақындауына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

ҚР Жоғарғы Соты мен жергілікті соттар қызметінің сот практикасы, Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу құқығы бойынша заң әдебиетінде баяндалған оқу міндеттері құқықтық жағдайлардың (казустардың) негізінде алынған.

Міндеттер (казус) шарттары белгілі бір шешім шығару үшін қажетті нақты мән-жайларды қамтиды және зерделенетін тақырып бойынша нормативтік актілерге сүйене отырып, казустарды шешу мүмкін болатындай етіп тұжырымдалған.

Казусты шешуге кірісе отырып, ең алдымен қазустың мазмұнын, туындаған даудың мәнін және істің барлық нақты мән-жайларын анықтау қажет. Содан кейін тараптардың дәлелдерін мұқият талдау және оларға қолданыстағы заңнама тұрғысынан құқықтық баға беру қажет.

Мысалы, казустарда жиі сот (судья) дұрыс жасады ма деген сұрақ қойылады. Жауап бір қабатты " иә "немесе"жоқ" болмауы керек. Студент осы жағдайларда судьяның дұрыс (дұрыс емес, заңсыз) жасағанын және бұл іс-әрекеттің нақты қандай нормасына сәйкес келетінін (сәйкес келмейтінін), сотқа қалай дұрыс

жасайтынын сауатты және сенімді дәлелдеуі тиіс. Қазустың тек құқық нормасына сілтеме түріндегі шешімі жеткіліксіз және оған жол берілмейді.

Құқықтық жағдайдың шарттары оларды шешудің бірнеше нұсқасына жол беруі мүмкін, бұл жауап беру кезінде таңдалған нұсқаны немесе шешімді тек бір ғана таңдау мүмкін еместігінің пайдасына дәлелдерді негіздеуді талап етеді. Бағалаудың басты критерийі жауаптың дәйектілігі болып табылады. Егер қазус жағдайында процеске қатысушылардың туындаған сұраққа (соттың, талапкердің, жауапкердің, прокурордың және т.б. пікірі) көзқарасы ұсынылса, жауап процеске қатысушылардың пікірін талдауды міндетті түрде қамтуы тиіс.

Оқу мақсатында автоматтандырылған деректер базаларын ("Әділет", "Гарант", "Параграф" және т.б. анықтамалық құқықтық жүйелер) пайдалануға болады. Казустарды шешкен кезде тиісті казустың шешімі күні қолданыста болған редакцияда нормативтік құқықтық актілер қолданылуы тиіс.

## 11 ПРАКТИКУМНЫҢ ТЕМАТИКАЛЫҚ МАЗМҰНЫ

### Тақырып 1. АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ҚҰҚЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАҒИДАЛАРЫ

**КАЗУСТАР:**

1. А. А. Кулушева мен С. К. Кулушев арасында келісім жасалды, оған сәйкес Кулушева А.А. кәмелетке толмаған ұлына алимент өндіру туралы арызын, баланың әкесі С. К. Кулушев өзі тұратын тұрғын үйден шығару шартымен сотқа жүгінуге міндеттенді. С. К. Кулушев уәдесін орындағаннан кейін А. А. Кулушева балаға алимент өндіру туралы арызбен сотқа жүгінді. Жауапкер бұрын қол жеткізген келісімге сілтеме жасай отырып, талап арызды қанағаттандыруға қарсылық білдірді.

***Казус сұрақтары:***

***Сотқа жүгіну құқығынан бас тартуға болама? Жауапкердің дәлелдері заңды ма? А. А. Кулушеваның алимент өндіру туралы арызы талап мәні бойынша қаралуы мүмкін бе? Дауды медиация арқылы шешуге беруді сот қорғауынан бас тарту ретінде түсінуге бола ма?***

2. Сотта алименттер өндіру туралы іс қаралды. Судья жауапкердің сотқа келуі міндетті түрде екендігін айтты. Сот отырысының уақыты мен орны туралы тиісті түрде хабарланғанына қарамастан, жауапкер келмеген. Судья жауапкердің сот отырысына мәжбүрлеп алып келу туралы ұйғарым шығарды. Сонымен қатар, судьяның ұйғарымы азаматтық іс жүргізу құқығының әдісі императивтік сипатқа ие, сондықтан барлық адамдардың судьяның өкімдерін орындауы міндетті деп саналады.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның ұстанымы заңнама талаптарына сәйкес келе ме? Азаматтық іс жүргізу құқығының әдісін сипаттаңыз, оның өзіндік ерекшеліктерін атаңыз?***

3. 2018 жылдың қаңтар айында аудандық сот судьясына некені жарамсыз деп тану туралы талап арыз түсті. Судья оны іс жүргізуге қабылдау туралы мәселені қарастыра отырып, жақын арада жаңа заң қабылдануға тиіс екенін, соған сәйкес осы санаттағы істердің соттылығы өзгертілетіндігін білді. Іс жүргізу үнемдеу принципін, сондай-ақ соттардың істерді тез және дұрыс қарауы туралы талапты басшылыққа ала отырып, судья ҚР АПК 152-бабының негізінде талап арызды қайтару туралы ұйғарым шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Азаматтық іс жүргізу нормаларының уақыт бойынша әрекет ету тәртібі қандай? ҚР АПК-нің 1-бабының және 152-бабының ережелерін ескере отырып, судья әрекетінің заңдылығын бағалаңыз.***

4. Астана қаласының Есіл аудандық соты некені бұзу туралы азаматтық істі қарады. Жауапкер некені бұзуға келісімін берген жоқ. Сол кезде судья сот талқылауын кейінге қалдырып, ҚР НжОК 22-бабын басшылыққа ала отырып, ерлі-зайыптыларға татуласу мерзімін алты ай көлемінде тағайындады. Талапкер соттың ұйғарымына азаматтық сот ісін жүргізудің негізгі көзі ҚР АПК-ге сілтеме жасай отырып, оның 183-бабының 2-бөлігінде істі сот талқылауына дайындаған күннен бастап екі ай өткенге дейін судьяның талап қоюды қарау мерзімі белгіленгенін ескере отырып судьяның ұйғарымына шағым жасады.

***Казус сұрақтары:***

***Судья қабылдаған шешімнің заңдылығын анықтаңыз. Азаматтық іс жүргізу құқығы нормаларының жүйесі және оның көздерінің түсінігін беріңіз. ҚР АПК-нің азаматтық іс жүргізу құқық көзі ретінде ерекшелігі неде және оның ішкі құрылымы қандай? Отбасылық және азаматтық іс жүргізу құқығы нормаларының арақатынасын талдаңыз.***

**5. Азаматтық сот ісін жүргізу сатыларының жалпы сипаттамасын атаңыз.**

**ҚР АПК-де реттеуші баптарды таңдаңыз:**

• азаматтық сот ісін жүргізуді қозғау;

• азаматтық істі сот талқылауына дайындау;
• сот талқылауы;
• апелляциялық сатыдағы сотта іс жүргізу;
• кассациялық сатыдағы сотта іс жүргізу;
• заңды күшіне енген сот қаулыларын жаңадан ашылған немесе жаңа мән-жайлар бойынша қайта карау.

6. Р. А. Қалабаев "Сулпак" сауда үйіне тиісті емес сападағы тауарды сатуға байланысты 80 мың теңге көлемінде шығын мен тұрақсыздық айыбы төлемін өндіріп алу туралы талап арызымен сотқа жүгінді.

Сот Қалабаевтың талабын толық көлемде қанағаттандырды, сонымен қатар сауда үйінен республикалық бюджетке тұтынушының талаптарын қанағаттандырудың ерікгі тәртібін сақтамағаны үшін өндіріп алынған сома мөлшерінде айыппұлды өндіріп алды.

***Казус сұрақтары:***
***Нарушены ли какие-нибудь принципы гражданского процессуального права в данной ситуации? Судьяның әрекеттері заңды ма?***

7. Прокурор зейнеткер Т. Т. Әлімқұловтың мүддесінде А. Сергазинге пәтерді су басқан үшін 50 мың теңге көлемінде шығынды өндіріп алу туралы талап арызбен сотқа жүгінді. Бірінші сатыдағы сотта істі қарау барысында прокурор Әлімқұлов өндіріп алынған соманы негізсіз көтеруіне байланысты талап қою талаптарының мөлшерін 30 мың теңгеге дейін азайту туралы өтініш білдірген.

Әлімқұлов талап қою бағасын төмендетуіне қарсылық білдіріп, талапты бастапқы мөлшерде қарауды талап етті.

Сот талапты азайтылған мөлшерде қарап, прокурор заңдылықты күзетуде тұрған қадағалау органының өкілі ретінде, заң саласында сауатсыз Әлімқұловқа қарағанда, келтірілген зиянның және өндіріп алынатын соманың мөлшерін неғұрлым дәл анықтай алды. Талап сотпен 30 мың теңге көлемінде қанағаттандырылды.

***Казус сұрақтары:***

***Сот дұрыс шешті ма? Бұл жағдайда азаматтық іс жүргізу құқығы қағидаттарын бұзуға жол берілген бе?***

8. Сот отырысы барысында судья талапкердің өкілі отырыста барлық сөз сөйлеулердің аудиожазбасын жүргізетінін, ал қатысып отырған азаматтардың бірі бейнекамерамен түсіретінін анықтады. Судья оларды өз әрекетін тоқтатуды және сот отырысы залынан кетуді міндеттеді.

***Казус сұрақтары:***

***Сот азаматтық іс жүргізу қағидаттарынан ауытқуға жол бермеді ме? Сот талқылауының жариялылығы дегеніміз не? Азаматтық істерді сотта қарау ашық және жабық сот отырыстарында қандай жағдайларда жүзеге асырылуы мүмкін?***

9. А. Т. Сариеваның "Электротехника" АҚ-на денсаулығына зақым келтіруіне және еңбек ету қабілетінен ішінара айрылуына байланысты келтірілген шығындарды өтеу туралы талап арызы бойынша істі қарау кезінде талапкер соттан еңбек ету қабілетінен айырылу дәрежесі туралы қорытындымен медициналық-әлеуметтік сараптама комиссиясының (МӘСК) актісін талап етуді сұрады. Талапкер бір ай бұрын МӘСК-нің атына оған осы актінің көшірмесін жіберу туралы өтінішпен хат жібергенін, бірақ осы уақытқа дейін жауап алынбағанын түсіндірді. Қолдаухаттың негізінде Сариева Тапсырыс хатты жібергенін растайтын байланыс бөлімшесінің түбіртегін ұсынды.

Сот, дәлелдемелерді жинау тараптардың міндеті болып табылатынына сүйене отырып, өтінішті қанағаттандырудан бас тартты. Сонымен қатар, талапкер аталған дәлелдемелерді өз бетінше алу мүмкін еместігін дәлелдемеген. Іс мәні бойынша қаралды.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның әрекеттері заңды ма?***

***Осы жағдайда азаматтық процестің қағидалары бұзылған ба?***

10. А. А. Маликовтың Л. В. Амановқа үйдің бір бөлігіне меншік құқығын тану туралы талап арызы бойынша істі қарау кезінде жауапкердің өкілі іс материалдарын қосу және сот отырысында бірқатар жазбаша дәлелдемелерді зерттеу туралы өтініш білдірген, олардың көшірмелері талапкерге табыс ету үшін өтініштің мәтініне қоса берілген жоқ.

Талап қоюшының өкілі ұсынылған дәлелдемелермен танысу және дәлелді қарсылықтарды дайындау мақсатында істі қарауды кейінге қалдыру туралы өтініш білдірген. Сот кейінге қалдыру туралы өтінішті қабылдамады, оның орнына бір сағатқа үзіліс жариялады.

Үзіліс кезінде сот Галиеваның Галиевке некені бұзу туралы талап-арызы бойынша істі шешін, тиісті шешім шығарды. Үзіліс аяқталғаннан кейін сот тараптардың пікірін ескермей, өтінішхаттың мәтінін және оған қоса берілген іс материалдарына жазбаша дәлелдемелерді қосып алып, Маликовтың Амановқа қойған талабы бойынша істі қарауды жалғастырды.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның әректтері заңды ма?***

***Осы жағдайда азаматтық процестің қағидалары бұзылған ба?***

## Тақырып 2. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЗАМАТТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУ

**КАЗУСТАР:**

1. Қазақстан Республикасының қолданыстағы азаматтық процестік кодексін (ҚР АПК) азаматтық іс жүргізу құқығының көзі ретінде сипаттаңыз (бөлімдер, тараулар, баптар саны). ҚР АІЖК-нің қандай бөлімдері мен тарауларында мазмұндалған:

1) барлық азаматтық сот ісін жүргізу үшін жалпы маңызы бар нормалар (жалпы бөлім);

2) азаматтық іс қозғалыстарының жекелеген кезеңдерін егжей-тегжейлі регламенттейтін нормалар (ерекше бөлім)?

2 Азаматтық істердің келесі санаттары азаматтық сот ісін жүргізудің қандай түріне жататынын көрсетіңіз:

1) алименттер өндіріп алу туралы;

2) әке болуді тану туралы;

3) нормативтік құқықтық актінің заңдылығын даулау туралы;

4) егер талап қою бағасы 150 000 теңгені құраса, меншік құқығын тану туралы (нұсқалары-900 000 теңге, 5 млн теңге);

5) азаматты әрекет қабілеттілігі шектеулі деп тану туралы;

6) жұмыста қайта қалпына келтіру туралы;

7) бала асырап алу фактісінің күшін жою туралы;

8) оңалту және банкроттық туралы;

9) азаматтың ар-намысы мен қадір-қасиетіне нұқсан келтіретін фактілерді теріске шығару туралы;

10) нотариаттық іс-әрекеттерге шағым.

3. Зейнеткер Абдразақов борыш сомасын өндіріп алу туралы ауызша талап арызымен сотқа жүгінді. Судья талап арызды қабылдады.

Азаматтық іс аса күрделі емес деп есептей отырып, талапкердің талабы даусыз болып табылады және дәлелдемелермен расталады деп, сот істі сот талқылауына дайындауды жүргізбей, арызды іс жүргізуге қабылдағаннан кейін келесі күні істі сот талқылауына тағайындау туралы ұйғарым шығарды.

Сот отырысының уақыты мен орны туралы жауапкерге хабарламай, талапкердің түсініктемелерін тыңдай отырып, сот кеңесу бөлмесіне кетпей, іс бойынша шешімді жария етіп, оны мәжбүрлеп орындатуға атқару парағын берді.

*Казус сұрақтары:*

***Азаматтық іс жүргізу нысаны деген не және осы жағдайда оның талаптарының бұзылуы туралы айтуға бола ма? Азаматтық іс жүргізу формасының талаптары тұрғысынан Абдразақов пен судьяның іс-әрекеттеріне заңдық (нақты нормаларға сілтеме жасай отырып) баға беріңіз.***

**4. Мерзімдердің түрлерін мен олардың өткізіп алу салдарын анықтаңыз:**

1) бірінші сатыдағы сотта азаматтық істерді қарау мерзімдері;
2) азаматтық істерді дайындау мерзімдері;
3) талап арыздағы кемшіліктерді түзету мерзімі;
4) сот тапсырмаларын орындау мерзімдері;
5) іс бойынша дәлелдемелерді ұсыну мерзімдері;
6) сот отырысының хаттамасын дайындау мерзімі;
7) сот отырысының хаттамасына ескертулер беру мерзімі;
8) сот шешімдеріне (ұйғарымдарына) шағымдану мерзімдері;
9) бірінші сатыдағы сот шешімін орындау мерзімдері;
10) сот шешіміне апелляциялық тәртіпте шағымдану мерзімдері.

**5.** Егер бір іс жүргізуде бір заңмен қысқартылған, ал басқа да жалпы қарау мерзімі белгіленген талаптар (мысалы, әке болуды анықтау және алимент өндіріп алу туралы) қаралған жағдайда азаматтық іс қандай мерзімде қаралуға жатады?

**6.** Мүліктің бүлінуі салдарынан келтірілген материалдық зиянды өтеу туралы азаматтық істі дайындау рәсімін судья сот іс жүргізуіне талап арыз қабылданғаннан кейін бір ай ішінде жүргізді. Іс бойынша шешімді сот екі айдан кейін шығарды.

*Казус сұрақтары:*

***Сот іс жүргізу нормаларын бұзуға жол берді ме? Егер иә***

***болса, онда сот АПК нормаларының қандай бұзушылықтарына жол берді? Бұл бұзушылықтардың салдары қандай?***

**7.** Сот шешімімен Аминовтың жұмысқа қайта алу туралы талап арыздан бас тартылды. Аминов шешім шығарылғаннан кейін он күн өткен соң апелляциялық шағым берді. Судья апелляциялық шағымды қабылдаудан заңда көзделген мерзімді өткізіп алғанына сілтеме жасай отырып, бас тартты. Аминовтың айтуынша, ол сот шешімінің шығарғаннан кейін үш аптадан кейін көшірмесін алды, сондықтан мерзімін өткізіп алды.

***Казус сұрақтары:***

***Бұл жағдайда не істеу керек? Судьяның әрекеттері заңды ма?***

8. 20 ақпанда Астана қаласы Алматы аудандық соты Әлиевтың Галимовқа қарыз сомасын өндіру туралы талап арызын қанағаттандыру туралы шешім шығарды. Жауапкер 15 наурызда шешімге апелляциялық шағымды пошта арқылы жіберген, ол сотқа 25 наурызда келіп түскен.

Судья шешімге шағым жасауға заңда белгіленген мерзімді өткізіп жіберуіне байланысты шағымды қайтарып берді.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның әрекеті дұрыс па? Іс жүргізу мерзімін есептеу тәртібі қандай?***

**9.** 20 мамырда сот Насыровтан Махметовтың пайдасына жалдау шарты бойынша қарыз сомасын өндіріп алу туралы шешім шығарды. 10 маусымда Насыров шағым беріп үлгермей, тез арада қайтыс болды. 15 маусымда сотқа Насыровтың қайтыс болғаны туралы куәліктің көшірмесі ұсынылды және сот іс бойынша іс жүргізуді тоқтатты.

Насыровтың ұлы мұраға құқық туралы куәлік алып, 12 желтоқсанда сотқа 20 мамырдағы сот шешіміне шағымданды. Судья шағым беру мерзімі 20 маусымда өткенін көрсетіп, шағымды қабылдамады.

*Казус сұрақтары:*

***Судьяның әрекеттері заңды ма? Судья қандай жағдайларда іс бойынша іс жүргізуді тоқтата тұруға немесе тоқтатуға құқылы?***

**10. Апелляциялық шағым немесе кассациялық өтініш беру мерзімін өткізіп алудың қандай себептерін сот дәлелді деп есептей алады:**

1) жауапкер шетелде болғандықтан шағым (өтініш) бере алмады;

2) ұйымның бас бухгалтеріне, кімнің міндеттері кірді? шағым (өтініш), финал мерзімі күрделі отбасылық жағдайына байланысты (ұзақ ауыр ауру және өлім күйеуі), сондай-ақ заңгер-консультант лауазымы бойынша ұйымның штатында жоқ;

3) дау арнайы білімді талап ететін азаматтық істердің күрделі санатына жатады, осыған байланысты дәлелді шағымды (өтінішхатты) дайындау және жіберу үшін ұзақ уақыт талап етілді;

4) сот шешімінің көшірмесі оның қарар бөлігі жария етілгеннен кейін бір айдан кейін алынды, ал талапкер сот шешімінің көшірмесін алғаннан кейін үш айдан кейін сотқа шағыммен (өтінішхатпен) жүгінді.

**11. Келесі жағдайларда іс жүргізу мерзімдерін бұзуға жол берілді ме:**

1) жұмысқа қайта қабылдау туралы іс қозғалғаннан кейін келесі күні қаралды;

2) сырттай шешімнің күшін жою туралы арызбен жауапкер оны шығарғаннан кейін он бесінші күні жүгінді;

3) талап арызға пікірді жауапкер сот отырысына ұсынды;

4) жалақы өндіру туралы сот бұйрығы өндіріп алушыға ол сотқа тиісті өтінішпен жүгінгеннен кейін бір ай өткен соң берілген;

5) талап арыздың күн тәртібі мен көшірмесі жауапкердің атына алдағы сот отырысына дейін үш күн бұрын жіберілді;

6) сот шығындарын өндіріп алу бөлігінде қосымша шешім шығару туралы арызымен талапкер негізгі шешім шығарылғаннан кейін екі ай өткен соң сотқа жүгінді;

7) сырттай шешімнің көшірмесі ол шығарылғаннан кейін келесі күні жауапкердің атына жіберіледі.



КІТАПХАНА
65814

**12. Талап қою бағасын, мемлекеттік баж мөлшерін және ол келесі жағдайларда кімнен өндірілуге тиіс екенін анықтаңыз:**

1. Мамутованың талап арызы бойынша, Мамутовқа ұлына алимент өндіру туралы талап арызы бойынша. Жауапкер айына 160 000 теңге көлемінде жалақы алады.

2. Ыбыраевтың Ибраеваға өндіріп алынатын алименттің мөлшерін 10 200 теңгеге төмендету туралы талап арызы бойынша.

3. Аманова Амановқа неке бұзу және 20 000 000 теңгеге бағаланған мүлікті бөлу туралы талап арызы бойынша.

4. Талап-арызы бойынша меншік құқығын тану туралы саяжай үйі құны 3 600 000 теңге.

5. Талап арыз бойынша 180 000 теңге сомасында жалақы өндіру туралы талап арыз ішінара 75 000 теңге сомасында қанағаттандырылды.

6. Прокурордың зейнеткердің мүлкіне келтірілген материалдық залалды өтеу туралы талабы бойынша 52 000 теңге сомасында талап қанағаттандырылды.

7. Иманованың күйеуінің Имановты қайтыс болған деп жариялау туралы өтініш бойынша.

8. Қазақстан Республикасынан шығуға рұқсат беруден бас тарту туралы Көші-қон полициясының заңсыз әрекеттеріне Ғалымовтың арызы бойынша.

9. 1 сатылы соттың шешіміне Әлиевтің апелляциялық шағымы бойынша одан Қасымовтың пайдасына 220 000 теңге өндіріп алу туралы.

10. Елекиннің кассациялық өтініші бойынша, апелляциялық сатыдағы соттың материалдық залалды өтеу туралы қаулысы бойынша 1 200 000 теңге сомасында.

13. Елекиннің кассациялық өтініші бойынша апелляциялық сатыдағы соттың материалдық залалды өтеу туралы қаулысына 1 200 000 теңге сомасында. Аминов моральдық зиянды өтеу туралы талап арыз берген кезде мүліктік емес сипаттағы өтініштер үшін көзделген мөлшерде мемлекеттік баж төледі. Судья ҚР АПК-нің 579-бабының 11-бөлігінің негізінде, моральдық зия өтеу сомасына негізделіп, талап арызды қараусыз қалдыру туралы ұйғарым шығарылды. Бұл ретте судья моральдық зиян мүліктік емес зиян деп танылғанына қарамастан, талапкер ақшалай өтемақы талап

еткендіктен, мемлекеттік баж мүліктік сипаттағы талап арыздардан алынуы тиіс.

***Казус сұрақтары:***

***Моральдық зиянды өтеу туралы талаптар бойынша мемлекеттік баж мөлшері қалай анықталады? Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2015 жылғы 27 қарашадағы № 7 "Соттардың моральдық зиянды өтеу туралы заңнаманы қолдануы туралы"нормативтік қаулысына сәйкес судьяның дәлелдерін бағалаңыз.***

14. Судья талап арызды қараусыз қалдыру туралы ұйғарым шығарған, өйткені талапкер (ЖШС) мемлекеттік баж салығын Башкідегі есеп айырысу шотынан баж сомасын аудару жолымен емес, Альфабанк бөлімшесіне қолма-қол ақшамен төлеген. Сонымен қатар, судья мемлекеттік бажды төлеудің дәлелі ретінде талапкердің құжаттың түпнұсқасы емес, түбіртектің куәландырылған көшірмесін ұсынғандығын атап өтті.

***Казус сұрақтары:***

***Мемлекеттік баж төлеу тәртібі мен мерзімдерін көрсетіңіз? Мемлекеттік баж төлеу фактісі қандай құжаттармен расталуы тиіс? Соттың дәлелдеріне заңдық баға беріңіз. Талапкердің мемлекеттік бажды төлеу міндетін тиісінше орындамауының салдары (төлемеу, толық төлемеу, тиісті ресімделмеген құжаттарды ұсыну)?***

**15. Төменде көрсетілген жағдайларда талапкер мемлекеттік бажды қайтаруға құқылы екенін анықтаңыз:**

1) талап қоюшы арифметикалық қателікке байланысты мемлекеттік баждың үлкен мөлшерін төледі;

2) талап қоюшымен мемлекеттік баж төленген талап арызды сот ҚР АПК-нің 272-бабына сәйкес қайтарған;

3) талапкер сотқа азаматтық іс қозғағанға дейін талап арызды қайтару туралы арыз берген;

4) сот талап арызды қанағаттандырудан бас тартты;

5) сот тараптардың бітімгершілік келісім жасасуына байланысты іс жүргізуді тоқтатты;

6) сот талап арызды заңда көзделген негіз бойынша қараусыз қалдырды.

***Казус сұрақтары:***

***Мемлекеттік бажды қайтару қандай құқықтық актімен реттеледі? Мемлекеттік бажды қайтару тәртібі мен мерзімін анықтаңыз.***

**16. Куә, сарапшы, маман және аудармашылар үшін шығыстар өтеу қандай да бір құқығы бар:**

1) сот отырысының орнына: автобуспен, метрода, маршруттық таксиде, қала маңындағы поездарда, алыс жүретін поездарда, өзен және теңіз флоты кемелерінде; ұшақтарда жетуге байланысты;

2) көліктегі жолаушыларды мемлекеттік міндетті сақтандыру бойынша сақтандыру төлемдерге;

3) қонақ үйді брондау бойынша шығыстар;

4) қонақ үйде тұруға байланысты шығыстар;

5) сот талқылауы кезінде тұрғын үй-жайды жалдау жөніндегі шығыстар;

6) тәуліктік төлеуге арналған шығыстар;

7) әдеттегі сабақтардан алаңдатқаны үшін ақшалай өтемақы алуға;

8) куәнің, сарапшының, маманның, аудармашының міндеттерін орындағаны үшін сыйақы алуға бола ма?

***Казус сұрақтары:***

***Сот шығындары туралы түсінік беріңіз және олардың құрылымын сипаттаңыз. Егер тараптар сараптамаға алдын ала ақы төлеуден бас тартса, сараптамаға шығындарды өтеу туралы мәселе қалай шешіледі? Адвокат қызметіне ақы төлеу мөлшері қалай анықталады? Сот шығындарын құрайтын ақша сомасын төлеу тәртібі қандай? Заң сот шығындарын төлеу бойынша жеңілдіктер көздейді ме?***

**17. Талап қою бағасын, мемлекеттік баж мөлшерін және ол келесі жағдайларда кімнен өндірілуге тиіс екенін анықтаңыз:**

1. Қасымованың Қасымовқа үш балаға алимент өндіріп алу туралы талап-арызы бойынша Астана қаласының Алматы ауданы

соты берешекті 420 000 теңге сомасында және ай сайынғы барлық еңбек ақы түрлерінің 50 % - ға балалар кәмелетке толғанға дейін жауапкердің өндіріп алу туралы шешім шығарды. Жауапкердің жалақысы айына 110 000 теңгені құрайды. Жауапкер берешекті өндіріп алу туралы шешімге шағымданды.Талап қою бағасын, мемлекеттік баж мөлшерін және ол келесі жағдайларда кімнен өндірілуге тиіс екенін анықтаңыз:

2. Искакованың Искаковқа талап арызы бойынша некені бұзу және жалпы құны 3 500 000 теңге тұратын ортақ меншіктегі мүлікті бөлу туралы. Искаков некені жарамсыз деп тану туралы қарсы талап қойды.

3. Тілегенов Қалиевке үйдің жартысын арестен босату туралы талап-арызы бойынша. Бұл үйдің құны 5 500 000 теңгені құрайды.

4. Қаражановтың "Астана теміржолы" АҚ-нан денсаулығына келтірілген зиянды өтеу есебіне бір жыл ішінде 58 000 теңге көлемінде ай сайынғы төлемдерді өндіріп алу туралы талап арызы бойынша: ол үшінші топтағы мүгедек болды. Сот талап арызды ішінара қанағаттандырып, Қаражанов пайдасына ай сайын 15 000 теңге өндіріп алды. Екі тарап да осы шешімге шағымданды: талапкер талап қою бөлігінде бас тартуды дұрыс емес деп санайды; жауапкер талап қоюды ішінара қанағаттандырмайды деп санайды.

5. Мусиннің Осиповқа 150 000 теңге көлемінде қарыз сомасын өндіріп алу туралы талап арызы бойынша. Осипов құны 80 000 теңге болатын уақытша пайдалануға электр арасын берілгенін айтып, Мусинге өндіріп алу туралы қарсы талап-арыз берді. Сот Мусиннің талап арызынан бас тарту және одан Осиповтың пайдасына 70 000 теңге өндіріп алу туралы шешім шығарды. Екі тарап та сот шешіміне шағымданды.

6. Вахитованың оған сот шешімінің көшірмесін қайта беру туралы өтініші бойынша.

7. Қамаловтың 50 000 теңге мөлшерінде денсаулығына келтірілген зиянды өтеу үшін бір жыл ішінде мерзімді төлемдерді өндіріп алу туралы сот шешіміне Аминовтың апелляциялық шағымы бойынша.

8. Жеке меншік үй иесінің Кусаинов жалға алушы Амановаға 200 000 теңге көлемінде мүліктік жалдау шарты бойынша берешекті өндіріп алу және шығару туралы талап арызы бойынша. Сот талқылауы барысында Кусаинов өзінің талап-арызын 300 000

теңгеге дейін ұлғайтты, ал жауапкер оған үйдің шатырын жөндеуге жұмсаған 120 000 теңге өндіріп алу туралы қарсы талап-арыз қойды. Сот шешімімен Кусаиновтың талап арызы Амановаңы шығару бөлігінде қанағаттандырылды. Бір мезгілде сот Амановадан Кусаинованың пайдасына 180 000 теңге өндіріп алды. Екі тарап да шешімге негізсіз деп есептей отырып шағымданды.

**18.** Асқаров құны 950 000 теңге тұратын автокөлікке меншік құқығын тану туралы талап арызымен сотқа жүгінген. Сот шешімі заңды күшіне енгеннен кейін Асқаров автокөліктің нақты құны 420 000 теңгені құрайтынын анықтады. Осыған байланысты ол адвокатқа артық төленген мемлекеттік бажды қайтару мүмкіндігі бар ма екенінің түсіндіруді сұрады.

***Казус сұрақтары:***

***Көрсетілген жағдайда қандай түсінік берілуге тиіс? Мемлекеттік баж қай тәртіппен және қандай жағдайларда қайтарылуы тиіс?***

**19.** Мукутов жол көлік оқиғасы нәтижесінде оның автокөлігіне келтірілген зиянды материалдық зиянның өтеуі туралы талап арызымен сотқа жүгінді және және соттан мемлекеттік бажды төлеуін кейінге қалдыруын сұрады. Сот талапкердің өтінішін қанағаттандырды. Сот талқылауы барысында Мұқутов жауапкерге өз талаптарының негізсіздігі туралы қорытындыға келді және мемлекеттік бажды төлегенге дейін талап қоюдан бас тартты.

***Казус сұрақтары:***

***Осы жағдайда мемлекеттік бажды төлеу бойынша шығыстар кімге және қандай тәртіппен жатқызылуы тиіс?***

**20.** Утепов Алиевтен 85 000 теңге өндіріп алу туралы талап арыздан, Алиев сот отырысы барысында қарызды қайтаруына байланысты, бас тартты. Сот талапкердің талап арыздан бас тартуын қабылдап, іс жүргізуді тоқтатты.

***Казус сұрақтары:***

***Утепов Алиевтен мемлекеттік бажды қайтаруды талап етуге құқылы ма?***

**21.** Сот талқылауы барысында бұрынғы ерлі-зайыптылар Қалабаевтар бірлесіп 30 млн теңге көлеміндегі тапқан мүлікті тең бөлу туралы бітімгершілік келісімге келді.

***Казус сұрақтары:***

***Осы іс бойынша сот шығындарын тараптар арасында бөлу туралы мәселе қалай шешілетін болады? Дауды шешіңіз.***

22. Сабитов аудандық сотқа Ноғаевтан ол басқа пәтерге көшкен кезде оны сақтауға берген жиһазды талап ету туралы талап арызбен жүгінді. Сот талқылауы барысында Ноғаев жиһазды қайтаруға келісті және талапты толық мойындады, бірақ ол сотқа талап қоюшы төлеген мемлекеттік бажды төлеуден босатуын сұрады. Сабитов жауапкердің өтінішін қанағаттандыруға қарсылық білдірген жоқ.

***Казус сұрақтары:***

***Жауапкерден мемлекеттік баж алынады ма? Қандай жағдайларда тараптар мемлекеттік баж төлеуден босатылады?***

## Тақырып 3. АЗАМАТТЫҚ ПРОЦЕССУАЛДЫҚ ҚҰҚЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫ

***Казустар:***

**1. Келесі жағдайларда тұлғалардың іс жүргізу құқығы мен әрекет қабілеттілігінің болуын (болмауын) анықтаңыз:**

1) Сот шешімі бойынша толығымен әрекетке қабілетті деп танылған Галиев Азамат (16 жас) мердігерлік шарт бойынша берешекті өндіріп алу туралы сотқа жүгінді;

2) Сот шешімі бойынша әрекетке қабілетсіз деп танылған Назаров С.В. өзін әрекетке қабілетті деп тану туралы арызбен сотқа жүгінді.

3) Алиева А.Л. (17 жас) К. С. Алиевпен (17 жас) некені бұзу туралы талап арызбен сотқа жүгінді;

4) мектептің ата-аналар комитеті 3 сынып оқушысы Құсанов Азаттың ата-аналарын ата-аналық құқығынан айыру туралы талап арызбен сотқа жүгінді.

***Казус сұрақтары:***

***Сөт өз арыздарын қабылдаған жағдайда аталған субъектілер азаматтық процесте өз құқықтарын дербес қорғауға құқылы ма?***

**2. Тараптардың төменде аталған процессуалдық құқықтарының қайсысы өкімдік (арнайы) құқықтарға жататынын анықтаңыз:**

1) талап қоюдан бас тарту құқығы;

2) сот актілеріне шағымдану құқығы;

3) іс материалдарымен танысуға, олардан үзінді көшірме жасауға, көшірмелерді жасау құқығы;

4) бітімгершілік келісім жасасу құқығы;

5) өтініш білдіру құқығы;

6) талап қоюдың нысанасын немесе негіздемесін өзгерту құқығы;

7) іске катысушы адамдарға сұрақтар қою құқығы;

8) дәлелдемелерді ұсыну құқығы;

9) талап арызды мойындау құқығы;
10) қарсы талап қою құқығы.

***Казус сұрақтары:***

***Тараптардың өкімдік (арнайы) құқықтары іске асырылған жағдайда қандай салдарлар болады? Тараптардың арнайы процессуалдық міндеттерін атаңыз.***

3. Ерлі-зайыптылар К. С. пен А. А. Қалабаевтар некені бұзу туралы талап арызбен сотқа жүгінді. Талап арызға ерлі-зайыптылар екеуі де қол қойды.

Талап арызда талап қою негіздерінің бірі болып ерлі-зайыптылардың әрқайсысы екінші отбасын құрғаны және қазіргі уақытта олардың әрқайсысы өздерінің нақты жұбайларының тұрғын үйлерінде бөлек тұратыны көрсетілген. Келісімге келмеген тараптар талап арызында некені бұзу туралы талаптан басқа, құрамына 4 бөлмелі пәтер кірген ортақ мүліктерді бөлуді сұрады.

Істі сотта қарауға дайындық барысында сот бөлуге жататын мүліктің құрамында, М.Н. Калабаевтың апасы А. С. Иманғалиеваның пәтерінде уақытша болған тоңазытқыш және ыдыс жуатын машина көрсетілген, Қалабаевтардың неке бұзу туралы сот процесі туралы Имангалиева А.С. білмеген. Кәмелетке толмаған Қалабаевтардың балаларына, 6 жастағы қызы Гүлнардың және 10 жастағы ұлы Әмірханға қатысты ата-аналары олардың ата-аналарының некесі бұзылғаннан кейін кіммен тұратындығы туралы келісімге қол жеткізгенін көрсетті.

Бірақ іс мәні бойынша қаралғанға дейін ұлы Әмірханнан сотқа арыз келіп түсті, онда ол соттан оның ата-анасының некесі бұзылғаннан кейін оның және қарындасының тұратын жері туралы мәселені сот отырысында шешу туралы өтінішін қанағаттандыруын сұрады.

***Казус сұрақтары:***

***Осы іске қатысушы тұлғалардың процессуалдық жағдайын анықтаңыз. Осы қатысушы тұлғалардың іс жүргізу құқығы мен әрекет қабілеттілігінің болуын (болмауын) анықтаңыз.***

4. Қ. Асанов Каспий банкінде жұмыс істеу бойынша әріптес С. Ережеповтың кепілгерлігімен пәтер сатып алу үшін несие алды. Асанов қайтыс болғаннан кейін кредиттің бір бөлігі өтелмеген болып қалды. Сатып алынған пәтерді Асанова Меруерт есімді кішкентай қызы мұра етті.

***Казус сұрақтары:***

***Бұл жағдайда азаматтық процессуалдық құқықтық қатынастары пайда болу үшін негіздер бар ма? Осы құқықтық қатынастарға қатысушы тұлғалардың іс жүргізу жағдайын анықтаңыз. Банк талап арызбен кімге жүгінуі тиіс?***

5. Нукиев жол-көлік оқиғасы салдарынан денсаулыққа зақым келтірген залалды өтеу туралы талап арызбен сотқа жүгінді.

Жауапкер ретінде ол апат кезінде автокөлікті басқарған Шалбаевты көрсеткен. Сот отырысы барысында жауапкер ол апат кезінде автокөлікті сенімхат бойынша басқарғанын, себебі автокөлік Асқаровқа меншік құқығымен тиесілі екенін түсіндірді. Сондай-ақ, отырыс барысында сенімхаттың қолданылу мерзімі аяқталғаны анықталды. Автокөлікті Шалбаев өз еркімен гараждан алған.

***Казус сұрақтары:***

***Сот не істеу керек? Процеске қатысушылардың процессуалдық жағдайын анықтаңыз? Бұл жағдайда азаматтық процессуалдық құқықтық қатынастарының мәнін, негізін және мазмұнын белгілеңіз.***

6. Қорғаншы және қамқоршы орган П. К. Сапарованы кәмелетке толмаған қызы Салтанатқа қатысты ата-аналық құқығынан айыру туралы талап арызымен сотқа жүгінді. Істі сот талқылауына дайындау барысында қыздың әкесі отбасымен бірге тұрмайтындығы, баланы тәрбиелеуге қатыспайтындығы белгілі болды, себебі баланың анасы оған кедергі келтіреді.

***Казус сұрақтары:***

***Салтанаттың әкесі процеске қатысуға тартылуы тиіс пе? Іске қатысатын адамдардың құрамын анықтаңыз.***

7. Қорғаншылық және қамқоршылық бөлімі С. Л. Кариповаға баланың әкесі Т. А. Кариповтың ұлын тәрбиелеуге қатысуына кедергілерді жою туралы талап арызбен сотқа жүгінді.

***Казус сұрақтары:***

***Баланың әкесінің процессуалдық жағдайы қандай? Кариповтың өз ата-ана құқықтарын қорғауға оз бетінше талап қоюға құқығы бар ма?***

***Процестің барлық қатысушыларының процессуалдық жағдайын анықтаңыз..***

8. Алдияров балалар үйінде тұрған баласын белгісіз адамдар асырап алғанын білді. Ол бала асырап алу фактісіне қарсы болды, өйткені ол ұлын балалар үйінен алу үшін қажетті құжаттарды жинастырып баласын балалар үйінен алмақ болған еді.

***Казус сұрақтары:***

***Бала асырап алудың күшін жою туралы талап арызбен кімге жүгіне алады? Процесс қатысушыларының процессуалдық жағдайын анықтаңыз.***

9. Сот шешімімен К. К. Серіковтан несие төлеуді кешіктіргені үшін банк пайдасына 250 мың теңге берешек өндірілді. Сот орындаушысы сот шешімін орындау тәртібінде Серіковтың пәтеріндегі барлық мүлікке тыйым салды. Мүлік құрамында Сериковқа уақытша пайдалануға берілген Ахметовке тиесілі музыкалық центрге тыйым салынды.

***Казус сұрақтары:***

***Ахметов өз мүдделерін қалай қорғай алады? Осы дауда азаматтық процессуалдық құқықтық қатынастар субъектілерін атаңыз. Бұл жағдайда азаматтық процессуалдық құқықтық қатынастарының мәнін, негізін және мазмұнын бөліңіз.***

10. "У всех на виду" газеті тілші Оспанова ның Ақмола облысы әкімдігінің жоғары лауазымды тұлғаларының бірі А. А. Талғатовтың жайлы емес мінез-құлқы туралы мақаласын жариялады. Талғатов газетте жарияланған мәліметтер шындыққа

сәйкес келмейді, оның ар-намысы мен қадір-қасиетін, лауазымды тұлға ретіндегі іскерлік беделін түсіреді деп есептейді.

***Казус сұрақтары:***

***Талғатов өз мүдделерін қалай және қандай тәртіппен қорғай алады? Осы дауда азаматтық процессуалдық құқықтық қатынастар субъектілерін атаңыз. Бұл жағдайда азаматтық процессуалдық құқықтық қатынастарының мәнін, негізін және мазмұнын белгілеңіз.***

11. Т. Қ. Құрманов А. М. Құрмановамен некені бұзу туралы сотқа талап қойған. Сот отырысында анықталғандай, Құрманов сот шешімімен әрекетке қабілеттілігі шектеулі және оның қамқоршысы А. М. Құрманова болып табылады, ол арызға қарсылық білдіріп, күйеуі оның келісімінсіз сотқа жүгінуге құқылы емес деп есептеді.

***Казус сұрақтары:***

***Тараптардың дәлелдеріне құқықтық баға беріңіз? Сот не істеу керек? Дауды шешіңіз.***

12. Кәмелетке толмағандар-Аманов (15 жас) және Тоқсеитов (16 жас) геологиялық барлау партиясының мүлкін ұрлағаны үшін сотталды. Партияға келтірілген залалды өтеу туралы талап азаматтық сот ісін жүргізу тәртібімен қаралды. Қылмыс жасаған кезде Аманов балалар үйінің қадағалауында болды; Тоқсеитовқа қатысты қамқоршылық оның ағасы жүзеге асырды (Тоқсеитовтың ата-анасы ата-ана құқығынан айырылды). Сот отырысында анықталғандай, ұрлық жасауға Сапаров (13 жас) және Жакуров (12 жаста) қатысты, бірақ оларға қатысты қылмыстық іс қозғалмаған. Екі жасөспірімді де аналары тәрбиелеген, әкелері бөлек тұрып, балалардың тәрбиесіне қатыспаған.

***Казус сұрақтары:***

***Осы іске қатысуы тиіс тұлғаларды анықтаңыз.***

13. А.С. Жакин №2 автобазаның жүргізушісі болып жұмыс істеді. Еңбек міндеттерін орындау барысында "Нива" автокөлігін басқарып келе жатып, ол "Сельхозтехника"ЖШС-не тиесілі ЗИЛ

автокөлігімен қарсы соқтығысқан. Оқиға салдарынан Жақин көз жұмды. Қаза тапқан адамның әйелі "Сельхозтехника" ЖШС-не және №2 автобазаға Жакиннің ұлына қайтыс болуына байланысты келтірілген зиянды өтеу туралы және оны жерлеуге жұмсалған шығындарды өтеу туралы, асыраушысынан айрылу жағдайы бойынша жәрдемақы төлеу туралы талап қойған. Істі қарау кезінде автобаза жойылды.

***Казус сұрақтары:***

***Осы казусте азаматтық процессуалдық құқықтық қатынастардың туындауы үшін негіздер бар ма? Осы іске қатысушы адамдарды анықтаңыз. Бұл жағдайда азаматтық процесссуалдық құқықтық қатынастарының мәнін, негізін және мазмұнын бөліңіз.***

14. Макашевтың қылмыс жасау нәтижесінде А.А. Сагитов қайтыс болды, оның асырауында оның анасы және әртүрлі некеден үш баласы қайтыс болған. Балалардың аналары Макашевке балалардың мүддесі үшін зиянды өтеу туралы талап-арыздар қойды. Қайтыс болған Сағитовтың анасы Макашевқа қандай да бір талаптар қойған жоқ. Алайда, сот оны іске ортақ талап қоюші ретінде қатыстыру туралы ұйғарым шығарып, қайтыс болған адамның анасының қатысуынсыз оның балаларына келтірілген залалдың мөлшерін анықтау қиын екенін дәлелдейді.

***Казус сұрақтары:***

***Осы іске қатысушыларының процессуалдық жағдайын анықтаңыз.***

***Сот іске қатысуға ортақ талап қоюшыны тартуға құқылы ма? Бұл жағдайда азаматтық процессуалдық құқықтық қатынастарының мәнін, негізін және мазмұнын аңықтаныз.***

## Тақырып 4. АЗАМАТТЫҚ ПРОЦЕССУАЛДЫҚ ҚҰҚЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ СУБЪЕКТІЛЕРІ.

**КАЗУСТАР:**

1. Талаева Н.Н. сот отырысында судья осы іс бойынша жауапкердің немере ағасы болып табылатындығы негізінде судьяға қарсылық білдірді. Сот төрағасы судьяға қарсылық білдіру туралы арызын қанағаттандырды. Жауапкер қарсылық білдірді.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяға қарсылық білдіру үшін негіздерді атаңыз. Сот төрағасының әректтері заңды ма?***

2. Аблаева Аблаевқа 8 жастағы қызына және 10 жастағы ұлына алимент өндіру туралы талап арыз берген.

***Казус сұрақтары:***

***Осы іс бойынша тараптарды анықтаңыз.***

3. А. К. Қалтаев зауытқа тиесілі электроараны өзінің танысы Т. Асқаровқа сатқан. Сотта материалдық зиянды өтеу үшін зауыттың талап-арызы бойынша азаматтық іс қозғалды.

***Казус сұрақтары:***

***Осы іс бойынша кім және қандай процессуалдық жағдайда ие болатының аңықтаңыз?***

4. Зауыттағы токарь оқушысы болып жұмыс істейтін 16 жасар Әділ Омаровтың әкесі зауыттан оның ұлы негізсіз айрылған сыйақыны өндіріп алу туралы талап арызбен сотқа жүгінді.

***Казус сұрақтары:***

***Осы іс бойынша талап қоюшы кім? Әділдің әкесінің процессуалдық жағдайы қандай?***

5. Музыкалық колледжде фортепиано сыныбы бойынша оқытушы ретінде жұмыс істейтін ерлі-зайыптылар Құсаиновтар колледж директорына фортепианоны уақытша пайдалануға беру туралы өтініш білдірді. Олар өз өтінішін колледжде жөндеу кезінде оқушылармен сабақ өткізудің қиын екендігімен негіздеді.

Күрделі жөндеу аяқталғаннан кейін директор Құсайыновтарға музыкалық аспапты қайтару туралы және колледж ғимаратындағы сабақтарды қайта бастау туралы өтініш білдірді. Бірақ Құсаинова қазіргі уақытта фортепиано олардың ортақ таныстар Утеевтердың сақтауында тұрғанын, онда оның күйеуі фортепианоны некені бұзу туралы талап қойғаннан кейін апарғанын, ал ол оған ортақ мүлікті бөлу туралы талап қойғанын айтты.

Музыкалық колледждің директоры өз атынан Құсайыновтарға музыкалық аспапты қайтару туралы талап қойды.

***Казус сұрақтары:***

***Іске қатысушы тұлғалардың процессуалдық жағдайын анықтаңыз. Колледж директоры процеске кім ретінде қатысуы тиіс? Дауды шешіңіз.***

6. А. Камалова С. Алиевке әке болуды анықтау туралы талап қойды. Ол екі жыл бойы Алиевпен бірге өмір сүргенін, ортақ шаруашылық жүргізгенін және туыстарымен әңгімелескенде өзін болашақ баланың әкесі деп мойындағанын көрсетті.

Бірақ қызы Айзат туғаннан кейін ол азаматтық хал актілерін тіркеу органдарына әке болу фактісін тіркеу туралы бірлескен өтініш беруден бас тартқан.

Сотқа талап арыз берілгеннен кейін С. Алиевті іске қатысуға жіберу және оны баланың әкесі деп тану туралы өтініш келіп түсті, себебі ол өзінің әйелімен неке қатынастарын тоқтатпады және қыз бала оның қызы болып табылады. Т. Алиевамен неке бұзылмаған.

***Казус сұрақтары:***

***Процесс қатысушыларының процессуалдық жағдайын анықтаңыз. Алиев С кім ретінде тартылуы тиіс процеске?***

7. С. К. Жоломанова сотқа А. А. Жоломановқа некені бұзу және ортақ мүлікті, оның ішінде жауапкердің атына тіркелген үйді бөлу

туралы талап арызбен жүгінді. Жауапкердің анасы сотқа үйге меншік құқығын тану туралы арыз берді. Оның айтуынша, үй ұлының атына тіркелген болса да, оның қаражатына салынған. Судья жауапкердің анасын ортақ талап қоюшы ретінде қатысуға жіберу туралы ұйғарым шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның ұйғарымы дұрыс па? Жауапкердің анасының өтініші қандай тәртіппен қаралуы мүмкін?***

8. А. А. Тұрсынова еңбек шарты бойынша орта мектеп мұғалімі болып жұмыс істеді. 2016 жылдың қыркүйек айында шефтік көмек ретінде ол "Қызылту" АҚ-ға картоп жинау үшін барып, АҚ-ның жұмыскері Омаровтың қінәсімен жарақат алған. Турсунова денсаулыққа келтірілген зиянды өтеу туралы талап арызбен сотқа жүгінді.

***Казус сұрақтары:***

***Процестің барлық қатысушыларының процессуалдық жағдайын анықтаңыз. Сот қандай шешім шығарады?***

9. Көлік иесі А. Кокенов, ортақ үлестік меншік құқығында үш ағайынды – Азамат, Бахтияр және Валиханға тиесілі автомашинаға зиян келтірген. Азамат пен Бақтияр зиянды өтеу туралы талап қойды. Судьяның ұйғарымы бойынша іске ортақ талап қоюшы ретінде қатысуға сот отырысында Көкенов - оның жолдасы және оған ешқандай кінә жоқ деп мәлімдеген Валихан да тартылды. Сот автокөлікті қалпына келтіруді қиындатуы мүмкін деп есептей отырып, Валиханның талап қоюдан бас тартуын қабылдамады.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның әрекеттері дұрыс па? Дауды шешіңіз.***

10. Жасөспірімдер Жахин (16 жас), Сарин (14 жас) және Ахатов (11 жас) түнде "Рассвет"совхоздың иелігіне жататын жылқылар табыны жайылды. Түнде жылқылардың бірі А. Жүсіпов мотоциклмен жүретін тас жолға шықты. Қараңғыда Жүсіпов мотоцикліменде атты басып, жарақат алып, мотоциклді сындырып

алды. Жүсіпов жасөспірімдерге материалдық шығынды өндіріп алу туралы талап арыз берген. Өз кезегінде "Рассвет" совхозы жасөспірімдерге және мотоцикл иесіне өлген жануардың құнын өндіріп алу туралы талап қойған.

Сот отырысында анықталғандай, мотоцикл Жүсінов өз еркімен бау-бақша кооперативінің гаражынан алынған.

***Казус сұрақтары:***

***Іске қатысатын адамдардың құрамын анықтаңыз. Тиісті жауапкер кім?***

11. Р. Сакенова ҚР Сбербанкінің бөлімшесіне 2 055 000 теңге сомасында облигация қабылдау және жалпы құнын төлеу туралы талап арызбен сотқа жүгінді. Ол өзінің талабын 1990 жылы мемлекеттік мақсатты заемның 1993 жылы сатып алу үшін 16 мың рубль сомасына облигациясын сатып алғанын негіздеді, бірақ оған ол "Волга" автомобилі сатылмағанын ескертті.

***Казус сұрақтары:***

***Осы іс бойынша жауапкер дұрыс анықталды ма? Бұл жағдайда кім тиісті жауапкер болып табылады? Тиісті және тиісті емес тараптарға түсінік беріңіз.***

***Тиісті емес талап қоюшы және тиісті емес жауапкерді ауыстыру шарттары мен тәртібін атаңыз.***

12. Сакенов Али (16 жас) және Тұрышев Сәбит (15 жас) кәмелетке толмағандардың іс-әрекеттері нәтижесінде көршілері Әлиев пен Мукушевтің мүліктері зақымдалды. Сақтандыру шарты бойынша жәбірленушілерге 800 000 теңге төленді. Сақтандыру компаниясы Әли мен Сабиттің ата – анасына Сакенов пен Тұрышевке келтірілген шығынды өтеу туралы талап арызбен сотқа жүгінді.

***Казус сұрақтары:***

***Процестің барлық қатысушыларының процессуалдық жағдайын анықтаңыз. Ортақ қатысу түрін көрсетіңіз.***

13. Сотта Е. А. Ысқақовтың екі ағайынды Пазыловтардың жауапкерлер келтірген материалдық шығынды өндіру туралы талап арызы қаралды.

Сот отырысында ағайындылардың бірі талап арызды мойындады, ал екіншісі - талап арызды қанағаттандыруға қарсылық білдірді.

***Казус сұрақтары:***

***Әр ортақ қатысушының процессуалдық құқықтарын (процессуалдық міндеттерін) іске асыру ерекшеліктері неде? Жауапкердің бірі талап қоюды мойындаған жағдайда қандай құқықтық салдарлар болады?***

14. А. Қалкенов В.О. Анапинге өсиетті жарамсыз деп тану туралы талап арызбен сотқа жүгінді. Істің мән-жайына келсек, мүлікті бірнеше адамның пайдасына өсиет еткен: В. О. Анапин(жауапкер), Г. О. Анапин және А. О. Уразалиева ҚР АПК-нің 43-бабын басшылыққа ала отырып, сот Г. О. Анапин мен А. О. Уразалинаны даудың затына дербес талаптарды мәлімдемейтін үшінші тұлға ретінде жауапкер тарапынан тартқан. Сот істі қарау нәтижелері бойынша талапты қанағаттандыру туралы шешім шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Қандай ортақ қатысу түрі орын алған бұл жағдайда? Бұл жағдайда ортақ қатысудың негізі болып не көрсетілген. Сот Г. О. Анапин мен А. О. Уразалинаның іс жүргізу мәртебесін анықтау кезінде қателесуге жол берді ма?***

15 С.В.Осипова А.К.Осиповтан қызының асырауға алимент өндіріп алу туралы арызымен сотқа жүгінген. А. К. Осипов сотта істі қарау басталғанға дейін бір апта бұрын жол-көлік апаты салдарынан алған ауыр жарақаттарынан қайтыс болған.

Осипова С. В. соттан жауапкер А.К. Осиповтың ата-анасының құқықтық мирасқорлар ретінде іске қатысуға және олардан алимент өндіруін сұраған, өйткені олар бұрын да қызы Анельге жүйелі материалдық көмек, тәрбиелеу көрсеткен.

Сот іске жауапкердің ата-анасын құқықтық мирасқорлар ретінде қатысуға тартты және бала анасының талап-арызын қанағаттандыру туралы шешім шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Сот қалай жасауға тиіс? Аталған тұлғаларды құқықтық мирасқор ретінде тарту үшін соттың негіздері болды ма? Құқықтық мирасқорлықтың негіздері мен түрлерін атаңыз.***

16 Якубова К.К. «Дәрі-дәрмек» дәріханаға жұмыста қайта қалпына келтіру және жұмыстан мәжбүрлі бос қалу уақыты үшін еңбек ақысын өндіру туралы талап қоюмен жүгінді.

Істі қарау 2018 жылдың қазан айының 26-на тағайындалды. Сот отырысы басталар алдында сотқа талап қоюшының қайтыс болғаны туралы хабарлама келіп түсті.

Судья іс бойынша іс жүргізуді талап қоюшының құқықтық мирасқоры процеске кіргенге дейін тоқтата тұру туралы ұйғарым шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Судья дұрыс жасады ма? Процессуалдық әрекетінің негізін атаңыз.***

17. Карина В.А. Р.К. Каринге барлық еңбек табыстарының ¼ бөлігі мөлшерінде қызы Аланаға алименттерді өндіру туралы талап қойды. Сот, Кариндер жұбайлары бір отбасында өмір сүреді, Кариннің бірінші некеден қызы Каринаға алименттер өндіріп алынғанын және Алананы асырауға қатысатынын анықтады.

***Казус сұрақтары:***

***Бұл іске кім қатысуға тартылуы тиіс?***

***Осы іс бойынша процеске қатысушылардың тиісті іпроцессуалдық жағдайын анықтаңыз.***

18. Сотта ерлі-зайыптылар Алиаскаровтардың арасында некені бұзу және бірлесіп тапқан мүлікті бөлу туралы іс қаралуда.

Бұл туралы білген Алиаскарова А. А. анасы Алиаскарова үйленуге күйеу жігіт пен қалыңдыққа сыйлаған Ысқақованың

ақшасына Алиасқаров сатып алған 2 бөлмелі пәтерге меншік құқығын тану туралы талап-арыз білдіреді.

***Казус сұрақтары:***

***А. А. Ысқақованың іске қатысуы мүмкін бе? Осы іс бойынша процеске қатысушылардың тиісті процессуалдық жағдайын анықтаңыз.***

19. Мұқашев пен Әлиев мас күйінде тұрып жатқан үйдің ауласында төбелескен. Нәтижесінде Әлиевтың қолы сынған және көршісі Шнарбек К.-ке тиесілі машинаның әйнегі сынған. Әлиев Мұқашевқа денсаулыққа келтірілген зиянды өтеу туралы талап қойды. Сотта куәгер Шнарбек оны Мұқашев пен Әлиевтен оның автокөлігінің жөндеу құнын өндіріп алу үшін үшінші тұлға ретінде іске қатыстыруды сұрады.

***Казус сұрақтары:***

***Сот қалай жасау қажет? Процесс қатысушыларының процессуалдық жағдайын анықтаңыз.***

20. А. Қызылова ұрлық жасағаны үшін сотталған оның күйеуінің мүлкін тұтқындаудан босату және гаухар алқаны меншік құқығын тану туралы сотқа талап арызбен жүгінген. Судья істі сот талқылауына дайындау тәртібімен анасы Р. И. Аминованың процеске кіріуін ұсынды, себебі іс материалдарына байланысты оның алқасы апасынан мұрагерлік бойынша алынған және қызына уақытша пайдалануға берілген.

Алайда, Қызылованың анасы - Аминова Р. И. сотқа қатысудан бас тартты. Сот өз ұйғарымымен Қызылованың талабын қанағаттандырудан бас тартты. Анасы Р. И. Аминова адвокатқа өзінің бұзылған құқығын қалай қорғай алады деген сұрақпен жүгінді.

***Казус сұрақтары:***

***Адвокат қандай кеңес беруі керек? Процесс қатысушыларының процессуалдық жағдайын анықтаңыз.***

21. А. Мукутов жұдырықтың соққысымен К. Сабитовты аяғынан қағып, ол тас жолдың жүру бөлігіне және "Зеленый бор"АҚ-на тиесілі автокөлік дөңгелегінің астына құлап кеткен.

***Казус сұрақтары:***

***Сабитовтың денсаулығына келтірілген зиянды өтеу туралы талабы бойынша іске қатысушы тұлғаларды анықтаңыз.***

22. Жаяу жүргінші көшеден өтіп кеткен жағдайда апатты жағдай жасады. Жаяу жүргіншіні қағып кетуін алдын алу үшін "Ауди "автокөлігінің жүргізушісі қарсы бағытқа шығып, "Транзит" ЖШС-не тиесілі маршруттық таксимен соқтығысқан. Жол-көлік оқиғасының салдарынан екі автокөлікке де материалдық шығын келтірілген. Сондай-ақ, таксидегі бес жолаушы зардап шекті.

***Казус сұрақтары:***

***Жолаушылардың және "Транзит" ЖШС-нің талап-арыздары бөйынша іске қатысатын тұлғаларды анықтаңыз.***

23. Астана қаласы Сарыарқа ауданының прокуратурасымен табиғатты қорғау заңнамасының сақталуына тексеру жүргізілді, оның барысында жер учаскесі (Қосшы кентінде орналасқан 75 га көлемінде) "Лесовик" ЖШС-не жылжымайтын мүлікті жалға беру шарты негізінде берілгендігі және орман өндеу қызметі барысында пайдаланылатыны анықталды.

Жер учаскесінде өндірістік қызметті жүзеге асыру кезінде жалға алушы топырақтың химиялық ластануына жол берді, бұл табиғи экологиялық жүйелердің тозуына, табиғи ресурстардың сарқылуына әкеп соғуы мүмкін.

***Казус сұрақтары:***

***"Лесовик" ЖШҚ кімнің құқықтары мен заңмен қорғалатын мүдделерін бұзған? Кім сотқа тиісті талап арызбен жүгінуге құқылы? Іске қатысатын адамдардың құрамын анықтаңыз. Судья өтініш берушіден өтініш беру үшін мемлекеттік бажды төлеудің дәлелдемелерін ұсынуды талап етуге құқылы ма?***

24. Прокурор Е. Қоңыровтың мүддесінде Көкшетау қаласының әкімшілігіне А. Омаровқа берілген пәтерге арналған ордерді жарамсыз деп тану туралы талап-арыз берді.

Сот талқылауы барысында прокурор талап қоюдан бас тартты. Талап қоюшы ретінде іске қатысуға тартылған Қоңыров істі мәні бойынша қарауды сұрады.

Аудандық сот Конуровтың ордерде көрсетілген тұрғын үй-жайға субъективті құқығы жоқтығына байланысты сотқа жүгінуге болмайтынын көрсетіп прокурордың талап арызынан бас тартуына байланысты, іс бойынша іс жүргізуді тоқтатты. Бұл шешімді негіздеу үшін сот ҚР Жоғарғы Сотының 2007 жылғы 16 шілдедегі "Тұрғын үйге меншік құқығын қорғауға байланысты дауларды шешудің кейбір мәселелері туралы" нормативтік қаулысының 7-тармағына сілтеме жасады.

***Казус сұрақтары:***

***Осы іске қатысатын адамдардың құрамын анықтаңыз. Аудандық соттың үйғарымы дұрыс па? Дауды шешіңіз.***

25. Прокурор А. Закариннен 15 жастағы Камила атты қызына қатысты ата-ана құқығынан айыру туралы талап қойған. Сот, қорғаншылық және қамқоршылық органы өкілінің қатысуымен істі қарап, прокурордың талабын қанағаттандырды. Закарин, Камила және оның анасы іске қатыспады. Сот отырысының хаттамасында және сот шешімінде прокурор талап қоюшы ретінде көрсетілген.

***Казус сұрақтары:***

***Іс бойынша қандай қателіктер жіберілген? Барлық аталған тұлғалардың процессуалдық жағдайларын анықтаңыз.***

**26. Осы жағдайларда басқа адамдардың құқықтарын қорғау үшін азаматтық іс қозғалуы мүмкін бе?**

1) Кәсіпорынның қызметкердің мұраға құқығын тану туралы талап арызы бойынша;

2) Қауіп-қатердің әсерінен жасалған мәмілені жарамсыз деп тану туралы талап арыз бойынша;

3) Балалар тәрбиелеу мекемесінің тәрбиеленушінің мүддесінде алимент өндіріп алу туралы талап арызы бойынша;

4) Әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеті шектеулі деп тану туралы өтініш бойынша;

5) Қорғаншылық органының жеке тұратын әкесінің баланы тәрбиелеуге қатысуы туралы шешіміне бағынбайтын баланың анасына талап қою бойынша;

6) Тұрғын үй-жайға құқығын жоғалтқан деп тану туралы талап-арыз бойынша;

7) Бірге тұру мүмкін еместігі үшін шығару туралы талап арыз бойынша;

8) Азаматты қайтыс болды деп жариялау туралы немесе оны хабар-ошарсыз кетті деп тану туралы өтініш бойынша;

9) Ата-ана құқығынан айыру туралы талап арыз бойынша;

10) Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы талап арыз бойынша.

**27. Қандай мемлекеттік органдар немесе жергілікті өзін-өзі басқару органдары және қандай жағдайларда мынадай істерге қатысуға тартылуы тиіс:**

1) Бала асырап алу туралы өтініш бойынша;

2) Ата-ана құқықтарын қалпына келтіру туралы талап арыз бойынша;

3) Бала асырап алудың күшін жою туралы талап-арыз бойынша;

4) Мүлікке тыйым салуды алып тастау туралы талап бойынша;

5) Әке болуды анықтау туралы және балаға алимент өндіріп алу туралы талап қою бойынша;

6) Қоныс аудару туралы талап бойынша;

7) Азаматты әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеті шектеулі деп тану туралы өтініш бойынша;

8) Азаматты қайтыс болды деп жариялау немесе азаматты хабар-ошарсыз кетті деп тану туралы өтініш бойынша.

28. Банк Ысқақов пен Өмірзақовтан 6 млн теңге өндіріп алу туралы талап қойды. Ысқақов - қарыз шарты бойынша банк алдындағы борышкер, ал Өмірзақов - оның кепілгері.

***Казус сұрақтары:***

***Бір адвокат Ысқақов пен Өмірзақовтқа өкілеттік жасай ала ма?***

29. Прокурордың көмекшісі А. Рыстина басқа облыста орналасқан ауылға ата-анасына демалуға келді. Әкесі ауру болып шыққаан сиырды сатып алғанын айтты. Рыстина әкесінің атынан мәмілені.

Судья талапкер өкілінің заңды хабардарлығына назар аударып, оның мамандығына қызығушылық танытты. Рыстина өзінің сот отырысына қатысуына кедергі келтірмегенін, себебі ол демалыста және қызметтік міндеттерінен бос екендігін және талапкердің туған қызы ретінде оның мүдделерін басқалардан сапалы қорғайтынын, сонымен қатар бұл жағдайда өкілдік өтеусіз болып табылатынын түсіндірді.

***Казус сұрақтары:***

***Рыстиннің процеске қатысу мүмкіндігі туралы мәселені қалай шешуге болады? Прокурордың көмекшісі Рыстинаның А. дәлелдеріне заңдық баға беріңіз.***

30. Сот бұрынғы күйеуіне екі қызын асырауға алимент өндіру туралы талап қойған Т. Сыздықовтың өкілі ретінде іске қатысуға жібермеді. Судья өз әрекетін Т.Сыздықовтың көрші қалада судья болып жұмыс істейтінімен түсіндірді. Басқа іс бойынша сот өзінің жиеніне асыраушысы болып табылатын, жеке тұратын жиенінің анасынан асырауға алиментті өндіріп алуды сұраған, ішкі істер басқармасының тергеушісі С. Исаковаға, процеске қатысуға тыйым салды. Екі жағдайда да сот аталған талап қою талаптарына соттың бейтарап қатынасына күмән туғызбау үшін істі жүргізуді адвокатқа тапсыруды ұсынды.

***Казус сұрақтары:***

***Соттың іс-әрекеті дұрыс па? Жауабыңызды негіздеңіз.***

31. Азаматтық істі қарауға кіріспе отырып, судья талап қоюшы өкілі – адвокат К.Серимовтан адвокаттар алқасының ордерін және сотта процессуалдық әрекеттерін жүргізу құқығына сенімхатты ұсынуды сұрады.

Адвокат оның ордері жоқ деп жауап берді, өйткені ол процесс кезінде адвокаттар алқасының мүшесі емес, тек тарап өкілі ретінде әрекет ететіндігін айтты.

Талап қоюшы адвокаттар алқасына жүгінбеген және өз мүдделерін тікелей адвокатпен - өзінің туысқанымен өтеусіз қорғау туралы уағдаласқан.

***Казус сұрақтары:***

***Сот осы адвокатты процеске жібере ала ма? Азаматтық істер бойынша адвокаттар мен өкілдерге қандай талаптар қойылады?***

## 5-тақырып. АЗАМАТТЫҚ ІСТЕРДІҢ ВЕДОМСТВОЛЫҒЫ ЖӘНЕ СОТТЫЛЫҒЫ

**КАЗУСТАР:**

1. Азаматтық істердің мынадай санаттарының ведомстволығын анықтау:

1) салық органының актісіне шағымдануға;

2) жеке кәсіпкер Асылбеков В.А. «Автостоп» ЖШС - ақылы автотұрақтың иесі автокөлік паркінен талапкерге тиесілі автокөлікті ұрлаудан келтірілген залал үшін талап қою;

3) «Конфеты Караганды» ЖШС-нің бизнес беделін қорғау туралы өтініші бойынша;

4) акционерлік қоғамның акционерлерінің кезектен тыс жиналысының шешімінің негізінде шарттың талаптарын орындамағандықтан, оның қызметінен босатылған «Грант» АҚ бас директорының талабы бойынша;

5) механик Калабаевтың М.А. мерзімнен тіс жұмыс үшін үстеме ақы төлеу талап етуі бойынша.

***Казус сұрақтары:***

***Ведомстволық ұғымын беріңіз, азаматтық істерді қарастыру үшін жалпы соттардың және басқа да органдардың өкілеттіктерін критерийлерін атаңыз және болу ережелерін жасаңыз. Жалпы юрисдикция соттарының юрисдикциялық өкілеттіктерінің қақтығысы туындаған жағдайда талап арыздың біреуінде бірнеше талаптарды біріктіру нәтижесінде судья азаматтық іс қозғау туралы шешім қабылдағанда не істеу керек?***

2. 09.08.2018 жылы Астана қаласының Есіл аудандық сотына «Астана қаласының жылжымайтын мүлік ағенттігі» ЖШС Астана қ., Әуезов к-сі, 19 4 пәтерде тұратын Қ.И. Салаховқа үш ай мерзімге жалға берешекті өтеу үшін талап қойды. Сот ұйғарымымен ҚР АПК 151 бабының 1-тармағының негізінде талапты қанағаттандырудан бас тартты. Талап арызды қабылдаудан бас тартқан кезінде сот жауапкердің жеке кәсіпкер болып табылатынын көрсетті; Астана қаласының Промышленная к-сі, 61 мекен-жайында орналасқан, тұрғын үй емес ғимарат жалдау шарты

айына 120 000 теңге көлемінде жалдау ақысын қарастырады. Осылайша, соттың пікірінше, тараптар арасында экономикалық дау орын алған.

***Казус сұрақтары:***

***Астана қаласының Есіл аудандық сотының судьясының іс-әрекеттерінің заңдылығын бағалаңыз. ҚР АПК осы жағдайдағы талап қоюшыға қандай процессуалдық мүмкіндіктер береді?***

***Сот қандай шешім қабылдауы керек?***

3. Козыбаев А.С. «АстанаҚұрылыс» АҚ-ға еріксіз жұмыста болмағаны үшін еңбек ақы өндіру және өзің жұмыста қалпына келтіру туралы сотқа жүгінді. Судья шағымдарды қабылдаудан бас тартты, еңбек заңнамасы бойынша еңбек дауын алдын ала соттан тыс шешу органдары - келісім комиссиясы шеші қажет, егер ондай комиссия кәсіпорында болмаған жағдайда, осы туралы АҚ директоры растаған анықтама қажет екендігімен негіздеп.

***Казус сұрақтары:***

***Қабылданған сот актісінің заңдылығын және негізділігін бағалаңыз. Бұл жағдайда біз ведомстволықтың қандай түрі туралы айтамыз?***

4. Акционерлердің жалпы жиналысының шешімі бойынша «Текстильдік комбинат» АҚ «Текстиль» ЖШС болып қайта құрылды. Акционерлік қоғамды қайта құру туралы жалпы жиналыс шешімімен келіспеген үш акционер, жалпы юрисдикциядағы аудандық сотқа қайта ұйымдастыруды заңсыз деп тану туралы талап қоюмен жүгінді.

Судья талап қоюды қабылдаудан, акционерлер мен компания арасындағы даулар мамандандырылған соттың ведоствolығына жатады деп, бас тартты. Талапкерлердің пікірінше, бұл дау жалпы юрисдикция сотының ведомстволығына жатады, себебі олар сотқа жүгінген күні қайта ұйымдастырылуына байланысты акционер мәртебесін жоғалтты.

***Казус сұрақтары:***

***Берілген дәлелдердің заңдылығын бағалаңыз. Кімнің себептері негізделген және неге? Істердің бұл санатының ведомстволылығын анықтаңыз.***

5. С.С. Алипов К.К Аиповамен некені бұзу туралы сотқа жүгінді. Талап арызда ол ортақ балалар болмағанын көрсетті, жауапкер некені бұзыға қарсы емес. Судья бұл жағдайда отбасылық заңнама бойынша Алиповтың ажырасулары азаматтық тіркеу орғандарымен жасалуы тиіс болғандықтан талапты қанағаттандырудан бас тартты.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның іс-әрекеттеріне құқықтық баға беріңіз. Некені бұзу туралы істер қай ведомстволықпен қарайды? Істің соттың юрисдикциясыда болмауының салдары қандай?***

6. Астана қаласында тұрақты тұрып жатқан жазушы Балтабай К.Д. Астанадағы М.Горький атындағы театрмен театрға арналған пьесаны жазу туралы келісімге келді. Тараптар жасасқан келісімшарттан туындайтын барлық даулар Астана қаласының сотында қарауға жататындығы туралы келісімде жазылған.

Балтабай К.Д. тапсырылған пьесаны жазды, бірақ алғашқы қойылым құқығын Ақмола облыстық драма театрына ұсынды. М. Горький атындаға театр. Астана қаласының сотына К. Д. Балтабайға шартты орындау міндеті туралы талап қойған. Алайда, Астана қаласының соты талап қоюды қабылдамады, анықтау, бұл іс аудандық сотында қаралуы тиіс деп түсіндірп.

***Казус сұрақтары:***

***Сізге қандай соттылықтың түрлері белгілі? Осы азаматтық іс қай сотта қаралуға тиіс?***

***7. Осы істердің жалпы юрисдикция соттарына жататынын анықтаңыз. Егер іс жалпы юрисдикция соттарына бағынысты болса, онда оның тектік және аумақтық соттылығын анықтаңыз.***

1. Акмола облысының Целиноград ауданында орналаскан жер учаскесін бөлу туралы Астана қаласында тұратын Нұрұшеваға қарсы тұратын Алпысовтың талап-арызы бойынша.

2. Исеноваңың Исеновке неке бұзу туралы талап арызы бойынша. Сот шешімімен Исенов іс-әрекетке қабілетсіз деп таныльды.

3. Жакыпованың - Жақыповқа некені бұзу туралы талап-арызы бойынша. Ерлі-зайыптылардың анасымен тұратын кәмелетке толмаған баласы бар.

4. СҚО Сергеевка ауданында Темрованың талап арызы Астана қаласында тұратын ұлына және ОҚО Түркістан қаласы тұратын кызына алимент өндіріп алу туралы.

5. Ысқақовтың ақшалай-заттай лотерея ұйымдастырушыларына лотерея билеттерін сатып алуға жұмсалған соманы қайтару туралы талап арызы бойынша.

6. ТҚК мүшесі Ерденовтың ТҚК-ге қойған талап арызы бойынша оған және оның отбасына ТҚК-де босаған үлкен аландағы пәтерді беру туралы.

7. "Агат" АҚ-ның жеке кәсіпкер Аминовқа құны 600 000 теңге тұратын берілген мүлікті қайтару туралы талап-арызы бойынша.

8. Қанатовтың ҚазГЗУ АҚ-на (Астана қ.) аспирант ретінде қайта қабылдау туралы өтініші бойынша.

9. Шымкент қаласында тұратын Курметованың Астана қаласында тұратын Наурызбаеваға әке болуды анықтау және баланы асырап-бағуға алимент өндіріп алу туралы талап арызы бойынша.

10. ЖК Анапиннің сатып алушылармен ақшалай есеп айырысу кезінде бақылау-касса машинасын қолданбағаны үшін айыппұл салу туралы салық инспекциясының шешіміне дау айту туралы өтініші бойынша.

11. Сабитовтың "Техникалық реттеу туралы"ҚР Заңының 16-бабының 2-тармағын ҚР Конституциясына қайшы келеді деп тану туралы өтініші бойынша

12. Қазақстан Республикасы прокуроры орынбасарының "Мемлекеттік қызмет туралы"ҚР Заңының бірқатар ережелерін жарамсыз деп тану туралы арызы бойынша.

13. Мырзабектың "Ремстрой" зауытына жұмыста қайта қалпына келтіру және жұмысты еріксіз босатылған уақыты үшін еңбек ақыны өндіріп алу туралы талап-арызы бойынша.

14. "Прибор жасау зауыты" АҚ-ның қызметкерлерінің ереуілін заңсыз деп тану туралы арызы бойынша.

15. Құсаинов Имановқа "Toyota Corolla" автокөлігін бөтен біреудің заңсыз иелігінен талап ету туралы талап етуі бойынша.

16. Берікованың Галиевке некені бұзу және 20 млн. теңгеге бағаланған бірлесіп жинаған мүлікті бөлу туралы талап арызы бойынша.

17. Нукиеваның наразылық білдірілген 600 000 теңге сомасындағы вексель бойынша сот бұйрығын беру туралы арызы бойынша.

18. "Зеленстрой" ММ-не жұмысқа қайта алу туралы Абдрахмановтың талабы бойынша. Арызда талапкер істі қарау кезінде мемлекеттік құпия болып табылатын мәліметтер қозғалуы мүмкін екенін көрсетті.

19. Қалабаеваның Сыздыковқа жол-көлік оқиғасына келтірілген зиянды өтеу туралы талап арызы бойынша. Талапқоюшы Ақтау қаласының тұрғыны, ал жауапкер – Астана қаласының. ЖКО Алматы қаласында болды.

20. Франция аумағында тұрақты тұратын ҚР азаматтарының Ақмола облысы Целиноград ауданының аумағында орналасқан балалар мекемесінде орналасқан ҚР азаматы - баланы асырап алу туралы өтініші бойынша.

8. А. А. Мұқанов ҚР Парламент депутаттығына кандидаттар қатарынан округтік сайлау комиссиясымен заңсыз алынып тасталған деп есептей отырып, ҚР ОСК-ға шағымданды. Шағымды қарап, ҚР ОСК төмен тұрған комиссияның шешімін күшінде қалдырды. Осы шешіммен келіспеген Мұқанов округтік және Орталық сайлау комиссияларының шешімдерін заңға қайшы деп тану туралы талаппен сотқа жүгінді.

***Казус сұрақтары:***

***Бұл іс жалпы юрисдикция соттарына бағынышты ма?***

***Округтік сайлау комиссиясының шешіміне шағымға қатысты бөлігінде істің жалпы юрисдикция соттарына ведомстволық бағыныстылық түрін анықтаңыз.***

*Істің соттылығын анықтаңыз.*

9. Жалитов С. А. Ақмола облысының Шортанды аудандық сотына талап арызбен жаза тағайындалғанға дейін Шортанды кентінде тұрған Қалиев Б. жасаған қылмыспен келтірілген зиянның өтеу туралы жүгінді

Судья талап арызды Қалиевтың жазасын өтеу орны бойынша талап қою керектігін дәлелдеп, қайтарып берді.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның әрекеті дұрыс па?***

***Қылмыспен келтірілген зиянды өтеу туралы істер бойынша аумақтық соттылық қалай анықталады?***

10. Карымсақов жұбайларының арасында жасалған неке шартына осы шарттан туындайтын даулар, соның ішінде мүлікті бөлу туралы даулар Астана қаласының сотында қарауға жатады деген шарт қосылған.

Карымсакова А. адвокатқа Астана қаласының сотына талап арыз жазу туралы өтінішпен жүгінді.

***Казус сұрақтары:***

***А. Карымсаковаға адвокат шарттық соттылық мәселесіне қатысты не түсіндіруі тиіс?***

11. Алматы қалалық сотында Әлиевтің Ә.Закирьяновтың талап арызы бойынша ісін қарау кезінде тараптар Ақмола облысының Целиноград ауданының сотына беру туралы өтініш берді. Бұл өтініште істің негізгі дәлелі Целиноград ауданының аудан орталығында орналасқанына негіз болды.

Судья тараптарға істі бір соттан екіншісіне беру мәселесін тек жоғары тұрған соттың төрағасы шешеді деп түсіндірдіп, өтінішті қабылдамады.

Тараптар Астана қаласы сот төрағасының атына дәл осындай өтініш білдірді. Сот төрағасы өз өкімімен істі Целиноград аудандық сотына берді.

***Казус сұрақтары:***

***Судья мен сот төрағасының әрекеттері дұрыс па?***

***Азаматтық істі бір соттан екіншісіне беру шарттары мен тәртібін көрсетіңіз.***

## 6 тақырып. СОТТА ДӘЛЕЛДЕУ ЖӘНЕ ДӘЛЕЛДЕМЕЛЕР

***Казустар:***

1.А. Бекетова Бекетовке алимент өндіру туралы арыз жазып берді. Істі сот талқылауына дайындау барысында сот жауапкер Е. Омароваға бірінші некеден туған баланы асырауға алимент төлегенін анықтады. Бекетованың талабын, канағаттандыру Бекетовтың Бекетовамен Омароваға алименттердің мөлшерін азайтуға талап етуге мүмкіндік беретінін ескере отырып сот сот өндірушіге тапсырма берді: Бекетовтер, талап қоюшы өз арызында көрсеткендей, шын мәнінде бірге тұрмайтындығын, ортақ шаруашылық жүргізбейтіндігін тексеру. Сот орындаушысының Бекетовтердің өмір сүру жағдайын тексеру туралы актісі сотта зерттелген және іс бойынша шешімнің негізіне алынған.

***Казус сұрақтары:***

***Соттың әрекеті дұрыс па? Сот орындаушысының актісі іс бойынша дәлел болып табыла ма? Дауды мәні бойынша шешіңіз.***

2. А. Р. Ысқақова О. К. Қазкеновке ұлы Сұлтанға қатысты әке болуды анықтау туралы талап арызбен сотқа жүгінген. Істі сот талқылауына дайындау кезінде судья талапкерге іс үшін мынадай мән-жайлардың маңызы бар екенін түсіндірді: а) бала туғанға дейін жауапкермен бірге тұру және ортақ шаруашылық жүргізу; б) баланы бірлесіп тәрбиелеу не асырау; в) жауапкердің әке болуды тануы және көрсетілген фактілерді растау үшін өзінде бар дәлелдемелерді ұсынуды ұсынды.

***Казус сұрақтары:***

***Дәлелдеу мәні дегеніміз не? Іс бойынша дәлелдеу мәнін қалай және кім анықтайды? Судьяның әрекетіне баға беріңіз.***

3. 2018 жылдың тамыз айында К. Сәкенова Алматы қаласы Әуезов аудандық сотына күйеуін қайтыс болды деп жариялау туралы арызымен жүгінді. Өтініш беруші 2017 жылдың желтоқсанында Т. Сәкенов жолсерік ретінде Кумбель асуы арқылы Молодежный шыңының біріне көтеруді жүзеге асырған

альпинистер тобын сүйемелдегенін көрсетті. Қар көшкіні салдарынан альпинистермен байланыс үзілді.

ТЖМ бөлімшелері өткізген жоғалған адамдарды іздестіру нәтижелері болмады.

Сот отырысында Сәкенов шын мәнінде өтініште көрсетілген уақытта альпинистер тобына ілесіп жүргені анықталды. Сонымен қатар, судья қар көшкінінің шығуы шын мәнінде орын алғанын біле отырып, Сәкеновға осы фактіні растау үшін дәлелдер ұсынуды ұсынды.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның әрекеті дұрыс болды ма? Іс бойынша дәлелдеу мәнін анықтаңыз.***

4. А. С. Қадыров өзінің бұрынғы әйелі Ш. Т. Кадыроваға кәмелетке толмаған қызын Әйгерімді тәрбиелеуге беру туралы талап-арыз берді. Талапкер өзінің анасының қызына теріс әсер ету фактілерін растайтын мәліметтер қамтылған үй бойынша көршілердің жазбаша куәліктерін дәлелдемелер ретінде табыс етті. Судья тараптардың түсініктемелерін тыңдап, көршілердің жазбаша көрсеткіштерімен танысып, Қадыровтың талап-арыздарын қанағаттандырды.

***Казус сұрақтары:***

***Сот дәлелдемелеріне анықтама беріңіз. Куәлардың жазбаша айғақтары іс бойынша дәлелдемелер ретінде қаралуы мүмкін бе? Судья осы істі қарау кезінде барлық қажетті дәлелдемелерді пайдаланды ма?***

5. Исакова А. "Алатау" сауда үйінде музыкалық орталық сатып алды. Үш күннен кейін дыбыс сапасы күрт төмендеді, бөгде шу пайда болды, ойнату жылдамдығы баяулады. Исакова оған кепілдік мерзімі белгіленген сапасы лайықсыз тауар сатылғанына сілтеме жасай отырып, сауда үйіне музыкалық орталықты сатып алу-сату шартын бұзу және келтірілген шығындарды өтеу туралы талап қойды.

***Казус сұрақтары:***

***Осы іс бойынша дәлелдеу мәніне кіретін фактілерді анықтаңыз. Дәлелді презумпция дегеніміз не? Сізге қандай дәлелдер белгілі?***

6. Амангелдиев Р. сотқа "Караван" газетінің редакциясына және журналист Б. Иргибаевке оның абыройы мен қадір-қасиетіне нұқсан келтіретін мәліметтерді теріске шығару туралы талап арызбен жүгінді.

Талап негіздеу ретінде Амангелдиев Қостанай облысы мәслихатының депутаттарын сайлау науқаны барысында газетте "Гомосексуалистер билікке ұмтылады" тақырыбында мақала жарияландығын көрсетті. Онда, атап айтқанда, Амангелдиев туралы "өңірдегі бір жынысты қозғалыстың көрнекті өкілі туралы" айтылды. Амангельдиевтің айтуынша, бұл мәліметтер жалған және оның ар-намысы мен қадір-қасиетіне нұқсан келтіреді.

Сот отырысында журналист Иргибаев Амангелді туралы кең таралған мәліметтер шындыққа сәйкес келетінін айтты. Жауапкер жергілікті түнгі клубтардың бірінде жасаған бейнежазбасын зерттеу туралы өтініш білдірген. Иргибаевтың айтуынша, күзетшімен келісе отырып, клубта бейнекамера арқылы жазба жасаған.

Амангельдиев ҚР Конституциясының 18-бабында кепілдік берілген азаматтың жеке өміріне қол сұғылмаушылыққа сілтеме жасай отырып, сот отырысында бейнежазбаны зерттеуге қарсылық білдірді. Амангелдиевтің пікірінше, бұл жағдайда бейнежазба жарамсыз дәлел болып табылады, себебі заң бұзылып алынған.

***Казус сұрақтары:***

***Осы іс бойынша дәлелдеу мәнін анықтаңыз. Оны құрайтын фактілерді дәлелдеу бойынша міндеттер қалай бөлінеді? Бейнежазбаны іс бойынша дәлел ретінде пайдалану мүмкіндігіне қатысты тараптардың дәлелдерін талдаңыз.***

7. К. Зекеновтың "Хлебокомбинат" АҚ-на денсаулығына келтірілген зиянды өтеу және моральдық зиянды өтеу туралы талап арызы бойынша істі қарау кезінде талап қоюшы куә О. Т. Алиевке қарсылық білдіргені туралы мәлімдеген. Талап қоюшы куә жауапкермен еңбек қатынастарында тұратынын, сондықтан істің

нәтижесіне қызығушылық танытуы мүмкін екенін көрсетті. Сот қарсылық білдіру туралы өтінішті қанағаттандырды.

Сол сот отырысында ҚР Конституциясының 77-бабына сілтеме жасай отырып, куәгерлік жауап беруден зиян келтіру фактісінің куәгері болған Зекеновтың ағасы босатылды.

Бас дәрігердің орынбасары куәландырған ауруханада емделіп жатқан талап қоюшының әйелінің жазбаша айғақтарын зерттей отырып, сот К. Зекеновтың талап арызын қанағаттандырды.

***Казус сұрақтары:***

***Іс бойынша қандай қателіктер жіберілген? Куәгерлік жауап беруден босату негіздерін атаңыз.***

8. 2015 жылғы желтоқсанда А. С. Қызыров "Көкшетау" турфирмасымен Щучинск-Бурабай маршруты бойынша сапарда туристік-экскурсиялық қызмет көрсету шартын 2015 жылғы 30 желтоқсаннан 2016 жылғы 2 қаңтарға дейін жасады. Бурабай кенті бойынша жаяу жүру саяхаты жеке төленді.

Демалыс орнына келген Қызыров нөмірі тұруға жарамсыз екенін анықтады: бөлме жылытылмаған, қабырғалары көгерген, демалыс базасында аспаз болған жоқ және ас блогы болмаған. Турфирма Қызыровты тұруға арналмаған үй-жайға қоныстандырды.

Қызыров турфирманың талабын қанағаттандырудан бас тартты, сондықтан Қызылов Ақмола облысының Щучье аудандық сотына шығынды өтеу және моральдық зиянның орнын толтыру туралы өтінішпен жүгінді.

Жауапкер талап арызды мойындамай, талап қоюшыға қызмет толық көлемде көрсетілгенін көрсеткен. Базаның туристерді қабылдай алмайтыны туралы алдын ала белгілі болған жоқ, сондықтан форсмажордық жағдай орын алды. Жаяу жүргіншілер серуеніне қатысты турфирманың өкілі оның өткізілмегеніне қарамастан, "орналастыру орнын іздеуде топ жетекшісімен жүру жаяу серуендеу ретінде оқуға болатынын"түсіндірді.

Қызылов сот отырысында үй-жайлардың фотосуреттерін таныстыра отырып, оларды іс материалдарына қатыстыруды сұрады. Сондай-ақ, ол куәлары Т. Ысқақтан жауап алу мақсатында Астана қаласының Есіл аудандық сотына сот тапсырмасын жіберу туралы өтінішхатын жолдады. Бұл куә Қызыров сілтеме жасап

отырған қызметтерді тиісті дәрежеде көрсетпеу фактілерін растай алады.

Судья фотосуреттердің шынайлылығын күмән келтіріп іске қатыстырудан бас тартты.

Судья куәгерлер айғақтары істе қажет емес, өйткені қызмет көрсетуді тиісті түрде көрсетуін дәлелдеу міндеті жауапкерге жүктелген деп, екінші өтінішхатты қанағаттандырудан бас тартты.

***Казус сұрақтары:***

***Осы іс бойынша дәлелдеу мәнін анықтаңыз. Істің мәнжайын дәлелдеу жөніндегі міндеттер қалай бөлінеді?***

***Судьяның әрекеттері мен түсіндірулері дұрыс па?***

9. "Қазақтелеком" АҚ ұялы байланыс қызметін көрсету туралы шарт бойынша Т. Закирьяновқа 75 100 теңге өндіріп алу туралы талап арызбен сотқа жүгінді. Жауапкер сот отырысында келісімшартқа қол қоймағанына және ұялы байланыс қызметін пайдаланбағанына сілтеме жасай отырып, талап арызды мойындамады. Талап қоюшы ұсынған құжат, Закирьяновтың айтуынша, жалған болып табылады.

Судья жауапкерден паспортты талап етіп, паспортқа және шартқа қол қоюды салыстырып, олардың сәйкес келмейтіндігін анықтап, шартты дәлелдемелер қатарынан алып тастауды талап етті.

***Казус сұрақтары:***

***Соттың әрекеті дұрыс па? Бұл жағдайды қандай тиімді жолмен шешуге болады?***

10. Өнертабысқа авторлық туралы талап бойынша судья жауапкерден түпнұсқа авторлық куәліктің дәлелдемесі ретінде ұсынымды талап етті. Сот отырысында осы құжатты шолып, судья жауапкердің өтініші бойынша оны соңғысына қайтарып, іс жүзінде авторлық куәліктің куәландырылған көшірмесін тиісті түрде қалдырып кеткен.

***Қазус сұрақтары:***

***Соттың әрекеті дұрыс болды ма?***

**11. Азаматтық процесте куәнің құқығы бар ма:**

1) сотқа шақыруға байланысты шығыстарды өтеуге;

2) уақытты жоғалту себебі бойынша ақшалай өтемақы алуға;

3) куәнің міндетін орындағаны үшін сыйақы алуға;

4) сот отырысына өз бастамасы бойынша келуге (оны куә ретінде шақыру туралы тараптың тиісті қолдауынсыз) және айғақтар беруге;

5) дәлелдемелерді қамтамасыз ету тәртібімен жауап алуды жүргізу туралы соттан сұрауға;

6) аудармашының қызметтерін пайдалануға;

7) айғақтар беруден бас тарту;

8) өздігінен бас тартуды мәлімдеуге;

9) басқа куәларға қарсылық білдіруге;

10) қол сұғумен айғақтар беру;

11) жазбаша түрде айғақтар беруге;

12) айғақтар беру кезінде жазбаша материалдарды пайдалануға;

13) өзінің болатын жерінде жауап алу туралы сұрауға;

14) соттың шақыруы бойынша белгіленген уақытта келудің мүмкін болмауына байланысты істі қарауды кейінге қалдыру туралы өтініш жасауға;

15) сот дәлелсіз деп таныған себептер бойынша сот отырысына келмегені үшін айыппұл салу туралы сот ұйғарымына шағымдануға;

16) басқа куәлардан жауап алу кезінде сот отырысы залында қатысуға;

17) жауап алу аяқталғаннан кейін сот залынан кетуге рұқсат сұрауға;

18) іске қатысушы адамдарға, сарапшыларға, мамандарға, басқа да куәларға сұрақтар қоюға;

19) жазбаша және заттай дәлелдемелерді олардың орналасқан жері бойынша қарауға қатысуға;

20) сараптама жүргізу кезінде қатысу керек пе?

12. А. Пазылов өзінің тұрғылықты жері бойынша сотқа куә Т. Ахатовтан дәлелдемелерді қамтамасыз ету тәртібімен жауап алуды сұрады. Сонымен қатар, ол Ахатов егде жаста екенін, сонымен қатар ауыр науқастанғанын атап өтті. Алайда ол Пазыловтың әкесі өсиетті жасаған кезде қатысып, мұра қалдырушының өз іс-

әрекетінің мәнін түсінбей немесе оған басшылық ете алмаған жағдайда болғанын растай алады. Пазылов өсиетті сотта даулауды көздейді.

***Казус сұрақтары:***

***Сот Пазыловтың өтінішін қанағаттандыруы тиіс пе?***

***Талап қойғанға дейін және одан кейін дәлелдемелерді қамтамасыз ету тәртібі қандай?***

13. Сот талқылауына өсиетті жарамсыз деп тану туралы істі дайындау кезінде судья тараптардың тиісті қолдауынсыз және олардың келісімінсіз сараптама тағайындап, оны жүргізуді сот-сараптама мекемесіне тапсырды.

Сот-психиатриялық сараптама тағайындау туралы ұйғарымда сарапшының алдында өсиет жасалған кезде мұра қалдырушы болған жағдайдың салдарынан өсиет жарамсыз деп танылуы мүмкін бе?

Сараптама мекемесінің басшысы сараптама тағайындау туралы ұйғарымды орындамай қайтарды, бұл мекеме штатында сот-психиатриялық сараптама жүргізуге қабілетті тек бір ғана сарапшы тұр, бірақ қазіргі уақытта ол сараптамалық зерттеу жүргізуге мүмкіндігі жоқ, өйткені жұмыспен шамадан тыс жүктелген.

***Казус сұрақтары:***

***Сараптама тағайындау тәртібі туралы айтып беріңіз. Сарапшыға қойылған сұрақ дұрыс тұжырымдалған ба? Сот сараптамасы мекемесі басшысының сараптама тағайындау туралы сот ұйғарымын орындамауға құқығы бар ма?***

14. А. Амиров А. Баязитовқа қарыз сомасын қайтару туралы талап қойды. Талап арызында ол жауапкерге қарыз ақшаны бергенін, бірақ белгіленген мерзімде Баязитов қайтармағанын көрсеткен. Талап қоюшы, жауапкер өзінің туған әпкесінің жұбайы болғандықтан, этикалық пайымдауларға байланысты, ол жауапкерден ақша алу туралы қолхат талап етпеген, алайда оларды беру кезінде ерлі-зайыптылар С. К. Еламанов пен А. С. Еламанова қатысқан.

Жауапкер талап арызға талапкерден ақша алуды бірақ талап қоюшының бекітуіне қарағанда аз сомада мойындайтынын түсіндіре отырып қарсы қарсылықтарымен пікір берді. Ол сондай-ақ олардың бір бөлігін талапкерге қайтарғанын, ал Амиров сотқа жүгінген кезде қалған қарыз сомасын қайтару мерзімі әлі аяқталмаған, өйткені ақша қаражаты талап қоюшының мәлімдеуінше, алты ай мерзімге емес, бір жылға берілген.

Жауапкер С. К. Баязитованың куәгері ретінде сотқа шақыру туралы өтініш білдірді, өйткені ол оған талап қоюшы берген ақша сомасының мөлшерін, қарызды қайтару мерзімін көрсете алады, сондай-ақ ақшаның бір бөлігі талап қоюшыға қайтарылғандығын растай алады.

Талап қоюшы жауапкерден ақша алуды жоққа шығарып, борыштың бір бөлігін қайтарған кезде оның Баязитовпен кездесуге қатысқан куәгер В. У. Калиевті сотқа шақыруын сұрады.

***Казус сұрақтары:***

***Іс үшін маңызы бар фактілерді анықтау кезінде дәлелдемелерге жол беру тұрғысынан осы құқықтық жағдайды талдаңыз. Дауды шешіңіз.***

15. Прокурор мүгедек С. Е. Мұқашевтың мүддесі үшін сотқа Мұқашев пен Қинаятов арасында жасалған пәтерді сатып алу-сату шартын жарамсыз деп тану туралы талап арызбен жүгінді. Прокурордың пікірінше, мәміле жасау кезінде Мұқашев өз іс-әрекетінің мәнін түсіне алмады немесе оларды басқара алмады.

Сот ұйғарымының негізінде жүргізілген сот-психиатриялық сараптаманың қорытындысына сәйкес, мәселені шешу амбулаториялық жағдайда мүмкін емес. Осы мәселелерді шешу үшін стационарлық сот-психиатриялық сараптама тағайындау керек. Мұқашев сот отырысына келмегендіктен және сотқа келмеу себептері туралы хабарлағандықтан, сот стационарлық сараптаманы тағайындамай, Мұқашевтың келмей қалуын сараптамаға қатысудан жалтару деп бағалады.

Сот шешімінде Мұқашевтың өз іс-әрекеттерінің мәнін түсінуге немесе мәміле жасау кезінде оларға басшылық жасауға қабілетсіздігі фактісі жоққа шығарылған деп саналуы тиіс екендігі көрсетілген.

***Казус сұрақтары:***

***Соттың іс-әрекеттері дұрыс па? Тараптардың сараптамаға қатысудан жалтаруы қандай зардаптарға әкеп соғады? Дауды мәні бойынша шешіңіз.***

## 7 Тақырып. ТАЛАП ЖӘНЕ ТАЛАП ҚОЮ.

**КАЗУСТАР:**

1. Мына талаптардың түрлері мен элементтерін анықтаңыз:

1) Соков П. А.С. Соковамен некесін бұзу туралы бірлесіп сатып алынған мүлікті бөлу туралы;

2) И.А. Саламатова және А. «Азамат» ЖШС-нің жалпы мүлкіндегі үлесін бөлу туралы;

3) А. И. Қалиевтің інісі – С. И. Қалиевтің атқарушылық іс жүргізу шеңберінде қамауға алынған мүлікті тізімдемеден шығару туралы талап арызы;

4) С. И. Имановпен М. А. Иманованың некесін жарамсыз деп тану туралы прокурордың талабы.

***Казус сұрақтары:***

***Шағымның мәні қандай негізде құрылады? Қандай бөліктерді шағымның негізі құрылымында ерекшелеуге болады және қандай мақсатта? Тараптардың талап-арызды оның элементі ретінде бөлуі ақталған ба? Шағымдар мен талаптардың ұғымдары бірдей ме? Талаптың әр түрлі классификациясының практикалық маңыздылығын көрсету керек пе?***

2. Мынадай жағдайларда процессуалдық салдарларды анықтаңыз:

1) прокурор Семеновтардың некесін бұзу туралы талап-арыз берген;

2) өтініш беру мерзімі аяқталғаннан кейін беріледі;

3) тараптардың қол жеткізген медиация туралы келісімі болған жағдайда;

4) талап қоюшының талап-арызын растайтын дәлелдемелер талап арызға қоса берілмеген;

5) талап арызды дұрыс есептелмеген соманың мемлекеттік бажымен төленеді;

6) талап арызының көшірмесі қоса берілмейді.

***Казус сұрақтары:***

***Жоғарыда аталған істерде талап қоюшының іс-әрекет ету құқығының қайсысы жоқ? Судьяға оның ісін талап ету туралы мәселені қарау туралы қанша уақыт қажет?***

3. Талап арызға қоса тіркелуі қажет құжаттарды көрсетіңіз:

1) жауапкерге талаптың көшірмесі және оның басшылығының дәлелдемесі;

2) талап арызды;

3) талап қоюды қамтамасыз ету туралы өтініш;

4) мемлекеттік бажды төлеуді алу;

5) талап қоюшы табысы туралы анықтама;

6) жазбаша растауды қайтарып алу туралы өтініш;

7) өкілдің сенімхаты;

8) өтелетін соманы есептеу.

***Казус сұрақтары:***

***"Талап қою құқығын іске асыру шарттары"деген не? Олардың түрлерін көрсетіңіз. Талап қою құқығын тиісінше іске асыру талаптарын талапкердің сақтамауының процессуалдық салдары қандай?***

4. Асқаровтар некені бұзып, кейін Асқарова пәтерді мәжбүрлеп алмастыру туралы талаппен сотқа жүгінді. Аскарованың ұсынған нұсқасына сәйкес сот бұл талаптан бас тартты. Алты айдан кейін талап қоюшы жаңадан мәжбүрлі алмасуды талап етіп сотқа қайтадан арызданды. Судья талап арызды қабылдаудан бас тартты.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның іс-әрекетіне талапкердің жаңа нұсқа бойынша мәжбүрлеп алмасу туралы талап қою құқығының болуы немесе болмауы тұрғысынан баға беріңіз. Қолданыстағы заңнама нормаларын негізге ала отырып, сот әрекеттерінің заңдылығын анықтаңыз. Талап қою құқығының пайда болу алғышарттары туралы түсінік беріңіз және оның түрлерін атаңыз.***

5. А. С. Әлиева үлбір бұйымдары дүкенінен қарақұйрық тонын сатып алды. Екі айдан кейін мех себіле бастады, ал тоны тауарлық

түрін жоғалтты. Әлиеваның наразылығына дүкен әкімшілігі Әлиева тоңға дұрыс күтім жасамай, сақтау ережелерін бұзғандықтан өзінің кінәлігі бар деп жауап берді, Әлиева ақшаны қайтару және моральдық зиянның орнын толтыру туралы талап-арызбен сотқа жүгінді.

***Казус сұрақтары:***

***Талаптың түрін және оның элементтерін анықтаңыз. Процеске талап қоюшының бастапқы талап-арызын өзгертуге болады ма? Бұл талаптың негіздемесі өзгереді ме?***

6. Прокурор Р. А. Азаматованы кәмелетке толмаған қызына қатысты ата-аналық құқығынан айыру туралы талап қойған. Талап арызында прокурор осы іс бойынша сот шешімі заңды күшіне енгенге дейін Р. А. Азаматовадан талап қоюды қамтамасыз ету тәртібімен баланы алуды сұрады.

***Казус сұрақтары:***

***Алдын ала қамтамасыз ету шараларына анықтама беріңіз. Осы жағдайда оларды қолдануы тиесілі ме? Талап қоюды қамтамасыз ету туралы арыздарды соттың қарау тәртібі қандай? Бұл арыз үшін мемлекеттік баж төленеді ме? Прокурордың өтінішті қанағаттандырылуға жатады ма?***

***Талап қоюды қамтамасыз ету тәртібімен баланы айырып алу туралы сот ұйғарымдарын орындау тәртібінің ерекшелігі неде және қандай заңның нормаларымен реттеледі: азаматтық процестік немесе отбасылық?***

**7. Қарсы талапты қабылдау үшін негіздердің бар-жоқтығын анықтаңыз:**

1) А.А. Карина, О.Л. Әлімбаевқа балаларды асырауға алименттерді өндіру туралы, ал Әлімбаев өз әкелігін даулау туралы талап арыз берді.

2) А.А. Осипов А.К. Осипова сотқа анасы У. Иманова қайтыс болғаннан кейін мұраға қалған мүлікті бөлу туралы.

А.С. Осипова М.М. Әлиевтің атына анасы жасаған өсиетті жарамсыз деп мойындалуына қарсы талап арыз қойды;

3) Н.Ә. Берікова "Ажар" Сауда үйіне сапасыз етік сатуға байланысты тұтынушының құқықтарын қорғау туралы талап арызбен жүгінді. Жауапкер іскерлік беделін қорғау және ол туралы шындыққа сәйкес келмейтін мәліметтерді таратудан келтірілген шығындарды өтеу туралы қарсы талап қойған.

***Казус сұрақтары:***

***Қарсы талап туралы түсінік беріңіз. Оны ұсыну тәртібі және оны сот қабылдау шарттары қандай? Мүдделі тұлғаның қарсы талап қоюды қабылдаудан бас тарту туралы судьяның үйғарымына шағым жасауға құқығы бар ма? Дәлелді жауап беріңіз.***

8. А. И. Төлепов "Приборостроитель" АҚ-на 2010 жылы еңбек жарақатынан келтірілген зиянды өтеу туралы талап арызбен сотқа жүгінді. Судья, талап қоюшы жарақаты келтіру фактісін растайтын дәлелдемелерді ұсынбағандықтан, сондай-ақ мерзімін өткізіп алуына байланысты талап арызды қабылдаудан бас тартты.

***Казус сұрақтары:***

***Судья талап арызды қабылдаудан бас тартуы заңды ма? Талап қоюды қанағаттандыру құқығы дегеніміз не және оның пайда болу алғышарттары мен іске асыру шарттары қандай?***

9. Р.А. Билялов "Автолайн" ЖШС жүргізуші И. М. Сакенов басқаратын автокөлігімен соқтығысу нәтижесінде келтірілген материалдық залалды өтеу туралы талап арызбен сотқа жүгінді.

Сот талқылауы барысында Біләлов пен Сәкенов бітімгершілік келісімге келді,ол бойынша Сәкенов Биляловқа келтірілген шығын сомасын өз еркімен төлеуге міндеттенді. Сот бұл келісімді бітімгершілік ретінде бекітті және іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы ұйғарым шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның іс-әрекеті заңды ма? Сот ұйғарымы негізді ма? Бітімгершілік келісім дегеніміз не?***

10. С. Төлегенова бұрынғы күйеуі В. Төлегеновтан 1 топтағы мүгедек, кәмелетке толған қызын асырауға алимент өндіру туралы талап арызбен сотқа жүгінген. Талап негіздеуінде Төлегенова жауапкер ақылы қоғамдық жұмыста суретші болып жұмыс істейдіндігін, онда жауапкер тұрақты табыс алатындығын, бірақ жалпы алынатын кірістер сомасын жүйелі түрде жасыратындығын көрсетті. Сондықтан, алименттер одан тұрақсыз және шағын мөлшерде ұстанылған, соның салдарынан берешек пайда болған. Бұрын жауапкердің табысы белгіленген мөлшерде болатын, алимент үнемі төленіп отырды.

Судья талап арызды қабылдаудан бас тартты, ұйғарымда талап-арыз екінші рет қойылғанын, себебі қызын асырап-бағуға алимент төленетін соттың заңды күшіне енген шешімі бар екенін атап өтті. Екінші сатыдағы сот бірінші сатыдағы соттың шешімін өзгеріссіз қалдырды.

***Казус сұрақтары:***

***Бірінші және екінші сатыдағы соттардың әрекеттері заңды ма? Дауды мәні бойынша шешіңіз.***

11. Судья талап арызды қарауды тоқтатып, онда өндіріп алынған соманың есебі көрсетілмеген және кемшілікті түзету үшін бір апталық мерзім белгілеген. Бір аптадан кейін сотқа тиісті түрде ресімделген талап арыз келіп түспегенін назарға ала отырып, судья оны қабылдаудан бас тарту туралы ұйғарым шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның іс-әрекетіне құқықтық баға беріңіз? Талап арыз сотқа берілген болып есептелетін сәтті анықтаңыз? Талап арызды қабылдаудан бас тарту, талап арызды қайтару, іс бойынша іс жүргізуді тоқтата тұру сияқты құқықтық институттарға салыстырмалы талдау жүргізіңіз.***

12. С. Әлиповаға алимент өндіру туралы талап арызы қайтарылды, себебі ол тұрғылықты жерін көрсетпеген және оған іздестіру шаралар қабылдамаған, талап арызының көшірмесін, жауапкердің жалақысы туралы анықтамасын, баланың тұрғылықты жері туралы куәлігін ұсынбаған.

***Казус сұрақтары:***
***Судьяның әрекеті заңды ма?***

13. Т. Т. Аманқұлов қайтыс болғаннан кейін оның қызы мұрагерлік мүлікті бөлу туралы сотқа арыз беріп, жауапкер ретінде Аманқұловтың немересі 14 жасар Ерсұлтанды көрсеткен. Судья талап арызды қайтарған, себебі талап кәмелетке толмаған адамға қойылған.

***Казус сұрақтары:***
***Судья үйғарымы дұрыс па? Азаматтық іске қатысушыларының процессуалдық жағдайын анықтаңыз.***

14. Судья А. А. Сағнаевтың сот шешімімен іс-әрекетке қабілеттілігі шектеулі болуына байланысты некені бұзу туралы талап арызын қайтарып берді. Судья Сағнаевқа некені бұзу туралы талапты оның қорғаншысы тағайындаған әйелінің келісімімен көрсетуі тиіс деп түсіндірді. Бұл ретте Судья АПК-не сәйкес Сағнаевтың іс жүргізу қабілетсіздігін атап өтті.

***Казус сұрақтары:***
***Судьяның түсіндіруі дұрыс па?***

15. **Жауапкердің қарсылығының түрлерін анықтаңыз:**

1) талап қоюшы әрекет қабілеттілігі шектеулі және іс жүргізе алмайды;

2) талап-арыз істе бар дәлелдемелермен дәлелденбеген;

3) жазбаша дәлелдемелерді талап қоюшы тек сот отырысында ұсынды, сондықтан жауапкер олармен алдын ала танысуға мүмкіндігі болмаған;

4) талап қоюшының талабы талап қою мерзімінің өтелген;

5) талап қоюшы азаматтық құқық нормаларын дұрыс түсіндірмеген;

6) судья талап қоюшының туысқаны (немере ағасы) болып табылады, сондықтан істі қарауға болмайды;

7) талап арыз мүліктің орналасқан жері бойынша қаралуға тиіс;

8) сот сол тараптар арасында сол тақырып бойынша және сол нысана бойынша болған даулы мәселе бойынша бұрын шешім қабылдады.

## Тақырып 8. ІСТІ СОТ ТАЛҚЫЛАУЫНА ДАЙЫНДАУ. АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУДЕГІ ТАТУЛАСТЫРУ РӘСІМДЕРІ

***Казустар:***

1. Астана қаласының Есіл аудандық сотында «Оникс» АҚ-ның талап арызымен А.Аламановқа қамауға алудан мүлікті босату туралы азаматтық іс қозғалды. Сотта істі талқылауына дайындау кезінде судья Еламанов жеке кәсіпкер бола тұра, "Оникс" АҚ-ға сауда залына арналған тоңазытқыш жабдықтарын сатқанын анықтады. Жабдықты сатып алушы дер кезінде әкетпеді және "Томирис"ЖШС-нің өтініші бойынша Астана қаласының экономикалық соты қабылдаған қамтамасыз ету шаралары тәртібінде Еламановтан тыйым салынған мүлік тізбесіне қате енгізілді. Жауапкер істің экономикалық соттарға бағынылысты болмауына байланысты іс жүргізуді тоқтату туралы өтініш білдірген.

***Казус сұрақтары:***

***Сот істі талқылауына дайындау кезеңінде судья іс бойынша іс жүргізуді тоқтатуға құқылы ма? Бұл мәселе қандай іс жүргізу тәртібімен шешіледі?***

2. А. А. Галимова О. С. Галимовқа некені бұзу туралы талап арызбен сотқа жүгінді. Өз арызында талап қоюшы отбасы екі жыл бұрын ыдырағанын көрсетті. Ерлі-зайыптылардың әрқайсысы жаңа отбасын құруға ниетті, олардың арасында мүліктік дау жоқ, 14 жасар ұлы Әлібек анасымен тұрады, алименттер туралы келісімге ерлі-зайыптылар қол жеткізіп, нотариалды түрде рәсімделген. Судья іс жүргізуге талап арызды қабылдап, іс нақты және құқықтық жағынан күрделі емес деп шешті, сот талқылауының күнін бірден тағайындады.

***Казус сұрақтары:***

***Сот талқылауына істі дайындау кезеңінде судья іс бойынша іс жүргізуді тоқтатуға құқылы ма? Бұл мәселе қандай іс жүргізу тәртібімен шешіледі?***

3. Б. А. Көбешев 2018 ж. 4 қазанда "Эйр-Астана" компаниясына Астана-Ақтау рейсінің ұшып шығуының кешігуінен келтірілген шығындарды өндіріп алу туралы талап арызбен сотқа жүгінді. Көрсетілген себептер бойынша ол жұмысқа кешігіп келді, және тоқсан сайын төленетін сыйақыдан айырылды.

Жеке қабылдауда талап арыз алғаннан кейін, судья талапкердің өтініші бойынша оған авиакомпанияның диспетчерлік қызметіне тиісті рейстердің ұшу уақыты туралы анықтама алу үшін сұрау салды. Сонымен қатар, судья басқа дәлелдерді ұсыну үшін уақыт тағайындады: 2018 жылдың қыркүйек айында жалақы есептеу туралы ведомость көшірмесі; талапкерге жаза қолдану туралы бұйрықтың көшірмесі; мөлшері туралы бухгалтериядан анықтама. 20.12.2018 ж. аталған құжаттарды алып, судья азаматтық іс қозғау туралы ұйғарым шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Қай кезден бастап сот талқылауына дайындау жүргізілуі мүмкін? Дайындықтың басталуы мен аяқталуы қалай процессуалды ресімделеді?***

4. Әлімжанов С. және Уалиев А. бірлескен меншіктегі гараж ғимаратын бөлуге қатысты Т.Мусин- ге қатысты сотқа арыз берді. Талап арыз берген Әлімжанов істің мән-жайлары бойынша бірден жауап алды. Судья дайындау тәртібімен мәлімделген талаптардың мәнін және бар қарсылықтарды анықтау мақсатында тараптармен әңгімелесу өткізу үшін алдын ала сот отырысын тағайындады. Алдын ала отырыстың орны мен уақыты туралы судья Уәлиев пен Мусинді хабардар етті. Әлімжанов сот отырысына шақырылмаған

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның іс-әрекеттері заңды ма? Алдын ала сот отырысы қандай мақсатта өткізіледі? Алдын ала сот өтырысын өткізу арқылы іс жүргізу тәртібін анықтаңыз.***

5. С. К. Қалабаев А. Сеитовқа өкіл арқылы автокөлік кәсіпорнына жұмысқа қайта орналастыру туралы талап арыз берді. Істі сот талқылауына дайындаған судья істі мәні бойынша қарау күнін тағайындау туралы ұйғарым шығарды. Сот хатшысы судьяның

тапсырмасы бойынша сот шақыру қағазын талапкердің өкілі А. Сеитовқа және жауапкерге жіберді, содан кейін телефон арқылы аудандық прокуратураға қоңырау шалып, оның хатшысына істің қаралатын күні мен уақытын хабарлады және прокурордың жұмыска қайта алу туралы іске қатысу қажеттігін көрсетті.

***Казус сұрақтары:***

***Іске қатысушы адамдарды хабарлау тәртібі қандай? Тиісті хабарлама деп не түсініледі? Жіберілген қате көрсетілген бе?***

**6. Судья істі сот талқылауына дайындау тәртібімен мынадай іс-әрекеттер жасауға құқылы ма:**

а) тиісті емес тарапты ауыстыру туралы ұйғарым шығару;

б) қосымша немесе қайталама сараптама тағайындау;

в) талап арызды қабылдаудан бас тарту;

г) іс бойынша қажетті жазбаша немесе заттай дәлелдемелерді талап етуге;

д) арызды қараусыз қалдыру;

е) сот тапсырмасын жіберу.

7. Істі сот талқылауына дайындау барысында талап қоюшы мен жауапкерді тыңдап, судья істі бітімгершілік келісім жасасу арқылы аяқтауға құқылы екенін түсіндірді. Судьяның ұсынысын талқылаған соң, тараптар оны судья мақұлдаған жазбаша келісім-шартпен таныстырып, іс жүргізу тоқтатылды.

***Казус сұрақтары:***

***Судья әрекеті дұрыс па? Тараптардың істі сот талқылауына дайындау кезінде бітімгершілік келісім жасауына байланысты іс бойынша іс жүргізуді қысқартудың іс жүргізу тәртібі қандай?***

8. А. Лұқманова Р. Бошановтан 50 000 теңге өндіру туралы талап арызбен сотқа жүгінді. Талап қоюшының айтуынша, жауапкер осыдан жарты жыл бұрын аталған соманы қарызға алды. Алайда, шартта белгіленген мерзімде ақшаны қайтармаған. Сонымен қатар, ол сотқа жүгінгенге дейін талап қоюшының ақшасын беріп, жалған қолхат берген. Талап арызда Лұқманова жауапкердің болжамды

қарсылықтарын атап көрсетті, себебі оның сотқа жүгінуіне дейін ол талап қошыге ақшаны беріп, жалған мәлімдеме бергенін мәлімдеді.

Судья талап арызды қабылдай отырып, талап қоюшыға істің сот талқылауына жауапкерден сұралғаннан, қолхаттың жалған екенін анықтау туралы мәселе бойынша сараптама жүргізгеннен кейін тағайындалатынын хабарлады. Лұқманова жауапкердің алдын ала сұрауына қарсылық білдірген шағым берді, ол істі созады деп санайды.

***Казус сұрақтары:***

***Судья дұрыс жасады ма? Істі сот талқылауына дайындауды жүргізу туралы судьяның үйғарымына шағым жасауға жол беріледі ме?***

9. Қ. Серимова А. Амановқа әке болуды анықтау туралы талап қойды. Талап қоюшы өз талаптарын растап, істі мәні бойынша қарағанға дейін ұзақ уақыт іссапарда жүрген куәгер А. Сегізбаевтың жазбаша айғақтарын, сондай-ақ емдеу мекемесінің стационарында емдеу курсынан өтіп жатқан куә М. Әлиеваның жазбаша айғақтарын талап етуді сұрады.

Судья өтініштерді қанағаттандырудан бас тартты, ал іс бойынша іс жүргізуді куә сауыққанға дейін тоқтата тұрды. Сонымен қатар судья Сегізбаевтан оның іссапарда болған жері бойынша сот тапсырмасы тәртібімен жауап алу туралы ұйғарым шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның іс-әрекеттері дұрыс па? Сот талқылауына істі дайындау кезінде іс бойынша іс жүргізуді тоқтата тұру мүмкін бе?***

10. Әлиевтің жұбайларының ортақ иеленушісі болған жағдайда, 30 500 000 000 теңге сомасына тараптар судьяға олардың арасындағы қол жеткізілген бітімгершілік келісімді бекіту туралы жазбаша өтініш берді. Келісім шартына сәйкес, талап қоюшы мүліктің 18,250,000 теңге сомасына меншік құқығына және 12,250,000 теңге сомасына респондентке бөлінді. Бұдан басқа, міндетті тарап ретінде, олар шартқа қол қойғаннан кейін бір жыл ішінде жауапкер, анасы және қызы тұратын пәтерден шығуға міндеттері туралы

келісімге қосылды. Судья тараптардың келісімдерін мақұлдауына байланысты (Азаматтық процестік кодексінің 177-бабы) сот ісін тоқтатты. Дегенмен, келісімді мақұлдағаннан кейін және іс жүргізуді тоқтатуды анықтау кезінде оның шарттарын белгілеген кезде, судья өз бастамасы бойынша тараптардың келісімді орындау шарттарынан шағымданушыны пәтерден шығу туралы міндеттемесін алып тастайды, өйткені судья пікірінше бұл ережеге қатысты заңға қайшы келеді.

Жауапкер судьяның ұйғарымына шағым берді, онда ол ұйғарымды жоюды талап етті, себебі талап қоюшының пәтерді босатуы туралы шарты болмаса, мұндай тең емес шарттарда мүлікті бөлу туралы келісімшартқа қол қоймас еді.

***Казус сұрақтары:***

***Азаматтық іс жүргізу құқығы қағидаттарына осы істе тараптардың ұстанымы мен судьяның іс-әрекеті сәйкес келе ме? Азаматтық іс жүргізу құқығының қандай принциптері бұзылған? Жауапкердің шағымы қанағаттандырылуға жатады ма?***

11. М. А. Ысқақов пен А. С. Мақашев арасында жасалған жалдау шартын орындау барысында мүлікті пайдалану тәртібі бойынша дау туындады. Ысқақов Мақашев келіспеушіліктерді реттеу үшін делдалға (медиаторға) өтініш жасауды ұсынды. Мақашев тараптар арасында шартта бекітілген медиаторға жүгіну міндеті жоқ екенін айтып, Ысқақовқа сотқа талап қоюды ұсынды.

***Казус сұрақтары:***

***Тараптардың құқықтық ұстанымдарын бағалаңыз. Медиация дегеніміз не және оны қолдану шарттары қандай? Медиация рәсімін жүргізу туралы Келісім қандай тәртіппен жасалады?***

12. Ерлі-зайыптылар Қабдановтар кәмелетке толмаған 5 жастағы бала Алиев Азаматты асырап алу туралы сотқа жүгінді. Мүдделі тұлға ретінде сот бала асырап алуға қарсылық білдірген Азаматтың апасын тартты. Бұл ретте ол өтініш берушілер - Қабдановтардың жұбайлары басқа қалада тұратынына және асырап алған жағдайда

оның немере-шөбересімен көрінуі қиынға соғады деп сілтеме жасаған. Қабдановтар заявили ходатайство об отложении судебного разбирательства для проведения процедуры медиации, в ходе которой они надеются достигнуть согласия между интересами несовершеннолетнего Азамата, интересами тети, а также своими интересами. Ерлі-зайыптылар Қабдановтар медиация рәсімін жүргізу барысында олар Азаматтың, апасының және өздерінің мүдделерін мәлімдеу үшін сот талқылауын кейінге қалдыру туралы өтінішхат ұсынды.

***Казус сұрақтары:***

***Мәлімделген өтініш қанағаттандырылуға жатады ма? Барлық жағдайларда дауды медиация рәсімі арқылы реттеу мүмкіндігіне жол беріледі ме? Медиацияны жүргізу міндетті болып табылатын жағдайлар бар ма?***

13. А. В. Калиев К. К. Калиеваға кәмелетке толмаған қызына қатысты оны ата-аналық құқығынан айыру туралы талап арызбен сотқа жүгінді. Сот істі сот талқылауына дайындау тәртібімен ұйғарым шығарды, ол тараптарды қорғаншылық және қамқоршылық органдарында медиация рәсімінен өтуге міндеттеді. Ұйғарымда медиация рәсімін Тараптар ұйғарым шығарылғаннан кейін 180 күн ішінде жүргізуі тиіс екендігі көрсетілген.

***Казус сұрақтары:***

***Медиация рәсімін жүргізу қағидалары қалай белгіленеді? Медиация рәсімін жүргізу тәртібіне императивтік талаптар бар ма? Сотта және соттан тыс медиация рәсімін жүргізу мерзімдері қандай? Сот әрекеттерінің заңдылығын бағалаңыз.***

14. Құрылыс мердігерлігі шартын жасасу кезінде, Тараптар 9-тармақта " осы Шартқа байланысты мәселелер бойынша келіспеушіліктер (даулар) туындаған кезде (оның ішінде оны орындау, орындалмаған кезде, жарамсыз деп тану немесе енгізілмеген талаптар кезінде) тараптар "Медиация туралы" Қазақстан Республикасының Заңында және осы ұйымның медиативтік рәсімдерін жүргізу қағидаларында белгіленген тәртіппен делдал - медиация орталығының қатысуымен дауларды

реттеудің баламалы рәсімін міндетті түрде қолдану жолымен дауларды шешу жөнінде шаралар қабылдауға міндеттенеді. Тапсырыс берушінің орындалған жұмыстарды төлеу бойынша міндеттемелерін орындамауына байланысты мердігер медиация рәсімінен өтіп, сотқа жүгінді. Сот талап арызымен танысып, дауды реттеудің міндетті сотқа дейінгі процедурасын сақтамағанына қарамастан, талап арызды қайтару туралы ұйғарым шығарды (ҚР АПК 152-бабы).

***Казус сұрақтары:***

***Талап қоюшы мен соттың іс жүргізу әрекеттеріне құқықтық баға беріңіз. Сотқа жүгінуіне медиативтік ескертпе кедергі бола ма? Сот процесінде басталған медиация рәсімін жүргізу мүмкін бе?***

15. Судья бірлесіп тапқан мүлікті сот талқылауына бөлу туралы істі дайындау кезеңінде ҚР АПК-нің 174-бабының ережелерін басшылыққа ала отырып, тараптардың татуласуы мақсатында медиатор функциясын өзіне алып, бұрынғы ерлі-зайыптылар арасындағы қақтығысты реттеуге көмектесті. Тараптармен жасалған медиативтік келісімді судья бекітті, іс бойынша өндіріс тоқтатылды.

***Казус сұрақтары:***

***Медиатор ретінде кім қатыса алады? Медиаторға қандай талаптар қойылады? Медиаторға қойылатын талаптар қандай дау реттелетініне байланысты ма: сот немесе соттан тыс? Судьяның сот талқылауы барысында тараптардың татуласуына жәрдем көрсету жөніндегі делдалдық қызметі болып табыла ма?***

16. **Көрсетілген жағдайлардың қайсысында медиация рәсімі қысқартылуға жатады:**

1) медиатор медиация рәсімін жүргізуден бас тартқан кезде;

2) тараптар медиативтік келісім жасасқан кезде;

3) медиация рәсімін өткізу мерзімі аяқталғанға дейін Тараптардың бірі көрсетілген пайызды жалғастырудан бас тарту туралы мәлімдеген;

4) медиация рәсімін жүргізу туралы келісімде Тараптар көрсеткен мерзім өткен кезде;

5) медиатордың медиация рәсімін жүргізу жөніндегі қызметіне ақы төленбеген жағдайда.

*Қосымша сұрақтар:*

**Медиация рәсімін тоқтату үшін негіздерді атаңыз. Медиация рәсімін тоқтатуға қандай құқықтық салдарлар әкеледі? Аталған салдар жалпы юрисдикция сотында немесе соттан тыс тәртіппен іс бойынша іс жүргізу қозғалуына байланысты ма? Медиацияның еріктілік қағидасын ашыңыз.**

## Тақырып 9. БІРІНШІ САТЫДАҒЫ СОТТЫҢ АЗАМАТТЫҚ ІСТІ ҚАРАУЫ.

### КАЗУСТАР:

1. Сот отырысы ашылғаннан кейін төрағалық етуші сот отырысының хатшысына процеске шақырылған адамдардың келуін баяндауды ұсынды, содан кейін істің мәнін қысқаша баяндап, тараптарға сөз берілді. Бірінші болып талапкер, содан кейін - прокурор сөз сөйледі. Одан кейін сөз дау нысанасына дербес талаптарды мәлімдеуші үшінші тұлғаға, одан кейін – оның өкіліне, жауапкерге және талап қоюшы тарапында даудың нысанасына дербес талаптарды мәлімдемейтін үшінші тұлғаға берілді. Іске қатысушы адамдарды тыңдап, сот куәлардан жауап алып, жазбаша дәлелдемелерді зерттеді. Содан кейін сот іске қатысушы адамдардың жоғарыда көрсетілген тәртіппен сөз сөйлеген жарыссөзіне көшті. Соңғы реплика жауапкерге берілді,содан кейін сот шешім шығару үшін кеңесу бөлмесіне кетті.

***Казус сұрақтары:***

***Жасалатын іс жүргізу әрекеттерінің дәйектілігі сақталған ба? Барлық қажетті іс жүргізу әрекеттері жасалды ма? Сот отырысын өткізу кезінде сотта қандай міндетті әрекеттер жатыр?***

2. А. А. Акпарованың талап арызын қарау кезінде М. М. Тажинаға 2 млн.теңге өндіру туралы талап тек қана талап қоюшы болып табылды. Сот отырысы ашылғаннан кейін талап қоюшы сотқа істі тыңдаумен кейінге қалдыру туралы өтінішхатпен жүгінді. Жауапкерден ұялы телефон арқылы алынған, оның автокөлік тығынында екендігі туралы ақпарат сотқа уақытында келе алмайтыны және сот отырысын кейінге қалдыру туралы өтінуі өтінішхат үшін негіз болып табылады. Сот сот отырысын екі сағатқа кейінге қалдыру туралы ұйғарым шығарды және басқа азаматтық істі қарауға кірісті.

*Казус сұрақтары:*

***Соттың іс-әрекетіне баға беріңіз. Істі кейінге қалдырудың негізі мен тәртібін баяндаңыз. Сот отырысында үзіліс туралы істі кейінге қалдыру немен ерекшеленеді?***

3. Сот отырысы барысында тараптар бітімгершілік келісімді рәсімдеу үшін сот отырысында үзіліс жариялау туралы өтініш білдірді. Сот тараптардың өтінішін қанағаттандырды. Үзілістен кейін талап қоюшы сотқа бітімгершілік келісімнің мәтінін беріп, жауапкер бітімгершілік келісімді оның қатысуынсыз бекітуді сұрайды,себебі оны шұғыл түрде жұмысқа шақырды.

*Казус сұрақтары:*

***Соттың бітімгершілік келісімді бекітуінің тәртібін, шарттары мен салдарын баяндаңыз.***

4. Сот отырысы кезінде төрағалық етуші азаматтық процеске қатысушы болып табылмайтын залға қатысып отырған адамдарға өздерінің іс-әрекеттерімен сот отырысының тәртібін бұзатыны туралы ескерту жасады. Біраз уақыттан кейін төрағалық етуші ескерту жасалған адамдар сот отырысының тәртібін бұзуды жалғастырады деп есептей отырып, оларды сот отырысы залынан алып тастады.

*Казус сұрақтары:*

***Төрағалық етушінің іс-әрекеті заңды ма? Сот отырысы залынан шығарылған адамдар төрағалық етушінің іс-әрекетіне шағымдана алады ма? Төрағалық етуші сот отырысының тәртібін бұзатын адамдарға қандай шараларды қолдануға құқылы? Егер сот отырысының тәртібін бұзатын азаматтық процеске қатысушы болса, соттың қандай әрекеттері жүзеге асырылуы мүмкін?***

5. М. М. Құдабаев К. А. Асылбековаға "Бекштейн" маркалы рояльді бөтен біреудің заңсыз иелігінен жою туралы талап арызбен сотқа жүгінді. Сот Казиевке процеске дау мәніне дербес талаптарды мәлімдейтін үшінші тұлға ретінде қатысуға жол берді және 2018 жылдың 28 қаңтарында сот отырысын тағайындады. Аталған күні

сотқа Қ. А. Асылбекова ғана келді, келмеу себептері туралы іске қатысушы басқа да адамдарды сот хабарламады, бұл ретте іске барлық мүдделі тұлғаларды тиісінше хабардар етудің дәлелдері болды.

Сот отырысты 2018 жылғы 28 наурызға ауыстырды белгіленген күні сот отырысына О. Б. Қазиева келді, талапқоюшы мен жауапкер жоқ, өзінің болмау себептері туралы сот хабарламады, сонымен бірге істе олардың тиісті хабарламасының дәлелдемелері болған. Талапқоюшы мен жауапкердің келмеу себебі дәлелді болып табылмайтындығына сүйене отырып, сот талап арызды қараусыз қалдырды.

***Казус сұрақтары:***

***Соттың іс-әрекетіне баға беріңіз. Іске қатысушы адамдардың сот отырысына келмеуінің салдарын атаңыз.***

6. Сот отырысына дайындық барысында аудармашының, маманның және екі куәгердің процеске қатысу қажеттілігі анықталды. Сот аталған адамдарды сот отырысына шақырды. Сот отырысының дайындық бөлігінде сот процеске іске қатысушы барлық адамдардың келгенін анықтады. Сот отырысына шақырылған сот төрелігін жүзеге асыруға жәрдемдесетін адамдардың ішінен маман және бір куәгер болды.

***Казус сұрақтары:***

***Сот отырысы жалғасуы мүмкін бе? Сот төрелігін жүзеге асыруға жәрдемдесетін адамдардың келмеуінің салдары қандай?***

7. Р. А. Әзімова. жүгінді Сарыарқа аудандық соты Астана қаласы туралы талап арызбен әке болуды анықтау және алимент өндіріп алу туралы сот отырысында талапкер табысы туралы жазбаша өтініш талап қоюдан бас тартты. Сот талап қоюдан бас тартуды қабылдады, іс бойынша іс жүргізуді тоқтатты.

Екі айдан кейін Әзімова сол сотқа ұқсас талап арызбен қайта жүгінді. Сот талап арызды қабылдаудан бас тартты. Әзімова іс бойынша іс жүргізуді қысқарту туралы үйғарым шығарған соттың іс-әрекетіне жоғары тұрған сотқа шағымданып, соттың қамқоршылық және қорғаншылық органдарының келісімінсіз талап

коюдан бас тартуға құқығы болмағанын көрсетіп, бұл жағдайда оның кәмелетке толмаған баласының алимент алуға құқығы бұзылып отыр.

***Казус сұрақтары:***

***Р. А. Әзімова дәлелдерінің негізділігіне баға беріңіз.***

***Сот іс-әрекеті заңды ма? Іс бойынша іс жүргізуді тоқтатудың негіздері мен салдарын анықтаңыз.***

8. Сот өз бастамасы бойынша сот отырысына куә К. К. Олжасовты шақырған. Сот талапкерге куәдан бас тартуға жатпайтынын, одан кейін одан жауап алуға кіріскенін түсіндірді. Куәгер Олжасов жауапкермен туыстық қарым-қатынас фактісіне сүйене отырып, куәгерлік жауап беруден бас тартты.

***Казус сұрақтары:***

***Осы дауға қатысушы тұлғалардың іс-әрекеттеріне құқықтық баға беріңіз. Куәгерлер ретінде жауап алуға жатпайтын адамдарды және куәгерлік айғақтар беруден бас тартуға құқығы бар адамдарды атаңыз. Куәдан сот отырысынан тыс жауап алуға бола ма?***

9. Істі қарау барысында сотқа куәлік айғақтар беру үшін 15 жасты Калиев Азатты шақырылды, бірақ бұл куә сотқа келмеді. Судья А. Қалиевтың айғақтарының қажеттілігі туралы өз пікірін тараптар арқылы анықтап, куәгердің оқу орны бойынша сотқа қайта шақырту жіберді. Сонымен қатар, сот мектеп директорына шақырту жіберді, онда А. Қалиев білім алған процесске келген Азат Қалиевке жалған жауап бергені үшін және жауап беруден бас тартқаны үшін жауапкершілік туралы ескертілді, содан кейін мектеп директорының қатысуымен жауап алынды.

***Казус сұрақтары:***

***Сот іс-әрекетіне құқықтық баға беріңіз. Кәмелетке толмаған куәні хабардар ету және жауап алу ерекшеліктерін баяндаңыз.***

10. М. М. Қуанышеваға қойылған ар-намысы мен қадір-қасиетін қорғау туралы К. Т. Сапаровтың талабы бойынша сотқа талапкердің өтініші бойынша куәгер С. С. Құсаинов шақыртылды. Қуанышева М. М. куәгерден жауап алу ережелері туралы Заңның талаптарын бұзады деп есептей отырып, күндізгі жазбаларды пайдалануға қарсы болды. Сот С.С. Құсаиновтың өтінішін қанағаттандырды, бірақ куә айғақтарды жазбаша дәлел ретінде бергеннен кейін күнделік іс материалдарына тігілуін талап етті.

***Казус сұрақтары:***

***Сот іс-әрекеті заңды ма? Куәлардан жауап алу ережесін баяндаңыз.***

11. Сот отырысы барысында үзіліс жарияланды. Үзілістен кейін жауапкердің өкілі дәлелдемелерді сол жерде қарау туралы өтініш білдірген. Талап қоюшы жауапкердің өтінішін қанағаттандыруға қарсылық білдіріп, бұл заңға сәйкес дәлелдемелерді зерттеу туралы барлық өтінішхаттарды істі сот талқылауына дайындау процесінде не сот отырысының дайындық бөлігінде мәлімдеу қажет екендігін дәлелдейді. Сот жауапкердің мәлімдеген өтінішін қанағаттандырды, бұл туралы тиісті ұйғарым шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Сот іс-әрекеті заңды ма? Жергілікті жерде тексеру жүргізу тәртібін баяндаңыз.***

## Тақырып 10. БІРІНШІ САТЫДАҒЫ СОТ АКТІЛЕРІ.

**КАЗУСТАР:**

**1.** Аудандық сот Д.А. Алиұлының зауыттан келтірілген зиянның орнын толтыру үшін берілген талап арызын қанағаттандырды. Ол бойынша 90 000 теңге бір реттік және 12 000 теңге ай сайынғы төлемді қайта куәландырғанға төленіп отыруы керек (іс жауапкердің тұрғылықты жері бойынша қаралды). Сот шешімі күшіне енгенге дейін Д.А. Алиұлы аудандық сотқа (тұрғылықты жері бойынша) сот шешімінің дереу орындалуы туралы арызымен келді. Ол өзінің енді бірінші топтағы мүгедек болып қалғанын, зейнетақысының аз екенін, 3 баласы мен кәрі анасы қарауында екеніне сүйенді. Сот жауапкердің сот шешіміне наразылық білдіргендіктен арызды қараусыз қалдыру туралы ұйғарым шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Соттың іс-әрекеті заңға сай ма? Іс бойынша заң бұзушылық орын ады ма?***

**2.** Астана қаласы Алматы аудандың сотына 08.07.2013 ж. «Ақ тілек» ЖШС-ы Астана қ. Байтұрсынова көшесі 4 үй, 12 пәтер мекен-жайы бойынша тұратын А.П. Мұхтароваға қарсы 3 айлық берешек жалдау ақысын өндіріп алу туралы талап арызымен жүгінді. Сот ұйғарымы бойынша талапкердің талап арызы қараудан бас тартылды. Сот арызды қараусыз қалдыруды жауапкердің жеке кәсіпкер екендігімен; Астана қ. Байтұрсынова көшесі 61 үй мекен-жайы бойынша орналасқан тұрғынжай емес, мекемені жеке сауда жүргізу үшін жасғандығын, жалдау шарты бойынша жалдау ақысы айына 125000 теңге екендігімен түсіндірді. Осылайша, соттың ойынша, тараптар арасында экономикалық дау орын алып отыр.

***Казус сұрақтары:***

***Астана қ. Алматы аудандық Сотының іс-әрекетінің заңдылығына баға беріңіз. Осы жағдайдар АПК талапкерге қандай мүмкіндіктер береді. Мухтарова А.П-ның 06.07.2013***

***жылы жеке кәсіпкер мәртебесінің тоқтатылғаны туралы мәлімет болса. Шағымданушы сот ұйғарымына шағым беру мүмкіндігіне баға беріңіз, егер талапкерде***

3.**Төмендегі көрсетілген жағдаяттардың әрқайсысында сот қандай құжат шығаруы керек екенін анықтаңыз. Сот құжаттары АПК заңнамасына сәйкес келе ме? Жауабыңызды дәлелдеңіз.**

а) сот тұтынушының талап арызын қанағаттандырды.Ол бойынша жауапкер өзінің жұмысында жіберген кемшілікті толықтай түзетуге немесе талапкерге шарт бойынша жұмыстың орыналуы үшін төленген ақша сомасын толықтай қайтаруға міндетті.

Б) Сот Н-ның талабын қанағаттандырды. Сот шешімі заңды күшіне енген сәттен бастап 30 күн ішінде жауапкерге салынған құрылысты бұзуға міндеттей отырып және шешімнің қарар бөлігінде ол белгіленген мерзімде орындалмаған жағдайда талапкер одан қажетті шығындарды өндіріп ала отырып, жауапкер есебінен құрылысты бұзуға құқылы екендігін көрсетті;

в) Сот А. Құсайыновтың жауапкер өзіне тиесілі жер учаскесінде құрылыс жұмыстарын жүргізуге тыйым салып, аяқталмаған құрылыс объектісіне билік етуге тыйым салу түрінде талап қоюды қамтамасыз ету жөнінде шаралар қолдану туралы өтінішін қанағаттандырды;

г) Сот С. К. Қабдуллинаның Р. Нұғымановқа қатысты ерлі-зайыптылардың ортақ жинаған мүлкін бөлу туралы талап арызын қанағаттандыра отырып, сот ерлі-зайыптылардың ортақ жинаған мүліктеріне тең үлестерін және олардың әрқайсысына құқығы бар мүліктің нақты тізбесін көрсетпеді;

д) Сот талап қоюшы мұндай талапты мәлімдемегеніне қарамастан, сот тең емес мәмілені жарамсыз деп тану туралы талапты қанағаттандырды;

е) сот шартты жасалмаған деп танып, шешімнің қарар бөлігінде осы шартты жарамсыз деп тану туралы қарсы талапты қанағаттандыру немесе қанағаттандырудан бас тарту туралы тұжырымдарды баяндамай, шарттық міндеттемені заттай орындауға мәжбүрлеу туралы талапты қанағаттандырудан бас тартты;

4. "КАЗпром" сауда кәсіпорнының С. Калиеваға 174 000 теңге өндіріп алу туралы талап арызы бойынша шығарылған шешімнің уәждеу бөлігінде сот жауапкерден 90 000 теңге тауардың жетіспеуі үшін және бұлдіргені үшін 64 000 теңге, барлығы-154 000 теңге өндіріп алу керек деген қорытындыға келді.

Шешімнің қорытынды бөлігінде сот былай деп көрсетті: "Қазпром" сауда кәсіпорнының пайдасына 1967 жылы туған Қалиева Таңшолпан Сатыбалдиевнадан 15 400 теңге өндіріп алу". Сот шешімін жариялап, жауапкерден 15 400 теңге емес, 154 000 теңге өндіріп алынғанын мәлімдеді. Осыдан кейін ол шешімнің қорытынды бөлігінде тағы бір нөл жазып, тағы да шешімге қол қойды.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның іс-әрекеттері заңды ма? Шешімдегі тізімдемелер мен айқын арифметикалық қателерді түзету негіздері мен тәртібін анықтаңыз.***

5. М. Х. Альфиярова бұрынғы жұбайы А. Г. Альфияровқа және оның анасы О. Н. Мадияроваға қарсы тұрғын үй алаңын бөлу және орналастыру туралы талап арызбен сотқа жүгінген. Сот отырысында ол неке бұзылғаннан кейін жауапкермен қарым-қатынас бұзылып, бір ай бұрын пәтер есігіне жаңа құлып қойғанын, оның кілттерін олар оған бермейтінін, нәтижесінде ол кәмелетке толмаған қызымен бірге дос қызының үйінде тұруға мәжбүр болғанын түсіндірді. Сонымен қатар, талапкер өз талап арызында дау туғызып отырған үйдің көлемі 56м. және ауданы бойынша тең екі бөлмеден тұрады, сондықтан оған қызымен 20 ш. м. тұрғын бөлме бөлінуі тиіс екенін алға тартты.

Жауапкер талап арызды мойындамай, талапкермен бірге бір пәтерде тұрғысы келмегенін, осыған байланысты жаңа құлып салынғанын айтты. Олар тұрғын үй алаңын бөлуге жол берілмейді деп есептеді, өйткені бұл тұргын алаң О. Н. Мадияроваға берілді. Қалалық тұрғын үй басқармасының өкілі тұрғын үй алаңында бір жуынатын бөлме біреу-ақ болғандықтан бөлуге жол берілмейді деп санады.

Сот талапкердің пәтерді пайдалануға кедергі келтіргенін растаған куәгерлердің айғақтарын тыңдап, үй кітабынан үзіндісін,

пәтердің әр қабаттық жоспарын қарап шықты. Кеңесу бөлмесіне кетіп, сот шешім шығарды: "Әлфияров Мағрипа Харифулаевнаны кәмелетке толмаған Гүлшат есімді қызымен, Алматы қ. Әл-Фараби көш. 10а үй № 8 пәтерге орналастырылсын» . Бұл шешімге М. Х. Альфиярова апелляциялық шағым беріп, сот оны тұрғын үй алаңы бөлігінен негізсіз бас тартты деп есептеді.

Аудандық сот бұл шағымды қабылдап, істі қарау үшін Алматы қалалық сотына жолдады.

***Казус сұрақтары:***

***Тараптардың дәлелдеріне құқықтық баға беріңіз. Іс бойынша қандай қателіктер жіберілген? Осы дауды мәні бойынша шешіңіз.***

6. Карибаев Д.Н. некені бұзу туралы талап арыз берді. Сот талап арызды қанағаттандырды, талапкердің қарсылығына қарамастан, баланы анасымен (Е. К. Карибаева) өмір сүруге қалдырды. Карибаев аппеляциялық шағым берді. Апелляциялық шағымда Карибаев Д.Н. баланың анасы алкоголизмге шалдыққандығын, айтты сонымен қатар, талапкердің пікірі бойынша, сот баланың тұратын жері туралы мәселені шешуге құқығы жоқ, себебі ол талап қою талаптарымен мәлімделмеді.

Бір жылдан соң Карибаев Д.Н. сотқа ұлын өзіне беру туралы талап арызын берді. Өйткені анасы балаға қамқорлық көрсетпеген, спирттік ішімдікке салынғандығын, ал бала іс жүзінде баспанасыз қалды деп мәлімдеді. Сот Е. К. Кәрібаеваға ата-аналық құқығынан айырып, ұлын әкесіне тәрбиелеуге берді.

***Казус сұрақтары:***

***Бірінші және екінші талап арыз бойынша сот әрекеттерінің заңдылығын, сондай-ақ талапкердің апелляциялық шағымда баяндалған дәлелдерін бағалаңыз.***

7. Сақтандыру компаниясынан сақтандыру төлемін өндіріп алу туралы шешім шығарылғаннан кейін судья шешімнің дәлелді бөлігінде: "сақтандырушы кейіннен зиян келтіруші К. Омаровқа регресстік талаптар қоюға құқылы емес, себебі аталған адам оны пайдаланған кезде оған зиян келтірілген көлік құралын басқаруға

құқығы болмаған"деп көрсетілгенін анықтады. Сонымен қатар, істі сот отырысында қарау кезінде Омаров көлік құралын тиісті құқықтарсыз жүргізгені, сот отырысына ұсынылған және сот зерттеген дәлелдемелер негізінде анықталды.

Істі қараған судья өз бастамасы бойынша сот шешімінің мәтініне түзетулер енгізіп, көрсетілген сөйлемді мынадай түрде өзгертті: "сақтандырушы кейіннен зиян келтірушіге кері талап қоюға құқылы, өйткені аталған адам оны пайдаланған кезде зиян келтірілген көлік құралын басқаруға құқығы болмаған". Түзетулер "түзетілгенге сену" деген ескертпемен және судьяның қолымен расталды. Түзетілген шешім іске қатысушы адамдарға жіберілді.

***Казус сұрақтары:***

***Сот өз бастамасы бойынша сот шешімінің дәлелді бөлігін өзгертуге құқылы ма? Шешімнің кемшіліктері неде? Оны шығарған шешімді сот жоя алады ма? Егер ия болса, қалайша?***

8. Мадиева Г.И. бұрынғы күйеуі Мадиев Н.Г. қатысты сотқа талап арыз берді. ОВС НВС-дағы қатысу үлесін 10 500 000 теңгеге бөлу туралы және оның 1/2 бөлігіне - 5 500 000 теңгеге дейін құқығын тануды сұрады. Талап қойған кезде талапкер 105.000 тг мөлшерінде мемлекеттік баж төледі. Талап арызда ол сотталушыдан сот шығынын - мемлекеттік бажды, сондай-ақ адвокаттың жәрдемақысын 105 000 теңге көлемінде төлеуге жұмсаған шығыстарын өтеуді сұрады.

Аудандық сотта талап қоюшы ӨҚК тұрғын үй кешенінде 5 500 000 теңге көлемінде қатысу құқығы бар екенін мойындап, сот шығындарына және адвокаттың көмекке ақы төлеуіне қатысты ешқандай шешім қабылданбады.

Шешім жарияланғаннан кейін Мадияева төрешіге сотталушының мемлекеттік баж салығын төлегенін және адвокаттың көмегін төлеуге кеткен шығындар туралы сұрақ қойды. Төрағалық етуші бұл сомаларды қайтару үшін сотқа қайтадан сотқа жүгіну керек екенін түсіндірді.

***Казус сұрақтары:***

***Мадиева Г.И. шешімді дұрыс түсіндірген бе? Қосымша шешім қабылдаудың негізі мен тәртібін анықтаңыз.***

9. Газетте Д.И. Нұртастың сотқа құрметсіздігі үшін айыппұл тағайындалуы туралы ескерту жарияланды. Кейіннен бұл айыппұл қосылды. Д.И. Нұртас сол жариялаумен туындаған материалдық зиянды өтеу туралы сотқа жүгінді. Істі қарастыру барысында талапкер редакциялық алқадан ескертуге түсініктеме беруді талап ету туралы моральдық зиянды өтеу туралы бастапқы талапты өзгертті.

***Казус сұрақтары:***

***Шағымның өзгеруі деген не және оның өзгеруі қандай? Шағымды өзгерту құқығының субъектілерін көрсетіңіз, сот оларға сілтеме жасай алады ма? Нуртас Д.И. жағдайында кім жауапты? Талапкердің қандай элементтері өзгерді және неге? Сот талапты өзгертуге құқылы ма?***

10. Эксимбанк ЖШС сот шешімін орындаудың әдісі мен тәртібін өзгерту туралы аудандық сотқа жүгінді. Өтініште Банк М.Н. Қарақалпақовтан қарызды қайтару туралы шешім күшіне енгенін, айтты алайда сотқа бару туралы шешім қабылданған жоқ. Осыған байланысты, банк сот шешімі бойынша Қарақалпақованың меншігіне тиесілі жылжымайтын мүлікті өндіріп алу үшін ақшалай қаражат жинау әдісін өзгертуді сұрады.

***Казус сұрақтары:***

***Сот не істеу керек? Дауды еңбегіне байланысты шешіңіз.***

11. Аудандық сотта Сенбиев жұбайларға жеке меншік құқығында оларға тиесілі үйден шыққан кәмелетке толмаған балалармен бірге үш бөлмелі жайлы пәтер беру туралы талап қойылды. Үйдің орналасқан жері, белгіленген тәртіппен өндірістік ғимараттар салу үшін зауытқа бөлінгенін ескере отырып.

Шешім күшіне енгеннен кейін Сенбиевтар сол сотқа шешімнің орындалу мерзімін кешіктіру туралы өтінішпен жүгінді.

Судья сотты шақырмай, Сенбиевке шешімінің орындалу мерзімін бір жарым жыл мерзімге ауыстыру туралы шешім қабылдады, оның шешіміне сәйкес, сотталушының қызы орта мектептің тоғызыншы сыныптарында оқуын аяқтап, оны басқа мектепте оның академиялық үлгерімі туралы.

Бұл анықтамаға қатысты жеке шағымда зауыт директоры белгіленген мерзімде, тоғыз айдан кейін бөлінген аумақта жоспарланған жоспарды, алғашқы бұйымдарға жеткізу керек екенін көрсетті.

***Казус сұрақтары:***

***Апелляциялық шешімнің күшін жоюға себеп бар ма? Егер солай болса, нені көрсетіңіз?***

13. Сот отырысында сотталушының қарсы талап қоюды қабылдаудан бас тартқан судья мынадай түсініктеме берді: «Қарсы талапты қабылдаудан бас тарту туралы шешімге азаматтық іс жүргізу заңнамасында көзделмегендіктен, сот оны кеңесу бөлмесіне алып тастамастан шығаруға құқылы; сот анықтамасы бойынша сот қарсы талапты қабылдаудан бас тартады және респондентке бұл талапты жалпы тәртіпте келтіру құқығын түсіндіреді».

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның іс-әрекеттерін азаматтық іс жүргізу заңнамасының талаптарын сот шешімдерінің нысаны мен мазмұны бойынша сақталуын талдау, егер бар болса, судьяның процессуалдық қателіктерін көрсетеді.***

14. Сот О.А. Балапановқа 250 000 тг қалпына келтіру үшін. К.П. Мұхамедиев талаптарын қанағаттандырды. Шешім заңды күшіне енгеннен кейін, айыпталушы сол сотқа шешімнің орындалуын төрт жыл мерзімге кейінге қалдыру туралы өтінішпен оның күрделі материалдық жағдайына сілтеме жасаған. Сот қаулы қаулы: «Оралмандарды О.А. Балапановқа берілген наградалармен бөлісіңіз. төрт жылға сотталды, айыпталушының пайдасына айына 5000 теңге айыппұл салынды ».

***Казус сұрақтары:***

***Сот дұрыс нәрсе жасады ма? Кейінге қалдыру туралы ұғымдардың мазмұнын анықтаңыз және сот шешімінің орындалуын белгілеңіз.***

14. Сот процесінде сот талап қоюшы сот хатшысы жазба жүргізбегеніне назар аударды. Талап қоюшы хатшының өз міндеттерін орындамағаны туралы өтінішпен төрағалық етушіге шағымданды және осы негізде сотқа және сот отырысының хатшысына дау тудырды. Сот қызметкері процестің барысы дауыстап жазылған адамға жазылғанын және сот отырысының хаттамасын сот отырысының аяқталғаннан кейін жүргізілетінін түсіндірді. Сотталушы сот отырысының хаттамасына қоса тіркелуі мүмкін дауыстық жазба дайындағанын мәлімдеді.

***Казус сұрақтары:***

***Сот не істей алады? Сот отырысына қатысушы адамдардың әрекеттеріне баға беріңіз. Сот қызметкерінің функциялары қандай болса, сотталушыға сөт талқылауының дайындық бөлігінде сот жазбасы туралы жазба туралы хабарлама беріледі. Сот сотталушыны істі сотта қараған жазбаға қосуы мүмкін бе?***

15. **Сот мынадай жағдайларда қандай құжат шығару керек:**

1) Ақантаевтың өтініші бойынша Сапаровқа 100 мың теңге көлемінде қайтару туралы талаптан бас тарту туралы;

2) Алтынбаевқа талапты мойындаған кезде;

3) Макашеваның шешімі бойынша шешімнің орындалуын кейінге қалдыру туралы өтініші бойынша;

4) кәмелетке толмаған балаға алимент алу туралы Ильясованың өтініші бойынша;

5) Ликеровтың кредиттік келісім бойынша берешек сомасын қайтару туралы талаптарын қанағаттандырудан бас тартуға;

6) Сәбитовтың өтініш беру үшін өткізілген мерзімді қалпына келтіру туралы өтініші бойынша;

7) сотталушы Азимовтың куәгер Кусаиновты ұзақ сапарға оралуына байланысты жауап алу туралы өтініші бойынша;

8) соттың шешімін түсіндіруге өтініш берушінің өтініші бойынша;

9) шағым берушінің сот шешімін қамтамасыз ету туралы өтініші бойынша;

10) Қазақстан Республикасы Азаматтық іс жүргізу кодексінің 10-тарауының негізінде сотқа шағым беру мерзімін қалпына келтіру туралы Имановтың өтініші бойынша;

16. **Аудандық сот мынадай жағдайларда шешім шығарады:**

а) сотталушыны бірге тұрудың мүмкін еместігі себебінен пәтерден босату;

б) мүлікті қамауға алудан босату туралы (түгендеуден алып тастау);

в) міндетті түрде жұмыстан шығарылған қызметкерді қалпына келтіру туралы және мәжбүрлеп кету кезінде жалақы алу туралы;

г) келісімшарт бойынша жұмыстарды орындау үшін ақша сомасын қайтару туралы;

д) балаға және қарт ата-аналарға алимент алу туралы;

е) азаматтың депутаттыққа кандидаттық тіркеу туралы;

г) ата-ана құқықтарынан айыру.

Аталған шешімдердің қайсысы дереу орындалуы тиіс?

17. **Шешімнің жедел бөлігінде келесі жазбалардың дұрыстығын тексеріңіз:**

а) «Алипов Азат Сериковичтен Бекетовтың пайдасына жалақыны екі айға (тамыз және қыркүйек) белгіленген мөлшерде қайтару».

б) «Елеусов Асқар Иманұлы үшін Қосшы ауылының Лесная көшесіндегі № 24 үйге меншік құқығын тану.

в) А.И. Еркеновтан 600 мың теңге көлемінде Серікова Алтын Тұяқованың пайдасына.

ғ) «Аманбаевтың жұбайларының ортақ құны 9 500 мың теңгелік жартысын бөліп, Аманбаева Меир Кулакеевнаға жиһаз және басқа да тұрмыстық заттар, сондай-ақ Аманбаев Марат Талғатұлы - Audi автомобиль маркалы, балық аулау және басқа да балық аулау құралдарының жиынтығы»,

Осы шешімдердің жедел бөліктерін қайта құрыңыз.

## Тақырып 11. ОҢАЙЛАТЫЛҒАН ІС ЖҮРГІЗУ.

**КАЗУСТАР:**

А. Қозыбаевтың некесін бұзу және екі кәмелетке толмаған ортақ баланы асырауға алимент өндіру туралы талап арызымен сотқа жүгінген. Арыз сот өндірісіне қабылданды. Істі сот талқылауына дайындау барысында судья кәмелетке толмаған балаларға алимент өндіру туралы талап бойынша сот бұйрығын шығарды, өйткені Қозыбаеваның отбасы ауыр материалдық жағдайда және шұғыл ақша қажет екенін анықтады. Судья некені бұзу туралы талапқа қатысты ҚР ҚК-нің 20-бабында көзделген ерлі-зайыптыларды татуластыруға шаралар қабылдауды шешті.

***Казус сұрақтары:***

***Заң бұзушылықтарға жол берілген қалыптасқан жағдайды талдаңыз.***

2. Сот бұйрығын беру бойынша мынадай талаптарға сай ма:

1. коммуналдық төлемдер және қалааралық телефон арқылы сөйлесулер бойынша берешекті өндіріп алу туралы;

2. қарызды өндіріп алу туралы 100 000 теңге расталатын қолхатымен;

3. бірінші некеден бір баланы асырап-бағуға алимент төлейтін әкесінен 5 және 7 жастағы екі баланы асырап-бағуға алимент өндіріп алу туралы;

4. еңбекке жарамсыз ата-аналарын асырауға алимент өндіріп алу туралы;

5. бала асырап алудың күші жойылған жағдайда жетім баланы және (немесе) ата-анасының қамқорлығынсыз қалған баланы асырап алуға байланысты төленген біржолғы ақшалай төлемді бюджетке қайтару туралы;

6. өз еркімен тоқтатқан оқу орындарының курсанттарын оқытуға жұмсалған сомаларды өндіріп алу туралы;

7. оқуды тоқтатқан не шет мемлекеттегі оқу орнын бітіргеннен кейін Қазақстан Республикасына қайтып оралмаған адамдардан мемлекеттік ғранттарды өндіріп алу туралы;

8. жеке тұлғадан құрылысқа салынатын салық бойынша бересі мен өсімпұлды өндіріп алу туралы;

9. жалға алу шартында белгіленген мерзімде төленбеуіне байланысты жалдау төлемдерін өндіріп алу туралы;

10. қызметкердің талабы бойынша еңбекақыны өндіріп алу туралы жұмыс, төленген жұмыс берушінің бір реттік мөлшері.

3. Б. Өтеева бұрынғы күйеуінен алимент өндіру туралы сот бұйрығын шығару туралы арызымен сотқа жүгінген. Судья сотқа өтініш келіп түскен сәттен бастап төртінші күні сот бұйрығын шығару туралы арызды қабылдаудан бас тарту туралы ұйғарым шығарды:

1. Арыз соттылық ережелерін бұза отырып берілген, өйткені ол борышкердің тұрғылықты жері бойынша соттың қарауына жатады.

2. Бұрынғы жұбайын асырап-бағуға арналған алимент өндіріп алу бөлігіндегі арызға мемлекеттік баж төленуге тиіс.

3. Бұрынғы жұбайын асырап-бағуға алимент өндірін алу туралы талапты растайтын қажетті құжаттар табыс етілмеген.

Утеева судьяның ұйғарымына жеке шағым берді.

***Казус сұрақтары:***

***Судья ұйғарымы заңға сәйкес келе ме? Жеке шағым қарауға қабылдана ма? Балалардың мүдделерін қалай қорғауға болады?***

4. Судья сот бұйрығының көшірмесін борышкерге жіберудің мүмкін еместігі және борышкердің оны орындау жөніндегі ұстанымын анықтау мүмкін еместігі салдарынан іс талап қою тәртібімен қаралуға тиіс деп ұйғарымда көрсете отырып, мұндай арызды қабылдаудан бас тартты. Кредитор осы ұйғарымға шағымданды. Жоғарғы сот аталған ұйғарымның заңға сәйкес келмейтін деп күшін жойды.

***Казус сұрақтары:***

***Бірінші сатыдағы соттың іс-әрекеттері заңды ма? Туындаған жағдайды қалай шешуге болады?***

5. Сотқа 300 мың теңге сомасында қарызды және Тараптардың шартында көзделген пайыздарды қайтару туралы талап бойынша

сот бұйрығын беру туралы арыз түсті. Шарт тараптардың қалауы бойынша рәсімделген нотариалды куәландырылған. Арызда өндіріп алушы борышқор борыш сомасын қайтару туралы талапқа қарсы емес, бірақ пайыздарды төлеуге келіспейтінін көрсетті.

***Казус сұрақтары:***
***Сот не істеу керек?***

6. М. Есжанова сотқа "Гидропроект" ұйымына екі айға есептелген, бірақ төленбеген жалақыны өндіріп алу туралы талап арызбен жүгінген.

Судья талап арызды қабылдады және істі сот талқылауына дайындау тәртібімен тараптарды әңгімелесу үшін шақырды. Әкімшілік өкілі талап арызды мойындап, іс жүргізу үнемдеу мақсатында судья сот бұйрығын шығарды және оны дереу мәжбүрлеп орындатуға жіберді.

***Казус сұрақтары:***
***Іс жүргізу заңы тұрғысынан жағдайды талдаңыз. Судьяға не істеу керек?***

7. Судья С. А. Құлакеевтың талап етуімен кәмелетке толмаған баланы асырап-бағуға алимент өндіру туралы сот бұйрығын шығарды. Сот бұйрығының көшірмесі оны шығарғаннан кейін 8 күннен кейін борышкерге пошта арқылы жіберілді. Сот бұйрығы болған конвертте болғандықтан, оған табыс етілмеген, бірақ пошташы конвертті пошта жәшігіне салды. Іссапардан оралғаннан кейін Құлақеев сотқа өзінің әкелігін даулайтын болатынын көрсетіп, сот бұйрығына қарсылық білдірді. Судья хатшыға Қолақеевке жауап дайындауды тапсырды, онда бұйрықтың орындалуға жіберілгендігін және оны жою үшін он күндік мерзім бір ай бұрын өткенін көрсету керек.

***Казус сұрақтары:***
***Жағдайды заң тұрғысынан бағалаңыз. Құлакеев өз мүдделерін қалай қорғай алады? Бұйрыққа сәйкес қандай мерзімдер көзделген?***

8. Сот бұйрығы берілгеннен кейін 10 күн мерзім өткеннен кейін шығарылған сот бұйрығын орындау жөнінде борышкерден қарсылық келіп түсті. Борышкер өзінің ауырғанын және сот бұйрығын орындауға уақытында қарсылық білдіру мүмкіндігі болмағанын атап өтті.

Сот борышкердің өтінішін қараған кезде оның негізінде одан 100 мың теңге өндіріп алуға бұйрық берілген талап орындалғаны анықталды.

***Казус сұрақтары:***

***Дауды мәні бойынша қалай шешуге болады? Бұйрыққа сәйкес қандай мерзімдер көзделген?***

9. Прокурор кәмелетке толмаған қызметкердің мүддесінде "Азамат" ЖШС-нің талап етуі бойынша сот бұйрығын шығару туралы сотқа арыз берді. Судья АІЖК-нің 135-бабына сүйене отырып, арызды қабылдаудан бас тартып, қызметкердің өз мүдделерін қорғай алатындығын көрсетіп, арызды қабылдаудан бас тартты.

***Казус сұрақтар***

***Судья үйғарымы заңға сәйкес келе ме?***

10. "Росток" ПИК көпқабатты үйдің пәтер иелерінен кооператив қызметі үшін әкімшілік айыппұл сомасын өндіріп алу туралы сотқа өтініш білдірді. Судья қабылдаудан бас тартты, бұл бұйрық өндірісінде қаралатын даусыз оң талаптарды, бұл жағдайда көптеген пәтер иелері қояды.

***Казус сұрақтары:***

***Тараптардың дәлелдеріне құқықтық баға беріңіз. Правомерны ли действия судьи?***

11. Т. А. Жакупов С. Анаевқа өмір бойы рента шартын бұзу және жауапкерге берілген пәтерді қайтару туралы талап қойған. Сот отырысына Анаев келген жоқ. Сотта оның мүддесін адвокат М. Т. Омаров ұсынды.

Жауапкердің сот отырысында болмауына байланысты талап қоюшы істі сырттай іс жүргізу тәртібімен қарау туралы өтініш білдірген.

***Казус сұрақтары:***

***Сот өтінішті қанағаттандыруға құқылы ма? Іс сырттай іс жүргізу тәртібімен қандай жағдайларда қаралуы мүмкін?***

12. "Баян Сулу" Ақ А. Қ. Илиясовқа пәтерді сатып алу-сату шартын бұзу туралы талап арыз берген. Сот отырысы 2016 жылдың 30 мамырына тағайындалды. сотқа Илиясовтан арыз келіп түсті,онда ол сотқа келмейтінін, бірақ талаппен келіспейтінін көрсетті. Сот отырысында талапкер сырттай шешім шығару туралы өтініш білдірген және өз талаптарын растайтын дәлелдемелер ұсынған.

***Казус сұрақтары:***

***Сот не істеу керек? Іс сырттай іс жүргізу тәртібімен қандай жағдайларда қаралуы мүмкін?***

13. М. Әшімова А. Сабыровқа бірлескен пәтерді пайдалану тәртібін анықтау туралы талап қойды. Сот отырысында жауапкер өкілі А. Сабыровтың іс-сапарға шығуына байланысты істі қарауды кейінге қалдыру туралы өтініш білдірді. Сот өтінішті қабылдамады және істі сырттай іс жүргізу тәртібімен қарады.

***Казус сұрақтары:***

***Сырттай іс жүргізуде азаматтық істі қарау негіздерін анықтаңыз.***

14. Ж.А.Билялова М.Т.Сакеновке пәтерді мәжбүрлеп айырбастау туралы талап қойды. Сакенов сотқа келген жоқ. Жауапкер қайтадан сотқа келмеді, себебі ауруханада болды. Талап қоюшы сырттай шешім шығару туралы өтінішті мәлімдеген, өйткені жауапкер сотта қайта жоқ, бірақ талап қоюға қарсылық білдірмейді және ешқандай дәлелдемелер ұсынбайды. Талап қоюшы талап арызында баяндалған фактілерді растайтын қажетті дәлелдемелерді ұсынды.

***Казус сұрақтары:***

***Сот мұндай өтінішті қанағаттандыра ала ма? Іс сырттай іс жүргізу тәртібімен қандай жағдайларда қаралуы мүмкін?***

15. А.Азербаев жауапкер С.Азербаеваға екі жылдан аса хабар-ошарсыз болмағандықтан, оның тұрған жері белгісіз болғандықтан некені бұзу туралы талап арызбен сотқа жүгінді. Осыған куә ретінде сұрады көршілері мен ағасынан, жауап алды.

Сот отырысында Әзірбаев сотқа нақтыланған талап арыз беріп, онда сот Әзірбаевқа тұрғын үй алаңына құқығын жоғалтқан деп тануды сұрады. Талап қоюшының өтініші бойынша сот істі сырттай іс жүргізу тәртібімен қарап, талап арызды қанағаттандырды.

***Казус сұрақтары:***

***Соттың іс-әрекетін бағалаңыз.***

16. Т.Т. Аскаров С. А. Жоломановқа жол-көлік оқиғасынан келтірілген залалды өтеу туралы талап қойған. 25 Шілде 2018 ж., істі тыңдау тағайындалған кезде жауапкер сотқа келмеген. Іс 2018 жылдың 10 тамызына кейінге қалдырылды. Алайда жауапкер қайтадан келген жоқ, ал шақыру қағазын қабылдаудан жалтарған.

Талапкер істі жеңілдетілген тәртіппен қарау және сырттай шешім шығару туралы өтінішхатты жеткізді. Сот бұл өтінішті қанағаттандырды. Істі қарау барысында талапкер залалды өтеу сомасын өзгертті.

***Казус сұрақтары:***

***Сот не істеу керек? Іс сырттай іс жүргізу тәртібімен қандай жағдайларда қаралуы мүмкін?***

17. Оған қатысты сырттай шешім шығарылған жауапкер осы шешімнің күшін жою туралы сотқа өтініш білдірді. Ол дауды оның қатысуынсыз шешу мүмкіндігі туралы білмегенін, ал егер мұндай ереже туралы білсе, міндетті түрде сот отырысына келер еді деп мәлімдеді.

***Казус сұрақтары:***

***Сырттай шешімнің күшін жою туралы мұндай өтініш қанағаттандырылуға жатады ма?***

18. "Баян Сұлу" Ақ С., оған қатысты А. Р. Құсайыновтың қарызды өндіріп алу туралы талабы бойынша сырттай шешім шығарылған, осы шешімнің көшірмесін алғаннан кейін бес күннен кейін бірінші сатыдағы сотқа сырттай шешімнің күшін жою туралы өтінішпен жүгінді.

***Казус сұрақтары:***

***Қалыптасқан жағдайды талдаңыз. Сырттай шешімге шағымдану тәртібін анықтаңыз.***

19. Астана қаласы Алматы ауданы прокуроры А. Ерденов және А. Ибраеваға қатысты кәмелетке толмаған Ажар (3 жыл) мен Дәулет (9 жыл) балаларына ата-ана құқықтарынан айыру туралы арызымен сотқа жүгінді. Сот отырысының уақыты мен орны туралы тиісті түрде хабарланған, Ерденов екі рет сот отырысында болған жоқ. Ол сотқа келмеу себептері туралы хабарламады.

Сот істі сырттай іс жүргізу тәртібімен қарау туралы прокурордың өтінішін екі рет қабылдамады. Үшінші сот отырысына екі жауапкер да келген жоқ. Ерденов сот отырысының хатшысына қоңырау шалып, ауырғаны туралы хабарлады. Ерденовадан өтініш келіп түсті, онда ол күйеуімен өздерінің ата-ана міндеттерін адал атқарып, балаларды тәрбиелеумен айналысатынына сілтеме жасай отырып, талапты қанағаттандырудан бас тартуды сұрады.

Прокурордың келісімімен сот істі сырттай іс жүргізу тәртібімен қарап, Ерденов пен Ерденованың ата-аналық құқығынан айыру және олардан балаларды асырауға алимент өндіріп алу туралы шешім шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Соттың іс-әрекетін бағалаңыз. Сот істі сырттай іс жүргізу тәртібімен бірінші және екінші сот отырысында қарауға құқылы ма?***

20. "Банк Центркредит"АҚ жауапкер К. Алимжановаға екі бөлмелі пәтерді сатып алу мақсатында талапкер мен жауапкер арасында жасалған несие шарты бойынша міндеттемелерді орындамауына байланысты мүлікті өндіріп алу туралы талап арызбен сотқа жүгінген. 02 Ақпан 2018 ж. сырттай шешімімен талап қанағаттандырылды.

2018 жылдың 11 ақпанында шығарылған шешім туралы білген Алимжанова сот шешіміне апелляциялық шағым берді.

2018 жылғы 15 ақпанда шешімнің көшірмесін алып, Алимжанова сотқа сырттай шешімнің күшін жою туралы арыз жолдады. Арызда ол отбасы жағдайы бойынша сотқа келе алмайтынын көрсетті. Бұдан басқа, ол кредиттік шарт бойынша міндеттемелерді адал және уақтылы орындайды.

***Казус сұрақтары:***

***Сырттай шешімге шағым берудің тәсілдері мен тәртібін атаңыз.***

21. А. М. Қадырова К. Т. Аминоваға әке болуды анықтау және алимент өндіру туралы талап арызымен сотқа жүгінген. Сырттай шешіммен талап арыз қанағаттандырылды.

Шешімнің көшірмесін алғаннан кейін 20 күннен кейін Аминов сотқа сырттай шешімнің күшін жою туралы арыз берді, онда ол соттың шақыруы бойынша ауыр сырқатына байланысты келмегенін көрсетті. Сонымен қатар, оның талап қоюшының көрсетілген уақытында ол ұзақ шетелдік іссапарға барғанын Қадырованың баланың әкесі бола алмайтынын растайтын құжаттары бар. Арызға Аминов өтіп кеткен мерзімді қалпына келтіру туралы өтінішті қоса берді.

***Казус сұрақтары:***

***Сот не істеу керек? Сырттай шешімге шағымдану тәртібі қандай?***

## Тақырып 12. ЕРЕКШЕ ТАЛАП ҚОЮ ІСІН ЖҮРГІЗУ. ЕРЕКШЕ ІС ЖҮРГІЗУ

*Казустар:*

**1. Қандай тәртіппен қаралатынын анықтаңыз:**

**2.**

1. А. А. Камалованың арызы бойынша, ол Астана қаласы Алматы аудандық ХҚКО көші-қон полициясының бастығы қайтыс болған күйеуі Т. Т. Камаловтың тұрғылықты жері бойынша тіркеуден бас тартқанын көрсетеді, себебі оған Т. Т. Камаловтың қайтыс болуына дейін жекешелендірілген 4 бөлмелі пәтердің басқа да мұрагерлері қарсылық білдіретінін көрсетеді.

2. Бас орманшының орман алқабында өрт қауіпсіздігі ережелерін бұзғаны үшін оған айыппұл салу туралы қаулысына С. К. Омаров шағымданды.

3. Шортанды аудандық білім беру бөлімі әкімінің Ақмола облысы әкімінің "Облыстық бюджет туралы" шешімін ішінара жарамсыз деп тану туралы арызы, өткені бұл құқықтық нормативтік акт оның құзыретін бұзады деп негіздейді.

4. "Сейнур" ЖШС-нің Көкшетау қаласы әкімінің "Ақмола облысының аумағында қалалық, қала маңындағы және қалааралық қатынастағы маршруттық такси жолаушыларымен ақшалай есеп айырысуды жүзеге асыру кезінде бақылау-кассалық машиналарды қолдану туралы" шешімін жарамсыз деп тану туралы өтініші, бұл шешім қолданыстағы азаматтық заңнамаға қайшы келеді, бұл жағдайда "Сейнур" ЖШС үшін, республикалық көлікте тасымалдаушылармен салыстырғанда жеке тасымалдаушылар үшін қолайсыз жағдай жасайды.

5. Офицер С. С. Наурызовтың басқа қызмет орнына ауыстыру кезінде азық-түлік үлесінің орнына ақшалай өтемақы төлеуден бас тартқан әскери бөлім командирі әрекетінің заңсыздығына арызы.

6. А. Б. Каированың жоғары оқу орны ректорының оқу корпусында тәртіпті бұзғаны үшін 4 курс студенттерін оқудан шығару туралы бұйрығына шағымданған өтініші (бұл үшін бөлінген жерде бірнеше рет темекі шегу).

7. С. М. Әбеновтың сот отырысы залында тәртіпті бұзғаны үшін оған судьяның айыппұл тағайындағаны туралы арызы.

8. М. М. Асхатовтың Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің депутаттығына сайлау бойынша сайлаушылар тізіміне енгізілмеуі туралы өтініші. Ол өтінішке оның сайлау комиссиясына өтінішінің көшірмесін қоса берді, оған жауап 24 сағат ішінде алынбаған.

2 Ауыл шаруашылығы өнімдерінің сапасыз болуына байланысты және СҚО халқын осы өніммен қамтамасыз ету мақсатында облыс әкімдігінің әкімі облыста өндірілген ауыл шаруашылығы өнімдерін оның аумағына шығаруға тыйым салу туралы шешім қабылдады.

М.К. Аманов өзінің тұрғылықты жері бойынша аудандық сотқа аталған шешімнің заңдылығын, оның құқығын бұзатын, атап айтқанда, оның үй-жайларына жақын орналасқан, бірақ басқа облыста орналасқан, қала нарығында үй жанындағы учаскеде өндірілген ауыл шаруашылығы өнімдерін сату құқығын даулайтын арызбен жүгінді.

Судья шағым жасалған актінің нормативтік сипаты бар екенін көрсете отырып, арызды қабылдаудан бас тартты, сондықтан оны жарамсыз деп тану туралы өтінішпен тек прокурор ғана аудара алады, бұл ретте іс аудандық емес, облыстық сотта қаралуы тиіс. Сонымен қатар, өтініш беруші заңды тұлға құрмай кәсіпкер ретінде тіркелмеген болса да, ол үнемі кәсіпкерлік қызметпен айналысады. Демек, оның өтініші экономикалық сотта қарауға жатады.

Судья ұйғарымына шағымданушы облыстық сотқа жеке шағым берді.

***Казус сұрақтары:***

***Апелляциялық сатыдағы соттың іс-әрекеті дұрыс па? Дауды мәні бойынша шешіңіз.***

3. Т. В. Кулатаев мемлекеттік тұрғын үй қорының үйінде тұрғын үй-жайды жалдаушы бола отырып, аудандық сотқа аудан әкімінің өзі алып отырған пәтерін жекешелендіруден бас тартуына шағымданып, атқарушы билік органының осындай әрекеттері "Тұрғын үй қатынастары туралы" Заңның 2-бабының 31-тармағында көзделген құқықтарын бұзатынын көрсеткен.

Істі сот талқылауына дайындау кезінде судья Т. В. Кулатаевтың тұрғын үй-жайын жекешелендіруден бас тартуына байланысты, онымен әкімдік арасында азаматтық құқық туралы дау бар деген негіздер бойынша арызды қараусыз қалдыру туралы ұйғарым шығарды. Құлатаевқа әкімге тұрғын үй-жайды өз меншігіне тегін беру туралы талап арызбен сотқа жүгіну ұсынылды.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның іс-әрекеттері заң талаптарына сәйкес келе ме? Дауды мәні бойынша шешіңіз.***

4. А. А. Бекетов Р. С. Имановтың сенімді тұлғасы болып табылатынын көрсетіп, аудандық сотқа Р. С. Иманов жергілікті өкілді билік органының депутаттығына кандидаттар қатарынан шығарылған аудандық сайлау комиссиясының шешімін жою туралы арызбен жүгінді. Бұрын Р. С. Иманов жергілікті сайлау комиссиясының шешіміне жоғары тұрған сайлау комиссиясына шағымданған, бұл шешімді дұрыс деп таныған. Демек, шағым облыстық сотта қаралуға жататын сайлау комиссиясының шешіміне берілуі мүмкін. Бұдан басқа, кандидаттың сенімді тұлғасының оның атынан кандидаттың сайлау құқықтарына қысым жасауға шағым жасауға құқығы жоқ; мұны Р. С. Иманов өзі жасауы тиіс.

***Казус сұрақтары:***

***Судья әрекеті қаншалықты заңды? Жеке шағым беру үшін негіздер бар ма? Дауды қалай шешуге болады?***

8. Соттың алдын ала сот отырысында азамат С. Өтелиннің "облыс базарларында сауданы реттеу жөніндегі шаралар туралы" Шығыс қазақстан облысы әкімінің қолданыстағы заңнамасына қайшы келетіндігі туралы арызы бойынша өтініш беруші өз талаптарынан бас тартатынын, оларды негізсіз деп есептей отырып, іс бойынша өндірісті тоқтатуды сұрайды. Оның өтінішін облыс әкімдігінің өкілі қолдады. Алайда, судья іс бойынша іс жүргізуді тоқтатпай, істі дайындау аяқталды деп есептей отырып, істі сот талқылауына тағайындау туралы ұйғарым шығарды

Облыс әкімшілігінің өкілі судья Өтелиннің арыздан бас тартуына байланысты іс жүргізуді тоқтатуды алдын ала сот отырысында қарау міндетті екенін көрсетіп, судьяның ұйғарымына апелляциялық шағым жасады.

***Казус сұрақтары:***

***Судья дұрыс жасады ма? Бұл жағдайда судьяның ұйғарымына апелляциялық шағым берілуі мүмкін бе?***

6. 2016 ж.10 сәуірде Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің депутаттығына кандидат А. А. Дулатов сайлау округі бойынша депутаттыққа кандидат Т. Т. Қиясовты тіркеуден бас тартқызу туралы арызбен Жоғарғы сотқа жүгінді. Дулатов мәлімдемесінде Қиясов сайлау алдындағы үгіт жүргізу ережелерін айтарлықтай бұзуға жол берген.

Жоғарғы Сот өзінің 2016 жылғы 15 сәуірдегі қаулысымен Дулатовтың өтінішін қанағаттандырды. Дауыс беру 18 Сәуір 2016 ж. өтуі керек.

***Казус сұрақтары:***

***Дулатов Қиясовты депутаттыққа кандидат ретінде тіркеудің күшін жоюға құқылы субъектілер қатарына кіре ме? Осы даудың соттылығын анықтаңыз. Сот дұрыс жасады ма?***

**7. Сот шешімінің қарар бөлігінің кемшіліктерін көрсетіңіз:**

1. Облыс прокурорының арызы қанағаттандырылсын. Облыс әкімдігінің "Мемлекеттік тұрғын үй қорының үйлеріндегі тұрғын үй-жайларды жекешелендіруді ретке келтіру туралы"қаулысы заңға қайшы деп танылсын. Қабылданған шешімді бұқаралық ақпарат құралдарында жариялай отырып, аталған қаулының күшін жойсын.

Шешім түпкілікті және апелляциялық тәртіппен шағымдануға жатпайды.

2. Азаматтарды тұрғылықты жері бойынша және тұрғылықты жері бойынша тіркеу мәселелері жөніндегі комиссияның азамат Жанат Омарұлы Алпысбаевқа оның тұрғылықты жері бойынша тіркеуден бас тарту жөніндегі әрекеттері заңсыз деп танылсын.

3. Аскар Қайратұлы Зекенов облыстық мәслихат депутаттығына кандидат ретінде тіркеуден бас тарту туралы облыстық сайлау комиссиясының шешімі жойылсын. Осы сайлау комиссиясына А. К. Зекеновтің атын облыстық мәслихат депутаттығына дауыс беру бюллетеніне енгізу міндеттелсін. Сот шешіміне 10 күн ішінде апелляциялық шағым берілуі мүмкін.

8. 2018 жылғы 2 сәуірдегі бақылаушы-ревизордың қаулысымен А. А. Советов ҚР ӘҚБтК 622-бабына сәйкес қала маңындағы поезда өзінің және оның 8 жастағы баласының билетсіз жол жүргені үшін 1.5 ең төменгі есептік көрсеткіш мөлшерінде әкімшілік жаза тағайындалды.

13 сәуір күні Кеңес аудандық сотқа бақылаушы-ревизордың іс-әрекетіне шағымданып, ҚР ӘҚБтК-нің 623-бабында көзделген құқық бұзушылық жасаған жоқ деп есептеді.

Сот отырысына істің қаралатын орны мен уақыты туралы тиісті түрде хабарланған бақылаушы-ревизор келмеген.

Судья АПК-нің 120-бабының негізінде бақылаушы-ревизорға айыппұл тағайындады.

***Казус сұрақтары:***

***Бұл іс қандай тәртіппен (азаматтық сот ісін жүргізу немесе ҚР ӘҚБтК 30-тарауының ережелері бойынша) қаралуға тиіс? Бұл жағдайда лауазымды адамның келмегені үшін айыппұл қолдану мүмкін бе?***

9. С. И. Ракишева Астана қаласы Есіл ауданының Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау департаментіне зейнетақы мөлшерін ұлғайту туралы өтініш жасады. Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау Департаментінің Комиссиясы Ракишеваның зейнетақысын ұлғайтудан бас тарту туралы шешім шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау Департаментінің Комиссиясының жәрдемақы тағайындау бойынша шешіміне қандай тәртіппен шағым берілуі мүмкін?***

10. И. И. Төлепова сотқа К. Т. Ысқақовтың асырауында болу фактісін анықтау туралы арызымен жүгінген. Судья И. И. Төлепованың арызын қараусыз қалдырды.

***Казус сұрақтары:***

***Осы істің соттылығын анықтаңыз. Арызды қараусыз қалдыру үшін негіздер бар ма? Өтініш қабылданғаннан кейін ол қанағаттандыруға жатады ма?***

11. М. М. Қамзабаев оған саяси қуғын-сүргіндерді қолдану фактісін анықтау туралы арызымен сотқа жүгінді. Арыз беруші бұл фактіні анықтау "Жаппай саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау туралы" ҚР заңымен берілетін жеңілдіктерді алу үшін қажет екенін көрсетті. Бұл фактті растадайтын құжаттар арыз берушіде жоқ, өйткені облыстық прокуратураның мұрағатында 30-шы жылдарғы құжаттар сақталған жоқ еді. Өтініште көрсетілген факт өтініш берушінің пікірі бойынша куәгерлік және жазбаша дәлелдемелермен расталуы мүмкін.

***Казус сұрақтары:***

***Өтініште көрсетілген факт анықталуға жатады ма? Бұл істің соттылығы қандай? Бұл дауды қалай шешу керек?***

12. Ерлі — зайыптылар: АҚШ азаматы А. Джекобсон және Қазақстан Республикасының азаматы М. М. Әлімбаев - "Заң кеңес Астана" адвокаттық бюросына Қазақстан Республикасының азаматы болып табылатын баланы асырап алу тәртібін, атап айтқанда, қандай мемлекеттік органға жүгіну керектігін, бала асырап алу туралы өтініштің мазмұнын, арызға қандай құжаттарды қоса беру керектігін, бала асырап алу туралы істі сот талқылауына дайындау және сот талқылауының өзі қалай жүзеге асырылатынын, іс бойынша шешімнің мазмұнымен таныспақ ниетте сотқа жүгінді.

***Казус сұрақтары:***

***Сіз адвокат ретінде қандай кеңес бересіз? Осы даудың және процеске қатысушылардың соттылығын анықтаңыз.***

13. Сеитова Б. А. Зеренді аудандық сотына туралы оның күйеуінің Сеитова М. Т. қайтыс болды деп жариялау туралы арызбен жүгінді. Арызда ол күйеуінің өз автокөлігімен туысқандарына 2018 жылдың 1 сәуір күні шығып кеткенін, ал келесі күні радиода күйеуі өтетін тас жол учаскесіндегі ірі автомобиль апаты туралы хабарланғанын айтты. Күйеуі кеткен сәттен бастап ол туралы ешқандай мәлімет жоқ. Сонымен қатар, алты ай өткен соң олардың ортақ таныстары Түркістан қаласындағы демалыс кезінде күйеуін көрген онымен сөйлеспеген, себебі ол дәл оның болғанына сенімді болмаған. Оны қайтыс болды деп жариялау оның мүлкіне мұрагерлік құқығын ресімдеу үшін қажет.

***Казус сұрақтары:***

***Сот не істеу керек? Азаматты қайтыс болды деп жариялау тәртібін және осы іс бойынша азаматтық процеске қатысушыларды анықтаңыз.***

14. М. И. Юсупова сотқа арыз беріп, онда өзінің он жеті жастағы ұлы Алиден өз жалақысын өз бетімен иелену құқығынан айыруды сұрады,себебі ол өзінің барлық стипендиясын ойын автоматында ойнап жұмсайды. Сондай-ақ, өтініште Юсупова Али ойынмен әуестену оның колледждегі оқуына нашар әсер ететінін, оның мінез-құлқына теріс әсер ететінін, стипендияны өз бетінше иелік етуді шектеу оған осы зиянды әуестіктен арылуға көмектесетінін атап өтті. Судья арызды қанағаттандырудан бас тартты

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның іс-әрекеттері заңды ма? Дауды мәні бойынша шешіңіз.***

15. Психоневрологиялық диспансердің өкілі А. А. Ильясов кәмелетке толмаған баланың мүддесінде М. С. Ахметовтың әрекет қабілеттілігін шектеу туралы өтінішпен сотқа жүгінді. Арызда М. С. Ахметовтың көптеген жылдар бойы есірткі заттарын қолданатыны, оларды сатып алуға қаражат жұмсайтыны, психоневрологиялық диспансерде есепте тұратыны, тұрақты түрде стационарда емдеу қалпына келтіру курсынан өтіп жатқаны, содан кейін қайтадан

есірткі заттарын қабылдай бастайтыны көрсетілген. Сот отырысында Ахметовтың әйелі Қаратаева Т. оның күйеуі бұл өз отбасын ауыр материалдық жағдайға ұшырата қоймайды, өйткені ол жоғары жалақы алады, ал күйеуі өз ақшасын ғана жұмсайды деді. Сот Т. Қаратаеваның оның күйеуін әрекетке қабілеттілігін шектеу туралы талаптан бас тартқанына байланысты іс бойынша іс жүргізуді тоқтатты.

***Казус сұрақтары:***

***Судьяның іс-әрекеттері заңды ма? Азаматтық іске қатысушылардың іс-әрекеттеріне құқықтық баға беріңіз.***

16. Прокурор Қ. Қ. Анасовты іс-әрекетке қабілетсіз деп тану туралы сотқа арызданған. Қ. Қ. Анасовтан сотқа арнайы үлгідегі ауруханада емделіп жатқандықтан, ол сот отырысына келе алмайтындығы туралы арыз келіп түсті. Сот арызды қарап, прокурордың өтінішін қанағаттандырған шешім қабылдады. Шешімнің негізіне Қапшағай қалалық сотының ұйғарымы алынды, оған сәйкес Қ. Қ. Анасов қылмыстық жауапкершіліктен босатылды және мәжбүрлеп емдеуге жіберілген.

***Казус сұрақтары:***

***Осы іс бойынша іс жүргізуді кім қозғауға құқылы? Осы істі қарауға қатысуға тиіс адамдардың құрамы қандай? Осы іс бойынша дәлелдеу ерекшеліктері қандай? Істі қарау және шешім шығару кезінде қандай қателіктер жіберілген?***

17. Ақмола облыстық психиатриялық ауруханасының өкілі А. А. Қоңыров М. М. Топинді психиатриялық стационарға мәжбүрлеп жатқызу туралы арызбен сотқа жүгінген. Арызда А.А.Топин өзінің психикалық жағдайына байланысты өзіне де, айналасындағыларға да тікелей қауіп төндіретіні көрсетілген. Арызға психиатриялық стационардың бас дәрігері А. А. Топиннің стационарда болу қажеттілігі туралы қорытындысы қоса берілді.

Судья осы арызды психиатриялық стационардың өкілі, А.А.Топиннің өкілі қатысуымен сот отырысында қарады.

***Казус сұрақтары:***

***Осы санаттағы істер үшін заңмен қандай мерзімдер белгіленген? Осы істі қарауға қатысатын адамдардың құрамы қандай? Осы іс бойынша қандай қателіктер жіберілген?***

18. М. М. Қалиаскарова туу туралы куәлік жоғалтқан, азаматтық хал актілерін жазу органымен кейіннен қалпына келтірілген. Туу туралы куәлікті қалпына келтіру кезінде М. М. Қалиаскарованың туған күні дұрыс көрсетілмеген. Калиаскарова М. М. АХАЖ бөлімі туу туралы куәлікке түзету енгізілу туралы өтінішпен жүгінді, бірақ бас тарту алды. М. М. Калиаскарова сотқа арыз беріп, онда АХАЖ органын туу туралы куәлікте оның туған күнін түзеуді міндеттеуді сұрады

***Казус сұрақтары:***

***Сот қандай әрекеттерді жасауы тиіс?***

19. С. А. Шалабаев нотариусқа өзіне Абай көшесі, 10 үй мекенжайындағы пәтерді мұраға алу құқығы туралы куәлік беруді сұрады. Ол іс жүзінде мұраны қабылдағанын растау үшін Шалабаев нотариусқа пәтердегі жөндеу жұмыстары туралы куәландыратын құжат — түбіртектер мен кассалық чектерді, кіріс ордерлерін ұсынды. Нотариус С. А. Шалабаев ұсынған құжаттар куәлікті алу үшін жеткіліксіз деп есептей отырып, мұраға куәлік беруден бас тартты. Шалабаев сотқа арыз беріп, нотариусқа мұраға құқық туралы куәлік беруді міндеттеуді сұрады.

***Казус сұрақтары:***

***Арызды беру және оны қарау тәртібі қандай? Арыз қанағаттандырылуға жатады ма? Істің осы санаты бойынша шешімнің мазмұны қандай?***

20. Т.Т.Каражанов жоғалған сот іс жүргізуін қалпына келтіру туралы арызбен сотқа жүгінді. Арызда ол А. Т. Сұрағановқа қарыз өндіру туралы талабы, сот талқылауы оның пайдасына аяқталды, шешім жарияланды, бірақ дәлелді шешім жасау бес күнге кейінге қалдырылды, осы уақыт ішінде сот ғимаратында электр сымдарының жануынан өрт шықты, нәтижесінде ғимараттың бір

бөлігі жанып кетті, өрт салдарынан оның ісі жоғалды. Жауапкер ұзақ уақыт бойы экспедицияға кеткендіктен, жаңа талап қою және істі қарау ұзақ мерзімге созылуы мүмкін, ал өндірісті қалпына келтіру, атап айтқанда іс бойынша шешімдер Т. Т. Қаражановқа тиесілі ақша сомасын мүмкіндігінше тез қайтаруға көмектеседі.

***Казус сұрақтары:***

***Бұл істің соттылығы қандай? Сот қандай әрекеттерді жасауы тиіс? Жоғалған сот ісін қалпына келтіру туралы шешімнің мазмұны қандай? Жоғалған сот ісін қалпына келтіруге байланысты сот қаулыларына қалай шағым жасалады?***

## Тақырып 13. СОТ АКТІЛЕРІН ҚАЙТА ҚАРАУ БОЙЫНША ІС ЖҮРГІЗУ

**КАЗУСТАР:**

1. АПК-нің 57-бабына сәйкес тұрғылықты жері белгісіз жауапкердің өкілі сот тағайындаған Адвокат Есіл аудандық сотының шешіміне апелляциялық шағым берді. Судья өз ұйғарымымен осы апелляциялық шағымды қайтарып алды.

***Казус сұрақтары:***

***Апелляциялық шағым беру құқығы дегеніміз не? Апелляциялық шағым беру құқығын іске асыру тәртібі қандай? Адвокат пен судьяның әрекеттері заңға сәйкес келе ме?***

2. Талапқоюшы А. К. Кусанов Сергеев аудандық сотының шешімімен М. М. Қалабаевтан бір млн теңге өндіріп алу туралы талап арызы бойынша оған апелляциялық тәртіппен шағымданған. Кусанов апелляциялық шағымды Солтүстік Қазақстан облыстық сотына жолдады. Аудандық соттың судьясы А. К. Кусановқа оның апелляциялық шағымын қайтарды.

***Казус сұрақтары:***

***Сот дұрыс жасады ма? Апелляциялық шағымды беру тәртібі және оны сақтамау салдары қандай?***

3. Целиноград аудандық сотының шешімімен М. М. Иманғалиевке К. А. Амановқа қойылған "Сони" бейнеаппаратурасын қайтару туралы талабын қанағаттандырудан бас тартылды. Иманғалиев шешіммен келіспеді және апелляциялық шағым берді, онда апелляциялық сатыдағы сот бірінші инстанция сотының шешімін алып тастауды, жаңа шешім шығаруды сұрады, олар Амановқа бейнеаппаратураны немесе оның құнын қайтаруға міндеттеді.

Осыған байланысты, аудандық сот Иманғалиевтің, бейнеаппаратураның құны емес, қайтару туралы талабын қарады, сот апелляциялық шағымды қараусыз қалдырды. Ұйғарымда апелляциялық шағымды қараусыз қалдырудың негізі ретінде судья

Имаиғалиевтің АПК-нің 413-бабының апелляциялық шағымда арызға тыйым салу туралы талаптарын бұзғанын, аудандық сотқа мәлімделмеген жаңа талаптарды бұзғанын көрсеткен.

***Казус сұрақтары:***

***Қандай талаптарды жаңа деп санау керек? Апелляциялық шағым қараусыз дұрыс қалдырылды ма?***

4. А. С. Әминов апелляциялық шағым берген аудандық сотқа оған апелляциялық шағымды қайтару туралы өтінішпен жүгінді. Судья апелляциялық шағыммен істі облыстық сотқа жіберілгенін айтып, апелляциялық шағымды қайтарып беруден бас тартты.

***Казус сұрақтары:***

***Бұл жағдайда аудандық соттың судьясы қандай түсініктеме беруі тиіс?***

5. Істі сотта апелляциялық сатыда қарау кезінде Оқасов У. А. оның көршілерін куә ретінде жауап алуға өтінішпен жүгінді.

Облыстық соттың судьясы өтінішхатты қанағаттандырудан бас тартып, апелляциялық сатыдағы сотта аудандық соттың шешімі тексеріледі, осыған байланысты аудандық сот істі қараған кезде зерттеу нысанасы болмаған дәлелдемелерді зерттеу мүмкін емес екенін көрсете отырып, бас тартты.

***Казус сұрақтары:***

***Шағым беру кезеңінде жарыспалылық принципі қалай әрекет етеді? Апелляциялық сатыдағы сот жаңа дәлелдемелерді зерттеуге құқылы ма?***

6. Ақтоғай аудандық соты К. К. Әділовтың М. М. Сериковқа келтірілген залалды өтеу және моральдық зиянды өтеу туралы талап арызы бойынша азаматтық істі қарады. Әділовтің талабы залалды өтеу бөлігінде қанағаттандырылды, моральдық зиянды өтеу бөлігінде талап қанағаттандырусыз қалдырылды. Әділов бұл шешімге моральдық зиянды өтеуден бас тарту бөлігінде шағымданды.

Облыстық соттың судьясы апелляциялық шағымды қарап, аудандық сот шешімінің толық күшін жойып, Әділовке берілген талапты қанағаттандырудан бас тартқан жаңа шешім шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Диспозитивтілік принципі апелляциялық шағымдану сатысында қалай әрекет етеді? Апелляциялық сатыдағы соттың істі қарау шектері қандай? Апелляциялық сатыдағы сот қандай қаулылар шығарады?***

7. Жәкеев С. И. қосымша жауапкерлердің бірі бола отырып сот отырысының уақыты мен орны туралы тиісті дәрежеде хабарланған жоқ екендігіп айтып, Шучье қалалық сотына апелляциялық шағым берді.

Аудандық соттың төрағасы істі бірінші сатыдағы сотта қарау кезінде жіберілген іс жүргізу құқығы нормаларының бұзылуын апелляциялық сатыдағы сотта түзетуге болмайды деп есептей отырып, қалалық соттың шешімі және істі сол қалалық соттың судьясына жаңадан қарауға жіберді.

***Казус сұрақтары:***

***Қалалық соттың шешімін апелляциялық тәртіппен жою үшін қандай негіздер бар? Апелляциялық сатыдағы соттың өкілеттігі қандай? Мұндай жағдайда судья не істеу керек?***

8. Аудандық сот А. И. Какабаевтың талап арызы бойынша С. С. Акаеваға тұрғын үйге меншік құқығын тану туралы азаматтық істі қарады және талап арызды ішінара қанағаттандырды.

Талапкер 2018 жылғы 20 қазанда келіп түскен сот шешіміне апелляциялық шағымды пошта арқылы аудандық соттың атына жіберді. Сондай — ақ, жауапкер А. И. Какабаевтың әпкесі Т. И. Ахметоваға да шағым келіп түсті, сот талапкердің тұрғын үйдің бір бөлігіне меншік құқығын дұрыс мойындамады деп есептей отырып, шешімнің күшін жоюды сұрады. Судья шағымды қабылдады.

***Казус сұрақтары:***

***Судья әрекеті дұрыс па? Аппеляциялық шағым берудің мерзімдері мен тәртібін АПК-не сәйкес анықтаңыз.***

9. Жоғарғы Соттың азаматтық істер жөніндегі кассациялық алқасы, ОҚО Ленгер ауданы әкімдігінің Ленгер ауданы әкімдігінің М. М. Тәжібаевқа 140 млн теңге өндіріп алу туралы талап арызы бойынша Ленгер аудандық сотының шешімін, ОҚО облыстық сотының 1-ші сатыдағы соттың шешімі өзгеріссіз қалдырылған қаулысын қарап, 1-ші сатыдағы соттың шешімі Күшін жойған және жаңа шешім шығарды, талап қоюдан бас тартты.

***Казус сұрақтары:***

***Облыстық сот және бірінші сатыдағы ма? Осы дау бойынша Жоғарғы Соттың өкілеттіктерін анықтаңыз.***

10. Иманов Т. Т. аспап жасау зауытының бас инженері болып жұмыс істеді. Бастығының бұйрығымен дәлелді себептерсіз жұмыстан қуылды. Бұйрықты негізсіз деп есептей отырып, Т. Т. Иманов сотқа жұмысқа қайта алу туралы талап арызбен жүгінді. Алматы қалалық соты талап арыздан бас тартты. Т. Т. Иманов шағымданды осы шешімді Алматы облыстық соты қаулысымен бекітілген болатын, оның бірінші сатыдағы соттың шешімі өзгеріссіз, ал апелляциялық шағым қанағаттандырусыз.

Бірінші сатыдағы соттың шешіміне және қаулысына апелляциялық сот алқасының талапкер берді кассациялық өтінішін Жоғарғы сот, онда ол сұрады хабарлауға күні туралы істі қарау оған және адвокатқа. Алайда, істің қаралатын күні туралы тек адвокат пен жауапкердің өкілі хабардар етілді. Осыған байланысты Т. Т. Иманов Жоғарғы Соттың сот алқасының отырысына келмеген. Сот отырысында талапкердің мүддесін білдіретін адвокат талапкердің қатысуынсыз істі қарау мүмкін емес деп есептей отырып, істі қарауды кейінге қалдыру туралы өтінішті мәлімдеген.

Азаматтық істер жөніндегі сот алқасы адвокаттың өтінішін қанағаттандырусыз қалдырды, сот отырысына құқық саласында арнайы білімі мен практикалық тәжірибесі бар білікті адвокат қатысып, талапкердің құқықтары мен заңды мүдделерін сенімді қорғай алады. Істі мәні бойынша қарап, бірінші сатыдағы соттың шешімі мен Алматы облыстық сотының апелляциялық алқасының қаулысы өзгеріссіз, қалып Т. Т. Имановтың шағымын – қанағаттандырусыз қалдырды.

***Казус сұрақтары:***

***Бірінші сатыдағы соттың шешімін және Алматы облыстық сотының азаматтық істер жөніндегі сот алқасының қаулысын кассациялық тәртіппен жою үшін негіздер бар ма?***



## Тақырыбы 14. ШЕТЕЛДІКТЕРГЕ ҚАТЫСТЫ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУ

**КАЗУСТАР:**

1. German Münster ашық сауда компаниясы «Қазақстан Су» жауапкершілігі шектеулі серіктестігін сотқа берді. Сот отырысында айыпталушы заңды тұлғаның мәртебесі болмағандықтан іс соттың юрисдикциясынан тыс болғанын мәлімдеді.

***Казус сұрақтары:***

***Шетелдік заңды тұлғаның мәртебесі қалай расталады?***

2. Алматы қаласының ШҚО-да келісім-шарт бойынша туындаған міндеттемелер үшін Италия Республикасының Консулдығына талап арыз берілді.

***Казус сұрақтары:***

***Шет мемлекеттің консулдығы шаруашылық сотында қаралған істер бойынша жауапкер бола алады ма, егер болса, қандай дауларда?***

3. Астана қаласының ШОК Астана қаласында орналасқан Siemens неміс фирмасының филиалына төлем қабілетсіз деп тану туралы хабарландыру алды.

***Казус сұрақтары:***

***Бұл өтініште қандай жағдайларда сот дәрменсіздік туралы іс қозғауға құқылы?***

4. Астана қаласының Есіл аудандық сотында азаматтық дауды шешу барысында респондент сол шағым бойынша тұлғалар арасында шетелдік соттың шешімін ұсынды.

***Казус сұрақтары:***

***Сот не істейді? Азаматтық даулар бойынша шетелдік шешімдерді тану тәртібін анықтаңыз.***

5. Тараптардың бірінің азаматтық ісін қараған кезде моңғол тілінде жазылған жазбаша құжат дәлел ретінде ұсынылды.

***Казус сұрақтары:***

***Соттың іс жүргізу әрекеттерін және шет тілдерінде дәлелдемелерді заңдастыру тәртібін анықтаңыз.***

6. Киевтің экономикалық соты Алматыдағы ШОК-қа Қазақстандағы кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын «Алмаз» ЖШС-нің сот шешімін беруді сұрады.

***Казус сұрақтары:***

***Қазақстан Республикасының соттары мен ТМД-ға қатысушы мемлекеттердің төрелік соттарының соттары мен шет мемлекеттердің соттары арасындағы қарым-қатынастардың тәртібі қандай?***

7. Шет мемлекеттің елшілігі Қазақстандық заңды тұлғаға қарсы сот үкімі бойынша төрелік сотқа жүгінді. Шағымдар келін түсті. Қазақстандық құрылыс компаниясы (мердігер) шет мемлекеттің елшілігіне (тапсырыс берушісіне) қарсы талап арыз беріп, өнертабыска сәйкес бастапқы талапты есепке алуды талап етті. ҚР 153 GIC. Елшілігі қабылдаушы елде сот ісін жүргізуден халықаралық иммунитетке сілтеме жасағандықтан, төрелік сот қарсы талапты қабылдаудан бас тартты.

Елшіліктің келісім-шарт бойынша сот иммунитетінен бас тарту туралы коммерциялық келісімшартқа қатысты, дау-дамайға байланысты төрелік сотқа жүгінгені рас па?

***Казус сұрақтары:***

***Аралық сотқа талап арыз беріп болғаннан кейін елшілік осы дау бойынша қазақстандық сот ісін жүргізуден иммунитетке сілтеме жасауға құқылы ма?***

8. Қазақстан Республикасының Буэнос-Айрес қаласында орналасқан Елшілігі (Аргентина) коммуналдық компаниясы А компаниясына 160 000 АҚШ долларына жуық қаржы берді. Қарыз 90-шы жылдардың басында да қалыптасты. XX ғасырда жақын

арада Қазақстанға айналған Совет, шетелдегі миссияларға коммуналдық қызметтерге ақы төлеудің көп емес, қызметкерлерге ақы төлеу жеткіліксіздігін айтты. 90-шы жылдардың соңында «А» компаниясы жекешелендіріліп, содан кейін «В» компаниясы сатып алынды. Олардың екеуі Қазақстан Республикасының Елшілігімен қарызды төлеуді талап етіп, бірінші сатыдағы сотқа талап-арыз берді. Сот шағым берушінің пайдасына шешім қабылдады, бірақ қазақстандық елшілік сот иммунитетіне сілтеме жасай отырып, ақшаны төлеуден бас тартты. В компаниясы қазақстандық елшіліктің ғимаратын аукционда сатқысы келіп, қарызды төлеу үшін түсімдерді талап етті.

***Казус сұрақтары:***

***Бұл жағдайды мемлекеттердің сот иммунитетіне қатысты қалай шешуге болады?***

9. Шетелдік компания қазақстандық компанияға және акционерлік қоғамға Қазақстан аумағында орналасқан қонақ үй ғимаратын кепілге беру туралы шартты жарамсыз деп тану туралы талап қойды. Сот бұл талапты берді. Апелляциялық сот бірінші сатыдағы соттың шешімін бұзып, істі жаңа сотқа жіберді.

Шетелдік компания қазақстандық акционерлік қоғамға несие бергенін мәлімдеді. Кредитті қайтаруды қамтамасыз ету үшін шетелдік компания компанияға тиесілі қонақ үй ғимаратының кепілі бойынша келісім жасасты. Кепіл туралы келісім шетелдік заңға бағынады.

Көп ұзамай Қазақстандық акционерлік қоғам осы қонақ үйдің қауіпсіздігі бойынша банк несиесін алды.

Талапкер компания мен банктің кепіл шартын жарамсыз деп тану үшін өтініш берген, себебі ол шетелдік компаниямен жасалған кепіл шартына қол қойылғаннан кейін жасалды.

Талапкердің пікірінше, шетел компаниясымен жасалған несиелік келісімшартты ұсынатын ғимаратқа кепілдік туралы келісім ғана жарамды деп танылуы мүмкін. Сонымен қатар, талапкер елде бірінші кепілдік туралы келісімнің заңдылыққа жатқызылғандығын атап өтті, кепілге тіркеу қарастырылмаған.

***Казус сұрақтары:***

***Бұл дауды дәлелдеу ережелерімен қалай шешу керек. Келісімшарт жасасуды дәлелдеуге қатысты қолданылуы керек пе?***

10. Франциядағы нақты дәлелдемелер, атап айтқанда, түпнұсқалық актілер (нотариустардың құжаттары, сот приставтары) алдын-ала белгіленген дәлелдеу күші бар.

Бұл ережеден келесі салдарлар пайда болады. Біріншіден, Art. Францияның Азаматтық кодексінің 1319-бабы заңының талаптарына сәйкес келетін шынайы актіні ұсынған адам өзінің шындыққа сәйкестігін дәлелдеуге міндетті емес. Керісінше дәлелдеудің ауыртпалығы - шындықтың түпнұсқалық құжатының сәйкессіздігі мұндай мәлімдемені жасайтын адамға жатады. Сонымен қатар, шынайы актіге осындай шақыру арнайы сот процедурасы аясында жүзеге асырылады. Егер жалған құжат жасаған адам дұрыс болмаса, оған айыппұл салынады және жалғандық туралы арыздан туындаған зиянды өтеу туралы талап та оған қарсы шығарылуы мүмкін. Нотариалды жалғандықты растау кезінде, өз кезегінде, қылмыстық жазалауды күтеді. Алайда актінің түпнұсқалығы нотариалды куәландырылған фактілерге ғана қатысты болады.

***Казус сұрақтары:***

***Қазақстандық сот дәлелдемелерді бағалау кезінде дәлелдемелер ретінде ұсынылған шынайы әрекеттердің арнайы күштерінен Қазақстандағы азаматтық іс жүргізу процесін зерттеуге кіріседі ме?***

11. Сәйкесінше. 1970 жылы Гаага конвенциясын азаматтық немесе коммерциялық істерде қабылдау туралы Гаага конвенциясына қол қою, ратификациялау немесе қосылу кезіндегі келісімшарттық мемлекет, ол жалпы құқықтағы мемлекеттерде танылған материалдарды сотқа дейінгі мерзімде алу үшін жіберілген сот бұйрықтарын орындамайтындығын мәлімдей алады дәлелдемелерді ашу.

***Казус сұрақтары:***

***Қазақстандағы азаматтық сот ісін жүргізудің қазіргі үлгісі шеңберінде мұндай сот шешімдерін Қазақстанда орындау мүмкін бе?***

12. Сауда-саттықтың нәтижесі ретінде сатып алынған мүлікке меншік құқығының дәлелі ретінде Қазақстан Республикасының Корея Республикасының Мемлекеттік сотының ашық конкурстық сауда-саттық нәтижелері туралы сот шешімі қабылдануы мүмкін бе? Егер солай болса, қандай жағдайда? Жауапты қолданыстағы заңға сәйкес келтіріңіз.

13. Швейцария компаниясы тендерде сатылатын акциялар пакетін сату туралы шартты жарамсыз деп тану үшін төрелік сотқа жүгінді. Арбитраж швейцариялық фирма ұсынған компанияны тіркеу туралы құжаттар мен құжаттардың дұрыс ресімделмегеніне және заңдастыру рәсімінен өтпегеніне байланысты, талапты қабылдаудан бас тартты. Швейцария компаниясы ұсынған құжаттар заңдастыруды талап етпейтінін және халықаралық келісімде көрсетілген тәртіпте орындалғанын ескере отырып, талапты қабылдаудан бас тарту туралы шешімге шағымданды.

***Казус сұрақтары:***

***Бұл жағдайды шешу үшін не істеу керек?***

14. Біріккен Корольдікте (Мэн аралы) орналасқан С, Қазақстандық Steel-Invest компаниясының акцияларының 70% иеленеді. Қазақстан Республикасының азаматы Жунусов А.А. Steel-Invest-ты бақылауды алу үшін «С» компаниясында бақылау пакетін сатып алды. Алайда, Жунусов «С» компаниясының қаржылық құжаттарын ашу үшін Ұлыбританияның азаматы Дж Смиттің «С» директорының қалауына тап болды. Сондықтан Жунусов Смит пен С Смитке қарсы сотты «Мэн аралы» С-ның «С» компаниясының басшылығынан алып тастау туралы сотқа берді.

Сотталушы, шын мәнінде, «Steel-Invest» компаниясының акцияларына меншік құқығына қатысты екенін дәлелдейді, бұл мәселеге байланысты Мэн аралы сотына емес, Қазақстан сотының юрисдикциясына жатады .

***Казус сұрақтары:***

***Тараптардың аргументтеріне құқықтық баға беріңіз. Бұл мәселені қалай шешуге болады?***

**15. Төмендегі істер санаттарының юрисдикциясын анықтау:**

а) Қазақстан Республикасы аумағында жасалған шартты жарамсыз деп тану үшін Франция азаматына Қазақстан Республикасы азаматының талап-арызы бойынша;

b) Астана қаласы, Сарайшық к-сі, 15 мекен-жайы бойынша орналасқан өндірістік үй-жайларға арналған жалдау шартын жарамсыз деп тану туралы Қазақстан Республикасының азаматына Германия Федеративтік Республикасының азаматының талап арызы бойынша;

в) М.И. Сеитовтың талап-арызы бойынша. АҚШ-та тұратын Сейтова Т.Т. неке.

16. Францияда тұратын және Франция азаматы болып табылатын Lagarge M., Қазақстан Республикасының азаматымен ажырасуға және мүлікті бөлуге арыз жазды. Францияның ірі сотының трибуналында. Караманова отбасының нақты құлағаннан кейін Алматыда тұруға көшті. Ерлі-зайыптылар арасындағы дау Париждегі пәтер мен Алматы қаласының маңындағы жазғы үйде бірге өмір сүрді.

***Казус сұрақтары:***

***Кез келген рәсімдік мәселелерді қалай шешуге болады? Осы даудың юрисдикциясын анықтаңыз.***

17. Астана қаласының Есіл аудандық соты Париждегі жол-көлік апатын куәландыратын азамат Әлиевті сұрастыру туралы өтінішпен сот үкімі (бірінші инстанциядағы жалпы юрисдикцияның француздық соты) тарапынан соттың қаулысын алды, соған байланысты талап арыз берілді Франция. Бұйрық француз тілінде жазылған және француздық процедуралық заңға сәйкес, куәгерге сұрақ қою және процедуралық құжаттарды рәсімдеу туралы өтініш болған. Нұсқаулық Францияның ККК-ның тиісті мақалаларымен бірге жүрді.

***Казус сұрақтары:***
***Қазақстандық сот не істей алады?***

## Тақырып 15. СОТТАРДЫҢ ЖӘНЕ БАСҚА ОРГАНДАРДЫҢ АКТІЛЕРІН ОРЫНДАУМЕН БАЙЛАНЫСТЫ АТҚАРУШЫЛЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ

**КАЗУСТАР:**

1. Сот төрелігінің шешіміне сәйкес С. А. Құрмановтан А. С. Рахметовтың пайдасына 106 мың теңге өндірілді. Рахметов Тараз қалалық сотының сот орындаушысына қолындағы төрелік соттың шешімімен, шешімін Құрмановты тұрғылықты жері бойынша мәжбүрлеп орындату үшін талапқа жүгінді, алайда, сот орындаушысы Рахметов талаптарын қанағаттандырудан бас тартты.

Аралық соттар мен арбитраждардың шешімдерін орындау.

***Казус сұрақтары:***

***Сот орындаушысы дұрыс жасады ме? Орындау негіздері және атқарушы құжаттар дегеніміз не ? Атқарушы құжаттар қатарына не жатады?***

2. Сот орындаушымен атқарушылық іс жүргізу барысында Айыртау аудандық сотының одан залалды өтеу ретінде ақша қаражатын өндіріп алу туралы шешіміне сәйкес С.Н Лукмановтың мүлігіне тізімдеме жасалды. Лұқмановтың пәтеріне А. А. Ильясов келіп, пәтерде тұрған екі телевизорды тізімдемеге қосуға қарсы наразылық білдіріп, бұл телевизорлар оған тиесілі екенін дәлелдеп, ал Лұқмановқа тек қана уақытша пайдалануға берілгенін айтты, өйткені Лұқманов – телевизор жөндеуші-шебері, оларды тексеруге уәде бергенін мәлімделі.

Сот орындаушысы Ильясовтың арызы бойынша тізімдемеден телевизорларды алып тастады. Сонымен қатар Лұқмановтың көршісі, К. К. Алиев пәтерде тұрған тоңазытқышты қоспауды сұрады, өйткені тоңазытқыш Алиевтің өзінің пәтерінде тоңазытқышты орнату үшін жеткілікті орын болмағандықтан, ол Лұқмановқа сақтауға берілді. Алайда сот орындаушысы Алиевке оның өтінішін қанағаттандырудан бас тартып, тоңазытқышты тізімдемеге қосты. Алиев сот орындаушысының әрекетіне шағым келтірген.

*Казус сұрақтары:*

***Сот орындаушысы әрекеттерінің заңдылығын бағалаңыз. Сот орындаушысының әрекеттеріне шағым дұрыс келтірілген бе? Шешімді орындау кезінде сот орындаушысының іс-әрекетіне шағымдану және басқа тұлғалардың құқықтарын қорғау тәртібі қандай?***

**3. Зеренді аудандық сотының шешіміне сәйкес:**

а) борышкер бір ай мерзімде көрші жер учаскесінің меншік иесі — оның жер учаскесі арқылы өту құқығын қамтамасыз ету үшін оның жер учаскесіндегі шаруашылық құрылыстардың қатарын алып тастауға міндетті. Алайда борышкер белгіленген мерзімде сот шешімін орындамаған;

б) борышкер несие берушіге сот шешімінде анықталған бірқатар заттарды беруге міндетті, алайда борышкер шешімді ерікті түрде орындау туралы ұсынысқа бас тартумен жауап берді;

в) борышкер өндіріп алушыға өзі сатқан тауардың кемшіліктерін жоюға міндетті, алайда сот шешімінде белгіленген мерзімде ол мұны жасамаған.

*Қосымша сұрақтар:*

***Жоғарыда көрсетілген жағдайлардың әрқайсысында борышкерге қолдану қажет шараларды анықтаңыз. Борышкерді белгілі бір іс-әрекеттер жасауға міндеттейтін шешімдерді орындау тәртібі қандай?***

4. Аудандық сотта бір борышкерден өндіріп алуға бірнеше атқару парағы бар:

— жол-көлік оқиғасы салдарынан басқа тұлғаның мүлкіне келтірілген залалды өтеу ретінде 725 мың теңге;

— адвокат көрсеткен заң көмегіне ақы төлеу ретінде 60 мың теңге;

— қарыз шарты бойынша қарызды өндіріп алу ретінде 50 мың теңге;

— салық бойынша бересі ретінде 4 мың 155 теңге;

— бір баланы асырауға арналған ақша қаражатының бір бөлігі.

Борышкер айына 80 мың теңге көлемінде жалақы алатындығын, сондай-ақ 900 мың теңге көлемінде өндіріп алуға болатын өзге де мүлкі бар екендігін ескеру қажет.

***Казус сұрақтары:***

***Өндіріп алушылардың талаптарын қанағаттандыру кезектілігін анықтаңыз және борышкерден өндіріп алуға жататын ақша сомаларының есебін жүргізіңіз.***

5. С. Б. Байсарин Б. А. Ыскақовқа бөтеннің заңсыз иелігінен мүлікті талап ету туралы талап-арыз берді. Байсарин негіздегендей өткен жылы пәтерінен ұрланған сүрет талап етілді. Аудандық соттың шешімімен талап арыз қанағаттандырылды, шешім заңды күшіне енгеннен кейін атқару парағы берілді және шешім орындалды: — сурет Байсаринге қайтарылды. Ол белгілі бір уақыт өткеннен кейін оны сатқан. Істі қадағалау тәртібімен қараған қадағалау сатысындағы сот шешімнің күші жойылды және іс жаңадан қарауға жіберілді. Істі жаңадан караған кезде аудандық соты Байсариннның талап-арызынан бас тартты.

***Казус сұрақтары:***

***Шешімді орындауды бұруды жүргізу тәртібі қандай? Бұл жағдайда шешімінің орындалуын қайта бұрып атқару қалай орындалады.***

6. Өндіріп алушының өкіліне келесі атқару парағы берілді:

«20 наурыз 2013 ж. Атбасар қ. Атбасар қалалық соты Г. А. Қалиевтен Р. С. Омаровтың пайдасына моральдық зиян өндіру туралы № 2-34/2013 іс бойынша сот шешті:

Ғалым Асқарұлы Қалиевтен Ренат Сапарғалиұлы Омаровтың пайдасына моральдық зиян үшін 50 мың теңге және мемлекеттік баж бойынша шығындар 750 теңге мөлшерінде өндіріп алынсын.

Өндіріп алушының мекен-жайы: Атбасар қ., Новая көшесі, 4 үй, 13 пәтер.

Борышкердің мекен-жайы: Атбасар қ., Советская к., 2/2 үй. 9 п. Борышкердің жұмыс орны: ДЭУ Атбасар қ. Судья Жанибеков М.А.».



***Казус сұрақтары:***

***Атқару парағы дұрыс ресімделді ме? Атқару парағын ресімдеу және беру ережесін баяндаңыз. Өкіл атқару парағын алып, оны орындауға ұсына ала ма?***

7. Қарағанды облысы Сот актілерін орындау Департаментіне Жезқазған қаласында тұратын Сүйіндікова А. Н., Қостанай облысының Рудный қаласында тұратын К. Д. Рыстинге қатысты 500 мың теңге өндіріп алу туралы атқарушылық іс жүргізуді қозғау туралы өтінішпен жүгінді. Өтінішке Рыстиннің нотариалды куәландырылған қарыз қолхаты қоса берілді. Департамент қызметкерлері Сүйіндікованың арызын қабылдаудан бас тартты, нотариалды куәландырылған қолхат атқарушы құжат болып табылмайды деп сілтеме жасалды.

***Казус сұрақтары:***

***Бұл жағдайда Департаменттің қызметкерлері дұрыс әрекет жасады ма? Атқарушылық құжаттардың түрлерін атаңыз. Атқарушылық әрекеттерді жасау және мәжбүрлеп орындату шараларын қолдану орны қалай анықталады?***

8. Е.М.Мұқашов сот актілерін орындау Департаментінің Щучинск қаласының аумақтық сот орындаушылар бөліміне А.А.Самарбековке қатысты атқарушылық іс жүргізуді қозғау туралы ароызбен жүгінді, Самарбековтең Мұқашовтың пайдасына 200 мың теңге өндіріп алу туралы атқару парағын орындауға ұсынды. Сот приставтарының қызметі арыз қабылдап, атқарушылық іс жүргізуді қозғады. Атқарушылық іс жүргізу барысында Мұқашов аудандық сот шешімі шығарылған жер бойынша орындау тәртібін өзгерту түрінде Конысовта сақталынған сомасы 220 мың теңге сомасында Самарбековтың мүлігін өндіріп алуды жүгінді. Самарбеков пен сот орындаушысы орындалу тәртібін өзгертуге қарсылық білдірді. Сот Самарбеков пен сот орындаушысына олардың қарсылықтарын негіздейтін дәлелдемелер беруді ұсынды. Самарбеков және сот орындаушысы өздерінің қарсылықтарын негіздейтін дәлелдемелерді сотқа ұсынбаған. Сот Мұқашовтың өтінішін қанағаттандырды. Атқару тәртібін өзгерту туралы ұйғарымның уәждемелік бөлігінде сот Мұқашов

борышкердің Конысовтың мүлкінің болу фактісін растайтын дәлелдемелерді, сондай-ақ қойылған шешімді тез арада орындау мақсатында орындау тәртібін өзгерту қажеттігін куәландыратын дәлелдемелерді ұсынғанын көрсетті. Борышкер атқару тәртібін өзгерту туралы ұйғарымға жоғары тұрған сотқа шағымданды. Жеке шағымда борышкер борышкерден және сот орындаушысынан олардың қарсылығын негіздейтін дәлелдемелерді талап ете отырып, сот өз өкілеттігінен асып кеткенін көрсеткен.

***Казус сұрақтары:***

***Осы іс бойынша қандай қателіктер жіберілген? Орындалу мерзімін ұзарту, мерзімін ұзарту, тәсілі мен тәртібін өзгерту тәртібі қандай?***

9. А.Б.Какашов аумақтық сот орындаушылар бөліміне С. К. Нұриевті өндіріп алушыға 2010 жылы шығарылған "Мицубиси" автокөлігін беруді міндеттеу туралы арызбен жүгінді. Атқарушылық іс жүргізуді қозғау туралы өтінішке атқару парағы мен автомобильге тыйым салу туралы қолдаухатты қоса берді. Сот орындаушысы атқарушылық іс жүргізуді қозғау туралы қаулы шығарды, бірақ автокөлікке тыйым салу туралы арызды қанағаттандырудан бас тартты. Сот орындаушысы автомобильге тыйым салу не соттың ұйғарымы бойынша, не ерекше жағдайларда сот орындаушысының қаулысы бойынша қолданылуы мүмкін екендігін түсіндірді. Какашов сот орындаушысына автокөліктерге тыйым салу қажеттілігі туралы дәлелдер ұсынбағандықтан, сот орындаушысы "Мицубиси"автокөлігіне тыйым салу үшін негіз жоқ. Какашов автомобильге тыйым салу туралы бас тарту құжатты ресімдеуді талап етті. Сот орындаушысы Какашовтың автокөлігіне тыйым салу туралы өтінішін қанағаттандырудан бас тарту туралы қаулы шығарды.

***Казус сұрақтары:***

***Сот орындаушысының дәлелдері дұрыс па? Іс бойынша қандай қателіктер жіберілген? Атқарушылық іс жүргізу барысында мүлікке қандай жағдайларда және кіммен тыйым салынады? Атқарушылық іс жүргізу қозғалғанға дейін мүлікке тыйым салынуы мүмкін бе?***

10. 2012 жылғы 11 шілдеде Макинск қаласының судьясына А. С. Нұғмановаға К. К. Мұқановтан 200 мың теңге өндіріп алу туралы талап арыз келіп түсті. 22 тамыз 2012 ж. сот Нұғмановтың пайдасына шешім шығарды. 2012 жылғы 22 қыркүйекте Нұғманова Макинск қаласының аумақтық сот орындаушылар бөліміне атқарушылық іс жүргізуді қозғау туралы арыз жіберді. Сол күні сот орындаушысы атқарушылық іс жүргізуді қозғады. 2012 жылдың 29 қыркүйегінде Мұқановтан Нұғмановаңың пайдасына ақша қаражаты өндіріліп, 2012 жылдың 4 қазанында Нұғмановаға берілді.

26 қазан 2012 ж. Нұғманова 2012 ж. 11 шілдеден 2012 ж. 4 қазан аралығындағы кезеңде өндіріп алынған ақшалай сомаларды индекстеу туралы өтінішпен Макинск қаласының сотына жүгінді. Судья Нұғмановаңың бұл мәжбүрлеп орындату заңмен белгіленген мерзімде жасалғандығын дәлелденеді деп арызын қанағаттандырудан бас тартты.

***Казус сұрақтары:***

***Сот әрекеттері дұрыс па? Өндіріп алынған ақша сомасын индекстеу тәртібін баяндаңыз.***

11. 2013 жылдың 16 ақпанында Астана қаласы Есіл ауданының сот орындаушыларының аумақтық бөліміне қарыз шарты бойынша алынған Ш. А. Нусупованың пайдасына А. В. Шертаевтан 360 мың теңге өндіріп алу туралы атқару парағы түсті. 2013 жылдың 27 ақпанында сол бөлімге "Бірлік" АҚ Шертаевтен пайдалануындағы құны 80 мың теңге тұратын моторлы қайықты Шертаевтен өндіріп алу туралы атқару парағымен жүгінді. 2013 жылдың 28 наурызында сол бөлімге Шертаев Айдынға белгіленген сомада (ай сайын 40 мың теңге) және 500 мың теңге көлемінде алимент бойынша берешекті өндіріп алу туралы атқару парағы түсті. Сот орындаушысы өз қаулысымен Шертаевқа қатысты барлық атқарушылық іс жүргізуді жиынтық атқарушылық іс жүргізуге біріктірді.

Шертаев 1-ші топтағы мүгедек ретінде 35 124 теңге көлемінде зейнетақы алып жүргенін анықтаған соң, орындаушы мүгедектігі бойынша зейнетақының 50% - на 17 504 теңге көлемінде біржолғы өндіріп алып, бұл соманы заңды өкіл Шертаев Айдос есеп-шотына аударды. Қалған бөлігінде сот орындаушысы өндіріп алу аударды. Атқарушылық іс жүргізу барысында сот орындаушысы Шертаевқа

тиесілі мүлікті анықтап, одан мотор қайығын бөліп, оны "Бірлік" АҚ-на берді, ал қалған мүлікті комиссиялық негізде сатқан. Мүлікті сатудан алынған 170 мың теңге көлеміндегі соманы сот орындаушысы өндіріп алушылар арасында олардың талаптарының сомасына пропорционалды түрде бөліп, Нусупова 100 мың теңге және заңды өкіл Шертаев Айдоска 70 мың теңге берді. Борышкерден өзге мүлік табылған жоқ. Сот орындаушысы өндіріп алуды жүргізу мүмкін болмауына байланысты атқарушылық іс жүргізуді тоқтатты. Сонымен қатар, сот орындаушысы заңды өкіл Шертаев Айдос заңды өкілін алимент өндіру туралы сот шешімін орындау тәртібін өзгерту туралы өтінішпен сотқа жүгінуге құқығы туралы хабардар етіп, оның негізінде атқару парағы берілген.

***Казус сұрақтары:***

***Мәжбүрлеп орындату кезінде қандай қателіктер жіберілген? Жиынтық атқарушылық іс жүргізуді қозғаудың негіздері мен тәртібі қандай? Қандай табыстарға және қандай мүлікке өндіріп алу мүмкін емес? Жеке табыс түрлеріне өндіріп алу ерекшеліктері қандай?***

12. Атқарушылық іс жүргізу барысында Д. А. Асановтан 530 мың теңге көлеміндегі ақшалай қаражатты өндіріп алу туралы сот орындаушысы Ақмола облысы Целиноград ауданы Александровка ауылында орналасқан 52 га көлеміндегі борышкерге тиесілі жер учаскесіне тыйым салды. Сот орындаушысы жер учаскесін бағалауға Александровка кентінің жергілікті өзін-өзі басқару органының өкілін тартып, аудандық газетте және Ақмола облысы әкімдігінің ресми сайтында борышкер есебінен ашық сауда-саттық өткізу туралы хабарландыру жариялады.

Асанов сот шешімі шығарылған жер бойынша (сот Целиноград ауданы) тағайындалған сауда-саттық күшін жою туралы арызданды. Асанов өзіне тиесілі жер учаскесінің ауыл шаруашылығы мақсатына ие екендігін айтты, өйткені оны көкөніс отырғызуға пайдаланады, сондықтан ашық сауда-саттықта сатыла алмайтындығын мәлімдеді.

***Казус сұрақтары:***

***Сот орындаушысының іс-әрекетіне және борышкердің ұстанымына баға беріңіз. Сауда-саттықты дайындау және өткізу ережелері қандай? Шектелген айналым және айналымнан мүлкінен шығарып алынған мүлікті өндіріп алуға жол беріледі ме?***

13. 2012 жылы К. К. Галиаскарова борышкер О. Е. Ибрагимовтың жұмыс орны бойынша кәмелетке толмаған ұлына алимент өндіру туралы сот бұйрығын ұсынды.

2013 жылы өндіріп алушы борышкердің жұмыс орны бойынша оған атқару парағын қайтару туралы өтінішпен жүгінді. Ибрагимов жұмыс істеген кәсіпорынның бас бухгалтері.

Галиаскароваға сот бұйрығын беруден бас тартты, берсе, бұл жағдайда баланың құқықтары бұзылады деп сотқа жүгінуге ұсынды. алиаскарова өз құқықтарын бұзды деп есептей отырып, ұйымның орналасқан жері бойынша аумақтық сот орындаушылар бөліміне бас бухгалтердің әрекетіне шағым берді. Сот орындаушысы шағымды қанағаттандырудан бас тартып, олардың аумақтық органның атқарушылық іс жүргізуін қозғамағанына байланысты.

***Казус сұрақтары:***

***Бас бухгалтердің және сот орындаушысының әрекеттері заңды ма? Өндіріп алушы сотқа қандай тәртіппен жүгіне алады? Сот не істеу керек? Өндіріп алушы мен борышкердің құқықтары мен міндеттерін атаңыз. Алименттік талаптар бойынша атқарушылық құжаттарды орындаудың ерекшелігі неде?***

14. Борышкер К. А. Баймурзиннің мүлкін тізімдеу және тыйым салу барысында сот орындаушысы оның пәтеріндегі ноутбукті сипаттап, оған тыйым салды. Келесі күні сот приставына Л. А. Баймурзин ноутбук оған тиесілі екенін, ал К. А. Баймурзиннің пәтерінде болып табылғанының себебі ол ағасының үйінде уақытша тұруға мәжбүр болғанын мәлімдеді. Сот орындаушысы Л. А. Баймурзинаға ауызша арыз бойынша мүлік тізімдемесі кезінде ғана алынып тасталатынын, ал тізімдеме жасалғаннан кейін меншік

иесінің мүлікті қайтару туралы жазбаша өтініші қажет екенін түсіндірді.

***Казус сұрақтары:***

***Сот орындаушысын түсіндіруіне құқықтық баға беріңіз. Мүліктен тыйым салуды алу тәртібін баяндаңыз.***

15. Өскемен қаласының соты ата-ана құқықтарын шектейтін шешім шығарды және Р. О. Амреновaның кәмелетке толмаған ұлы Ғалым Амреновпен қарым-қатынас жасауына уақытша тыйым салды. Ғалым Амреновтің әкесі өзінің кәмелетке толмаған ұлының заңды өкілі ретінде әрекет ете отырып, сотта атқару парағын алып, оны аумақтық сот орындаушылар органына орындауға ұсынды. Сот орындаушысы Амреноваға қатысты атқарушылық іс жүргізуді қозғап, оған аумақтық сот орындаушылар органына келуді ұсынды. Белгіленген уақытта келген Амреновaның сот орындаушысы баламен кездесуге тыйым салынғаны туралы жариялады, ол туралы одан қолхат алды. Амренова сот орындаушысының іс-әрекетіне сотқа шағымданып, оның сот шешімін ерікті түрде орындауға уақыт бермегенін көрсетіп, шағымданды.

***Казус сұрақтары:***

***Казуста көрсетілген тұлғалардың іс-әрекеттеріне баға беріңіз. Іс-әрекеттерді жасауға шектеу қоятын атқару құжаттарды орындау ерекшелігі неде?***

## ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:


***Оқу әдебиеті:***

1. Акимбекова С.А.Методические рекомендации по организации и проведению деловой игры по гражданскому процессу: учебное пособие. – Алматы: Қазақ университеті, 2014. – 78 с.

2. Афанасьев С. Гражданское процессуальное право:учебник. - М.: Юрайт, 2014. - 444 с.

3. Баймолдина З.Х. Гражданское процессуальное право Республики Казахстан: В двух томах. Том 1. Учебник. – Алматы: КазГЮА, 2001. – 416 с.

4. Баймолдина З.Х. Гражданское процессуальное право Республики Казахстан: В двух томах. Том 2. Учебник. – Алматы: КазГЮА, 2001. -366 с.

5. Баулин О.В., Носырева Е.И., Фильченко Д.Г., Шеменева О.Н. Виды гражданского судопроизводства: учебное пособие под общ.ред. О.В.Баулина, Е.И. Носыревой. – М.:Инфотропик Медиа, 2012. – 280 с.

6. Бексултанова Р.Т. Гражданское процессуальное право Республики Казахстан. Казусная технология. Уч.пособие.-Астана, - Изд.Фолиант, 2014, - 440 с.

7. Бычков А.И. Актуальные проблемы судебного разбирательства. - Издательство: Инфотропик Медиа, 2016. – с. 480.

8. Гражданский процесс: учебник. Под ред.Треушникова М.К. - М.: Статут, 2014. – 504 с.

9. Камбарова Н.Ш. Гражданское процессуальное право Республики Казахстан: учебник. - Алматы: Нұр-Пресс, 2014. – 316 с.

10. Ковалев А.А. Международная защита прав человека: Учебное пособие. – М.: Статут, 2013. – 591 с.

11. Ковтков Д.И. Кассационное производство в гражданском процессе: монография. Издательство: Юстицинформ, 2016. -168 с.

12. Куанова И.З. Методика судебного разбирательства и составления судебного решения по трудовым спорам. Практическое пособие. – Астана: Prosper Print, 2014. – 84 с.

11. Макаров П.Н. Концентрация процессуального материала при разрешении гражданских споров (опыт Германии). М.: Статут, 2014. - 335 с.

13. Мохов А.А., Воронцова И.В., Семёнова С.Ю. Гражданский процесс (гражданское процессуальное право) России: учебник. - М.: ООО «Юридическая фирма Контракт», 2017. – 384 с.

14. Новеллы гражданского процессуального кодекса Республики Казахстан о производстве в суде первой инстанции: практическое пособие. – Алматы, GIZ 2016 г. – 232 с.

15. Нурмашев У., Нурмашева М. Гражданское процессуальное право Республики Казахстан: учебное пособие. – Алматы: NURPRESS, 2012. - 476 с.

16. Потапова А.А. Гражданское процессуальное право. Конспект лекций: учебное пособие. - Издательство: Проспект, 2017. – 112 с.

17. Петрусак Р.К.Производство по пересмотру вступивших в законную силу судебных актов по вновь открывшимся или новым обстоятельствам в гражданском судопроизводстве: монография. - Издательство: Проспект, 2017. – 160 с.

18. Пучинский В.К. Гражданский процесс зарубежных стран. - Издательство: Зерцало, 2017. – 520 с.

19. Соловьев А.А., Мирзоян М.Э., Кулакова В.Ю. Гражданский процесс зарубежных стран (Франция и Англия): учебное пособие для аспирантов. – Изд-во: Проспект, 2017. – 256 с.

20. Султанов А.Р. Борьба за право на обжалование судебного решения. – М.: Статут, 2014. – 527 с.

21. Тлегенова Ф.А. Применение норм гражданского и гражданского процессуального законодательства Республики Казахстан: учебное пособие. – Алматы: Қазақ университеті, 2014. – 144 с.

23. Шнитгер Г., Сулейменова У., Куанова И., Сейдалина Ж., Котоянц А. Методика судебного разбирательства по гражданским делам: учебное пособие. – Алматы: Налоговый эксперт, 2012. – 279 с.

***Нормативтік құқықтық актілер***

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды // Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы, 1996 ж., N 4, 217 б.

2. "Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы" 2000 жылғы 25 желтоқсандағы № 132 Қазақстан Республикасының конституциялық заңы / / Әділет АҚЖ.

3"Астана "халықаралық қаржы орталығы туралы" Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 7 желтоқсандағы № 438-V ҚРЗ конституциялық заңы / / / Әділет АҚЖ.

4. Азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек және құқықтық қатынастар туралы Конвенция (Кишинев, 7 қазан 2002 ж.) / / Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 10 наурыздағы № 531-II Заңымен ратификацияланған.

5. Азаматтық іс жүргізу мәселелері жөніндегі Конвенция (Гаага, 1954 ж. 1 наурыз) // 2014 жылғы 14 қарашадағы № 252-V ҚР Заңымен ратификацияланған.

6. Шетелдік ресми құжаттарды заңдастыруды талап етудің күшін жоятын Конвенция (Гаага, 1961 жылғы 5 қазан) // Қазақстан Республикасы 30.12.99 ж. № 11 - II конвенцияға қосылды.

7. Азаматтық немесе сауда істері бойынша шетелде сот және соттан тыс құжаттарды тапсыру туралы Конвенция (Гаага, 1965 ж.15 Қараша) // 2015 жылғы 22 шілдедегі № 338-V ҚР Заңымен ратификацияланған (өтініштермен).

8. Азаматтық немесе сауда істері бойынша шетелде дәлелдемелер алу туралы Конвенция (Гаага, 1970 ж. 18 наурыз) / / 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 485-V ҚР заңымен бекітілді.

9. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V Азаматтық іс жүргізу кодексі / / Әділет АҚЖ. (13.07.2018 ж. өзгерістермен және толықтырулармен).

10. Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 27 желтоқсандағы N 268-XIII Азаматтық кодексі (Жалпы бөлім) //

11. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі (Ерекше бөлім) 1999 жылғы 1 шілдедегі N 409-I // Әділет АҚЖ. (05.10.2018 ж. өзгерістермен және толықтырулармен).

12. Қазақстан Республикасының кәсіпкерлік кодексі 2015 жылғы 29 қазандағы № 375-IV ҚРЗ // Әділет АҚЖ. (05.10.2018 ж. өзгерістермен және толықтырулармен).

13. Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы (Салық кодексі) 2017 жылғы 25 желтоқсандағы № 120-VI ҚРЗ // Әділет АҚЖ. (05.10.2018 ж. өзгерістермен және толықтырулармен).

14. Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 20 маусымдағы N 442-II Жер кодексі // Әділет АҚЖ. (05.10.2018 ж. өзгерістермен және толықтырулармен).

15. "Неке (ерлі - зайыптылық) және отбасы туралы" Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі» // Әділет АҚЖ. (02.07.2018 ж. өзгерістермен және толықтырулармен).

16. 2015 жылғы 23 қарашадағы № 414-V Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі // Әділет АҚЖ. (13.07.2018 ж. өзгерістермен және толықтырулармен).

17. 2018 жылғы 5 шілдедегі № 176-VI ҚРЗ «Адвокаттық қызмет және заң көмегі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы // Әділет АҚЖ. (05.07.2018 ж. өзгерістермен және толықтырулармен).

18. "Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы" Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 2 сәуірдегі № 261-IV Заңы»// Әділет АҚЖ. (04.07.2018 ж. өзгерістермен және толықтырулармен).

19. "Медиация туралы" Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 28 қаңтардағы № 401 - IV Заңы» // Әділет АҚЖ. (01.01.2016 ж. өзгерістермен және толықтырулармен).

20. Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 8 сәуірдегі № 488-V ҚРЗ «Төрелік туралы» Заңы// Әділет АҚЖ. (27.02.2017 ж. өзгерістермен және толықтырулармен).

21. Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 6 сәуірдегі «Құқықтық актілер туралы» Заңы № 480-V ҚРЗ// Әділет АҚЖ. (05.10.2018 ж. өзгерістермен және толықтырулармен).

22. 2017 жылғы 30 маусымдағы № 81-VI Қазақстан Республикасының Заңы // Әділет АҚЖ. (01.08.2018 ж. өзгерістермен және толықтырулармен»)

***Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулылары***

1. "Соттардың некені (ерлі-зайыптылықты) бұзу туралы істерді қарау кезінде заңдарды қолдануы туралы" Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2000 жылғы 28 сәуірдегі № 5 нормативтік қаулысы»// "Заң газеті" 2000 жылғы 24 мамыр N 22.

2. "Азаматтық істерді сот талқылауына дайындау туралы" Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2001 жылғы 13 желтоқсандағы N 21 нормативтік қаулысы»// Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Бюллетені 2001 ж., N 12.

3. "Заңды маңызы бар фактілерді анықтау туралы істер бойынша сот тәжірибесі туралы "Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2002 жылғы 28 маусымдағы N 13 нормативтік қаулысы» // Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Бюллетені, 2002 ж.

4. Сот шешімі туралы " Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 11 шілдедегі № 5 нормативтік қаулысы» // Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Бюллетені, 2003 ж., N 8; "Егемен Қазақстан" 2003 жылғы 13 қыркүйек N 263-264.

5. "Соттардың азаматтық іс жүргізу заңнамасының кейбір нормаларын қолдануы туралы" Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 20 наурыздағы № 2 нормативтік қаулысы»// ҚР Жоғарғы Сотының Бюллетені 2016 ж., № 6.

6. "Қазақстан Республикасы соттарының азаматтық істер бойынша сот шығыстары туралы заңнаманы қолдануы туралы" Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2006 жылғы 25 желтоқсандағы № 9 нормативтік қаулысы // ҚР Жоғарғы Сотының Бюллетені,2007 ж., N 1, 2007 ж.

7. "Азаматтық істер бойынша сот актілерін жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша қайта қараудың кейбір мәселелері туралы" Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2007 жылғы 25 желтоқсандағы № 12 нормативтік қаулысы» // Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Бюллетені, 2008 жыл, N 1.

8. "Қазақстан Республикасы халықаралық шарттарының нормаларын колдану туралы "Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2008 жылғы 10 шілдедегі N 1 нормативтік қаулысы // "Егемен қазақстан", 9 тамыз 2008 жылғы N 175 (25622).

9. «Азаматтық істер бойынша қамтамасыз ету шараларын қабылдау туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2009 жылғы 12 қаңтардағы № 2 нормативтік қаулысы// "Заң газеті" газеті 2009 жыл 20 ақпан N 27 (1624).

10. "Соттардың азаматтық істер бойынша жеке ұйғарымдар шығару тәжірибесі туралы" 2010 жылғы 25 маусымдағы № 1 // ҚР Жоғарғы Сотының Бюллетені, 2010 ж., № 8.

11. «Соттардың моральдық зиянды өтеу туралы заңнаманы қолдануы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы № 7 2015 жылғы 27 қарашадағы //"Егемен Қазақстан", 26 желтоқсан .2015 ж., № 247 (28123).

12. «Соттардың бала асырап алу туралы заңнаманы қолдану тәжірибесі туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2016 жылғы 31 наурыздағы №2 нормативтік қаулысы // "Егемен Қазақстан" 09.04.2016 ж., № 67 (28193).

13. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2016 жылғы 15 қаңтардағы № 1 нормативтік қаулысы «Сот төрелігіне қол жеткізу құқығы және Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Сот актілерін қайта қарау жөніндегі өкілеттіктері туралы» // "Егемен Қазақстан" 28.01.2016 ж. № 17 (28143).

14. Нормативтік қаулысы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 31 наурыздағы 2017 жылғы № 1 «Соттардың атқарушылық іс жүргізу туралы заңнаманың кейбір нормаларын қолдануы туралы» // "Егемен Қазақстан" 18.04.2017 ж., № 74 (28453).

*Жазбалар үшін*

Р.Т. БЕКСУЛТАНОВА, И.С. САКТАГАНОВА

# АЗАМАТТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУДЕ НОРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Оқу құралы*

Пішімі 60x100 1/16
Тығыздығы 80 гр./м$^2$. Қағаздың ақтығы 95%.
Қағазы офсеттік. РИЗО басылымы.
Көлемі 132 бет. Шартты баспа табағы 8.

ЭВЕРО

«Эверо» баспасында басылымға
дайындалды және басып шығарылды
ҚР, Алматы, Төле би, 292
тел.: 8 727 364 84 03
e-mail: evero08@mail.ru